

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ**

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кваліфікована наукова
праця на правах рукопису

ПОНОМАРЬОВА ОЛЕНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 347.78

**ДИСЕРТАЦІЯ
ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ МАЙНОВИХ ПРАВ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В СФЕРІ МЕДИЦИНИ В УКРАЇНІ**

Спеціальність 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії)

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ О. О. Пономарьова

Науковий керівник: **КАШИНЦЕВА Оксана Юрїївна**,
кандидат юридичних наук, доцент

Тернопіль – 2019

АНОТАЦІЯ

Пономарьова О. О. Цивільно-правові аспекти реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». – Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності НАПрН України; Тернопільський національний економічний університет МОН України, Тернопіль, 2019.

Дисертаційне дослідження присвячено системному аналізу цивільно-правовим аспектам реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні. У роботі наведено генезис правового регулювання відносин, що виникають при реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні. Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що дисертація є одним з перших комплексних наукових досліджень цивільно-правових аспектів реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні.

У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень та висновків, запропонованих особисто автором.

Запропоновано авторське визначення поняття: «суб'єкти права інтелектуальної власності в сфері медицини», під яким доцільно визначити коло творців об'єктів права інтелектуальної власності, що стосуються питань зміцнення та збереження здоров'я, продовження життя людей, попередження та лікування захворювань людини, та інших осіб, яким належать особисті немайнові або майнові права інтелектуальної власності відповідно до положень чинного законодавства України чи договору.

Аргументовано позицію, що за основу розуміння змісту майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини взято дуалістичний підхід, який

поєднує в собі їх розуміння в: 1) статичному значенні як комплекс суб'єктивних прав учасників правовідносин, зокрема, майнових прав інтелектуальної власності, надання дозволів або введення заборон використання об'єктів права інтелектуальної власності іншими особами, що пов'язано із питаннями зміцнення та збереження здоров'я, продовження життя людей, попередження та лікування захворювань людини; 2) динамічному значенні як елемент об'єктів цивільного обороту, що впливають на участь суб'єктів права інтелектуальної власності в правовідносинах щодо майнових прав інтелектуальної власності, надання дозволів або введення заборон використання об'єктів права інтелектуальної власності іншими особами, що пов'язано із питаннями зміцнення та збереження здоров'я, продовження життя людей, попередження та лікування захворювань людини.

Обґрунтовано позицію щодо наявності особливого правового статусу суб'єктів інтелектуальної власності в сфері медицини крізь призму особливостей, які накладає медичне законодавство на правовий статус таких суб'єктів, правова природа таких об'єктів авторського права, як наукові твори (наукові дослідження, терапевтичні методики тощо), об'єкти права промислової власності, в правовому режимі яких охороняються результати інтелектуальної діяльності в сфері медицини;

Аргументовано позицію щодо специфіки реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини, зокрема, «право на використання» об'єктів інтелектуальної власності та його співвідношення із «правом застосування» відповідного об'єкту інтелектуальної власності з терапевтичною метою, з метою проведення наукових досліджень у сфері медицини (наприклад, медично-терапевтичного та медично-наукового експерименту).

Запропоновано класифікацію договорів щодо реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини за низкою критеріїв, зокрема, виокремлено певні закономірності цивільно-правових договорів, що взято за основу проведеної класифікації.

Автором удосконалено позицію щодо наявності особливої правової природи об'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини, виходячи із взаємопроникнення законодавства в сфері інтелектуальної власності та медичного законодавства.

Правову природу таких об'єктів авторського права, як наукові твори (наукові дослідження, терапевтичні методики тощо), об'єкти права промислової власності, в правовому режимі яких охороняються результати інтелектуальної діяльності в сфері медицини;

Позицію щодо визначення принципу безпосереднього виконання авторського договору в сфері медицини в Україні.

Положення щодо правового статусу дослідника при реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини.

Наукові положення щодо особливостей реалізації виключного права перешкоджанню використанню об'єктів права інтелектуальної власності крізь призму переосмислення категорії «неправомірності» використання такого об'єкту в сфері медицини.

Систему нормативно-правової регламентації регулювання відносин при реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини, а саме автором надана характеристика видам договорів щодо реалізації майнових прав суб'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини.

Дістало подальшого розвитку питання щодо відшкодування шкоди, завданої володільцю патенту у разі застосування примусової ліцензії та питання щодо винагороди володільцю патенту.

Наукове положення щодо реалізації майнових прав інтелектуальної власності не лише первинного суб'єкта (фізичної особи), але й юридичної особи, зокрема, закладів охорони здоров'я, науково-дослідних установ та навчальних закладів у сфері медицини.

Ключові слова: майнові права інтелектуальної власності в сфері медицини, правовий статус суб'єктів інтелектуальної власності в сфері медицини, договірні

форми реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини, об'єкти права інтелектуальної власності в сфері медицини, зміст майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини, позадоговірні форми реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини.

SUMMARY

Ponomarova O. O. Civil-law aspects of the realization of intellectual property rights in the field of medicine in Ukraine. - Qualifying scientific work on the rights of manuscripts.

The thesis for the degree of candidate of legal sciences, specialty (12.00.03 «Civil law and civil procedure; family law; international private law»). – Scientific and Research Institute of Intellectual Property of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine; Ternopil National Economic University, Ternopil, 2019.

The dissertation is devoted to the system analysis of civil law aspects of the realization of intellectual property rights in the field of medicine in Ukraine. The paper presents the genesis of legal regulation of relations that arise in the realization of intellectual property rights in the field of medicine in Ukraine. The scientific novelty of the results obtained is that the thesis is one of the first comprehensive scientific studies of civil law aspects of the realization of intellectual property rights in the field of medicine in Ukraine.

As a result of the research, a number of new scientific propositions and conclusions suggested personally by the author are formulated.

The author's definition of the concept: «subjects of intellectual property rights in the field of medicine» is proposed, under which it is expedient to define the circle of the creators of the objects of intellectual property right concerning the issues of strengthening and preserving health, prolonging the life of people, preventing and treating human diseases, and other persons who own non-property or proprietary

intellectual property rights in accordance with the provisions of the current legislation of Ukraine or the contract.

The position is argued that the basis of understanding the content of intellectual property rights in the field of medicine is a dualistic approach, which combines their understanding of: 1) the static meaning as a complex of subjective rights of participants in legal relationships, in particular, intellectual property rights, the granting of permits or introduction of prohibitions on the use of objects of intellectual property by other persons connected with issues of strengthening and preserving health, prolonging life of people, preventing and treating diseases people no; 2) dynamic significance as an element of civilian objects affecting the participation of the subjects of intellectual property rights in legal relations with respect to property rights of intellectual property, granting permissions or imposing prohibitions on the use of objects of intellectual property by other persons related to issues of strengthening and preserving health, prolonging life of people, preventing and treating human diseases.

The position on the existence of a special legal status of subjects of intellectual property in the field of medicine is substantiated through the prism of the peculiarities which the medical law imposes on the legal status of such subjects, the legal nature of such objects of copyright, as scientific works (scientific researches, therapeutic methods, etc.), objects of industrial property rights, in the legal regime of which the results of intellectual activity in the field of medicine are protected.

The position on the specifics of the realization of intellectual property rights in the field of medicine, in particular, the «right to use» the objects of intellectual property and its relation with the «right of application» of the corresponding object of intellectual property with a therapeutic purpose, is grounded in order to carry out scientific research in the field medicine (for example, medical-therapeutic and medical-scientific experiment).

The classification of agreements on the realization of intellectual property rights in the field of medicine is proposed based on a number of criteria, in particular, certain

regularities of civil-law agreements, which are taken as the basis of the conducted classification, are outlined.

The author perfected the position regarding the existence of a special legal nature of objects of intellectual property rights in the field of medicine, based on the interpenetration of legislation in the field of intellectual property and medical legislation.

The legal nature of such objects of copyright as scientific works (scientific research, therapeutic techniques, etc.), objects of industrial property rights, in the legal regime of which the results of intellectual activity in the field of medicine are protected.

The position on the definition of the principle of direct enforcement of an author's contract in the field of medicine in Ukraine.

Regulation on the legal status of a researcher in the realization of intellectual property rights in the field of medicine.

Scientific provisions on the peculiarities of realization of the exclusive right to interfere with the use of intellectual property rights objects through the prism of rethinking the category of «illegality» of the use of such an object in the field of medicine.

The system of regulatory legal regulation of relations in the realization of intellectual property rights in the field of medicine, namely, the author provided a description of the types of contracts on the implementation of property rights of subjects of intellectual property rights in the field of medicine.

The further development of the issue of compensation for damage caused to the patent holder in case of application of the compulsory license and the issue of remuneration to the patent holder was developed.

The scientific provision concerning the realization of intellectual property rights is not only the primary subject (individual), but also the legal entity, in particular, health care institutions, research institutions and educational institutions in the field of medicine.

Key words: property rights of intellectual property in the field of medicine, legal status of subjects of intellectual property in the field of medicine, contractual forms of

realization of intellectual property rights in the field of medicine, objects of intellectual property rights in the field of medicine, content of intellectual property rights in the sphere of medicine medicine, non-contractual forms of realization of intellectual property rights in the field of medicine.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Ілляшенко О. Етико-правові особливості загальних умов охороноспроможності об'єктів патентування в сфері медицини. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2013. № 6. С. 51–56.

2. Ілляшенко О. Принцип безпосереднього виконання авторського договору у сфері охорони здоров'я. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2015. № 2. С. 14–23.

3. Пономарьова О. Деякі особливості набуття майнових прав інтелектуальної власності винахідниками в медичній сфері. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2017. № 4. С. 59–66.

4. Ponomarova O. Intellectual Property Rights in Medicine: Ukrainian Realities. *Eurasian Academic Research Journal*. 2017. № 5 (11). С. 98–105.

5. Пономарьова О. О. Реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини за договором комерційної концесії. *Право і суспільство*. 2018. № 3. С. 79–85.

6. Пономарьова О. О. Суб'єкти права інтелектуальної власності в сфері медицини. *Національний вісник Херсонського державного університету. Серія: «Юридичні науки»*. 2018. Вип. 3 т. 1. С. 111–114.

7. Пономарьова О. О., Кашинцева О. Ю. Деякі особливості договорів на створення та використання об'єктів патентування у сфері медицини. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2018. № 3. С. 91–99.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Ілляшенко О. О. Деякі особливості майнових прав інтелектуальної власності медичних працівників. *Актуальні проблеми медичного права: матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Одеса, 29 берез. 2013 р.) / Міжнародний гуманітарний університет. Одеса, 2013. С. 57–59.

9. Ілляшенко О. О. Особливості майнових прав інтелектуальної власності на генеричні лікарські засоби. *Актуальні проблеми правотворення в сучасній Україні: зб. матеріалів IV Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 19 квіт. 2013 р.) / Київський університет права НАН України. Київ. 2013. С. 359–362.

10. Ілляшенко О. О. Етико-правові межі наукових досліджень медичних працівників. *Вітчизняний та світовий досвід правового регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності: зб. наук. праць за матеріалами Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф.* (м. Черкаси, 17–18 квіт. 2014 р.) / Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького. Черкаси. 2014. С. 17–21.

11. Ілляшенко О. О. Деякі особливості реалізації майнових прав медичних працівників на об'єкти авторського права в сфері психіатрії. *Договірні форми реалізації майнових прав інтелектуальної власності на об'єкти авторського права: матеріали наук.-правничої Інтернет-конф.* (м. Київ, 18 листоп. 2014 р.) / НДІ інтелектуальної власності НАПрН України. Київ. 2014. С. 35–38.

12. Ілляшенко О. О. Вплив глобалізації та її наслідки на зміст загальних умов охороноспроможності об'єктів патентування інтелектуальної власності в сфері медицини. *VII Наукові читання, присвячені пам'яті Володимира Михайловича Корецького: зб. наук. праць міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ,

17 лют. 2014 р.) / Київський університет права НАН України, Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Київ. 2014. С. 143–145.

13. Ілляшенко О. О. Легітимність наукового результату отриманого при застосуванні медико-біологічного експерименту. *Актуальні проблеми медичного права*: матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 23 берез. 2014 р.) / Міжнародний гуманітарний університет. Одеса. 2014. С. 49–53.

14. Ілляшенко О. О. Деякі етико-правові аспекти загальних умов охороноспроможності об'єктів патентування в сфері охорони здоров'я. *Актуальні питання інтелектуальної власності та інноваційного розвитку*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 21 берез. 2014 р.) / НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України, НДІ інтелектуальної власності НАПрН України, Національний юридичний університет ім. Я. Мудрого, Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна. Харків. 2014. С. 129–131.

15. Ілляшенко О. О. Деякі особливості авторського договору у сфері охорони здоров'я. *VIII Наукові читання, присвячені пам'яті Володимира Михайловича Корецького*: зб. наук. праць міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 23 лют. 2015 р.) / Київський університет права НАН України, Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Київ. 2015. С. 216–218.

16. Ілляшенко О. О. Деякі особливості прав творця на об'єкт інтелектуальної власності в сфері медицини: стан в Україні. *Законодавство України у сфері інтелектуальної власності та його правозастосування: національні, європейські та міжнародні виміри*: матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених та студентів з проблем інтелектуальної власності (м. Київ, 18 верес. 2015 р.) / КНУ імені Тараса Шевченка, НДІ інтелектуальної власності НАПрН України, Інститут інтелектуальної власності НУ «Одеська юридична академія». Київ. 2015. С. 68–71.

17. Пономарьова О. О. Етичні особливості створення наукового твору у сфері медицини. *Інтеграція Молдови і України в Європейський Союз: правовий аспект*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Кишинів, Республіка Молдова,

06–07 листоп. 2015 р.) / Институт юридических и политических исследований академии наук Республики Молдова, Славянский университет, Институт уголовного права и прикладной криминологии, Государственный аграрный университет Молдовы. Кишинів. 2015. С. 143–144.

18. Ponomarova O. Reforming of the legislation of ukraine on intellectual property in the sphere of medicine in accordance with the european union legislation. *Розвиток юридичної науки: проблеми та перспективи*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 20-річчю від дня створення юридичного факультету НУДПСУ (м. Кошіце, Словацька Республіка, 03–06 трав. 2016 р.). Кошіце. 2016. С 66–67.

19. Пономарьова О. О. Науковий твір у сфері медицини: особливості правового режиму. *Актуальні проблеми інтелектуальної власності*: зб. матеріалів І Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 23 верес. 2016 р.) / Львівський національний університет ім. Івана Франка. Львів. 2016. С. 106–109.

20. Ponomarova O. Peculiarities of realization of proprietary rights of intellectual property in the field of medicine. Human rights: theory and practice collection of scientific papers (London. 23–28.01.2017). *Права людини: теорія та практика*: матеріали І Міжнар. освітньо-наукового форуму (м. Закопане, Польща, 23–28 січ. 2017 р.). Закопане. 2017. С. 115–116.

21. Пономарьова О. О. Договір комерційної концесії у сфері медицини як інструмент сталого розвитку країни. *Реформування патентного законодавств: етика, мораль, право*: зб. наук. праць наук.-практ. конф. (м. Київ, 07 листоп. 2017 р.) / НДІ інтелектуальної власності НАПрН України. Київ: Інтерсервіс, 2018. С. 67–70.

22. Пономарьова О. О., Кашинцева О. Ю. Примусове ліцензування винаходів в сфері фармації як механізм захисту від недобросовісної конкуренції на ринку ЄС. *Глобальні виміри захисту економічної конкуренції*: матеріали ІІ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 28 лют. 2018 р.) / Антимонопольний комітет України,

Центр комплексних досліджень з питань антимонопольної політики. Київ. 2018.
С. 54–56.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	14
ВСТУП	15
РОЗДІЛ 1. Історіографічні та методологічні основи наукового дослідження	24
1.1 Ретроспективний аналіз історії становлення та методологічні основи наукової розробки предмету дисертаційного дослідження	24
1.2 Сучасний стан цивільно-правового забезпечення реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні	45
Висновки до Розділу 1	69
РОЗДІЛ 2. Цивільні правовідносини при реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини	73
2.1 Класифікація об'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні	80
2.2 Правовий статус суб'єктів інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні	101
2.3 Зміст майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні	120
Висновки до Розділу 2	141
РОЗДІЛ 3. Практичні аспекти реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні	145
3.1 Договірні форми реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини	145
3.2 Позадоговірні форми реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини	167
Висновки до Розділу 3	176
ВИСНОВКИ	178
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	186
ДОДАТКИ	210

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- ВОІВ – Всесвітня організація інтелектуальної власності
- ВООЗ – Всесвітня організація охорони здоров'я
- ГК України – Господарський кодекс України
- ГПК України – Господарський процесуальний кодекс України
- ДП – Державне підприємство
- ЄС – Європейський Союз
- ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини
- КАС України – Кодекс адміністративного судочинства України
- КК України – Кримінальний кодекс України
- КМ України – Кабінет Міністрів України
- КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення
- МКТП – Міжнародна класифікація товарів і послуг
- МОЗ України – Міністерство охорони здоров'я України
- МОН України – Міністерство освіти і науки України
- Основи законодавства про охорону здоров'я – Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я»
- СОТ – Світова організація торгівлі
- Угода про Асоціацію – Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони
- Угода ТРІПС – Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності
- ЦК України – Цивільний кодекс України
- ЦПК України – Цивільний процесуальний кодекс України

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Розвиток медицини, як основної наукової складової охорони здоров'я, формує нове для права інтелектуальної власності наукове завдання: необхідність правового забезпечення належної реалізації майнових прав суб'єктів інтелектуальної власності в сфері медицини і водночас необхідність дотримання основних прав і свобод людини.

Актуальність теми зумовлюється Концепцією Загальнодержавної програми «Здоров'я 2020: український вимір», міжнародними тенденціями переосмислення абсолютизації прав інтелектуальної власності в сфері медицини та необхідністю гармонізації прав суб'єктів інтелектуальної власності та прав людини, які передбачені Статутом Всесвітньої організації охорони здоров'я.

Наведене вище ставить перед нами наукове завдання переосмислення необхідності реалізації майнових прав у сфері медицини та вироблення юридичного механізму гармонізації майнових прав інтелектуальної власності з немайновими правами людини.

У сучасній правовій науці проблеми реалізації прав суб'єктів інтелектуальної власності були предметом наукового дослідження таких вчених, як: Г. С. Абрамов, Г. О. Андрощук, Ю. Є. Атаманова, Ф. Ю. Бердичевський, Н. Б. Болотіна, М. І. Брагинський, П. М. Вітте, А. А. Герц, В. А. Глушков, Р. Готтсданкер, Н. Б. Денисюк, А. М. Зелінський, А. П. Зільбер, О. Ю. Кашинцева, Г. Р. Колоколов, О. В. Кохановська, В. М. Крижна, Н. Є. Крилов, О. І. Кубарь, А. М. Куліш, Р. А. Лурія, В. В. Луць, О. О. Мавед, Р. А. Майданик, Н. І. Маханько, С. Моїсєєв, Н. М. Мироненко, Є. Ф. Мунасікова, О. В. Мурав'їова, А. В. Нижний, Д. А. Новіков, О. П. Орлюк, В. М. Пашков, О. А. Підпригора, О. О. Підпригора, А. Н. Савицька, О. Д. Святоцький, І. Я. Сенюта, С. О. Сліпченко, Р. О. Стефанчук, Ю. І. Тарасов, Ю. А. Чернишова, В. В. Чістов, С. С. Шевчук, О. Г. Шекера, Р. Б. Шишка,

О. С. Яворська, Я. С. Яскевич та інші.

Щодо проблем захисту прав людини в сфері медицини, то ці наукові завдання були в полі зору таких науковців як: С. Б. Булеца, І. Я. Сенюта, Г. С. Стеценко.

Науковий аналіз особливостей реалізацій майнових прав інтелектуальної власності та дотримання прав людини в сфері медицини, є предметом наукового інтересу таких вчених як: І. В. Венедіктова, О. Ю. Кашинцева, В. В. Селіваненко, що знайшло своє місце в окремих публікаціях.

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертаційного дослідження полягає у виявленні та вирішенні комплексу теоретичних і практичних проблем, пов'язаних із цивільно-правовими аспектами реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні; розробці нових наукових положень, пропозицій і рекомендацій щодо вдосконалення чинного законодавства України в сфері інтелектуальної власності та медицини відповідно до міжнародних вимог і стандартів.

Мета дисертаційного дослідження обумовила необхідність вирішення таких завдань:

- проаналізувати становлення та методологічні основи наукової розробки предмету дисертаційного дослідження;
- проаналізувати сучасний стан цивільно-правового забезпечення реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні;
- розкрити особливості правової природи об'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини;
- виявити та описати особливості правового статусу суб'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини;
- розкрити зміст майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини;
- визначити договірні форми реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини;

- виявити та проаналізувати позадоговірні форми реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у зв'язку з реалізацією майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні.

Предметом дослідження є цивільно-правове регулювання реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини, норми національного та міжнародного законодавства в сфері інтелектуальної власності та охорони здоров'я, доктринальні концепції вітчизняних і зарубіжних науковців, матеріали судової практики.

Методи дослідження застосовувались для досягнення поставленої мети і вирішення завдання дисертаційної роботи з урахуванням специфіки об'єкта і предмета дослідження. У ході проведення дисертаційного дослідження використовувались як загальнонаукові, так і спеціальні методи пізнання: історико-правовий, порівняльно-правовий, індукції, діалектичний метод пізнання явищ та процесів, формально-догматичний, системно-структурний та ін. Історико-правовий метод було використано при аналізі розвитку юридичної думки щодо визначення правової природи права на об'єкти права інтелектуальної власності в сфері медицини (підрозділ 1.1). Порівняльно-правовий метод використовувався у ході порівняння підходу до регулювання відносин, що стосуються реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини (підрозділи 1.1, 1.2). Метод індукції використовувався з метою дослідження впливу норм законодавства на загальнодержавному рівні для вивчення впливу на правовідносини конкретних випадків та осіб, на основі якого отримано висновок про їх загальний вплив та необхідність внесення змін до чинного законодавства в сфері права інтелектуальної власності та охорони здоров'я (підрозділ 1.2). За допомогою діалектичного методу було досліджено об'єкти права інтелектуальної власності в сфері медицини (підрозділ 2.1), правовий статус суб'єктів інтелектуальної власності в сфері медицини (підрозділ 2.2), зміст майнових прав

інтелектуальної власності в сфері медицини (підрозділ 2.3). Формально-догматичний метод (формальної логіки) сприяв розробці авторського поняття «суб'єкти права інтелектуальної власності в сфері медицини» (підрозділ 2.2). Також за допомогою цього методу було досліджено нормативно-правову регламентацію відносин, пов'язаних із реалізацією майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини (підрозділи 3.1, 3.2). За допомогою системно-структурного методу було розглянуто практичні аспекти реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини, зокрема, було окреслено місце договорів щодо реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини (підрозділ 3.1) та розглянуто позадоговірні форми реалізації таких прав (підрозділ 3.2). Також системний метод було використано при здійсненні класифікації об'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини (підрозділ 2.1). На основі методу аналізу і синтезу було проведено узагальнення юридичної практики з даної проблематики.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших комплексних досліджень цивільно-правових аспектів реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні.

У результаті проведеного дослідження сформульовано та обґрунтовано ряд наукових положень, які містять ознаки новизни та виносяться на захист:

вперше:

1) запропоновано авторське визначення поняття: *«суб'єкти права інтелектуальної власності в сфері медицини»*, під яким доцільно визначити коло творців об'єктів права інтелектуальної власності, що стосуються питань зміцнення та збереження здоров'я, продовження життя людей, попередження та лікування захворювань людини, та інших осіб, яким належать особисті немайнові або майнові права інтелектуальної власності відповідно до положень чинного законодавства України чи договору;

2) аргументовано позицію, що за основу розуміння змісту майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини взято дуалістичний підхід, який

поєднує в собі їх розуміння в: 1) статичному значенні як комплекс суб'єктивних прав учасників правовідносин, зокрема, майнових прав інтелектуальної власності, надання дозволів або введення заборон використання об'єктів права інтелектуальної власності іншими особами, що пов'язано із питаннями зміцнення та збереження здоров'я, продовження життя людей, попередження та лікування захворювань людини; 2) динамічному значенні як елемент об'єктів цивільного обороту, що впливають на участь суб'єктів права інтелектуальної власності в правовідносинах щодо майнових прав інтелектуальної власності, надання дозволів або введення заборон використання об'єктів права інтелектуальної власності іншими особами, що пов'язано із питаннями зміцнення та збереження здоров'я, продовження життя людей, попередження та лікування захворювань людини;

3) обґрунтовано позицію щодо наявності особливого правового статусу суб'єктів інтелектуальної власності в сфері медицини крізь призму особливостей, які накладає медичне законодавство на правовий статус таких суб'єктів, правова природа таких об'єктів авторського права, як наукові твори (наукові дослідження, терапевтичні методики тощо), об'єкти права промислової власності, в правовому режимі яких охороняються результати інтелектуальної діяльності в сфері медицини;

4) аргументовано позицію щодо специфіки реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини, зокрема, «право на використання» об'єктів інтелектуальної власності та його співвідношення із «правом застосування» відповідного об'єкту інтелектуальної власності з терапевтичною метою, з метою проведення наукових досліджень у сфері медицини (наприклад, медично-терапевтичного та медично-наукового експерименту);

5) запропоновано класифікацію договорів щодо реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини за низкою критеріїв, зокрема, виокремлено певні закономірності цивільно-правових договорів, що взято за основу проведеної класифікації;

удосконалено:

б) позицію щодо наявності особливої правової природи об'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини, виходячи із взаємопроникнення законодавства в сфері інтелектуальної власності та медичного законодавства;

7) правову природу таких об'єктів авторського права, як наукові твори (наукові дослідження, терапевтичні методики тощо), об'єкти права промислової власності, в правовому режимі яких охороняються результати інтелектуальної діяльності в сфері медицини;

8) позицію щодо визначення принципу безпосереднього виконання авторського договору в сфері медицини в Україні;

9) положення щодо правового статусу дослідника при реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини;

10) наукові положення щодо особливостей реалізації виключного права перешкоджанню використанню об'єктів права інтелектуальної власності крізь призму переосмислення категорії «неправомірності» використання такого об'єкту в сфері медицини;

11) систему нормативно-правової регламентації регулювання відносин при реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини, а саме автором надана характеристика видам договорів щодо реалізації майнових прав суб'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини;

дістало подальшого розвитку:

13) питання щодо відшкодування шкоди, завданої володільцю патенту у разі застосування примусової ліцензії та питання щодо винагороди володільцю патенту;

14) наукове положення щодо реалізації майнових прав інтелектуальної власності не лише первинного суб'єкта (фізичної особи), але й юридичної особи, зокрема, закладів охорони здоров'я, науково-дослідних установ та навчальних закладів у сфері медицини.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані висновки та пропозиції можуть бути використані у:

науково-дослідній діяльності – стати підґрунтям для проведення подальших теоретичних і практичних досліджень, а також розробок актуальних проблем реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні;

правотворчій діяльності – для удосконалення чинних і розробки нових нормативно-правових актів щодо даної проблематики. Результати дисертаційного дослідження враховані Науково-дослідним інститутом інтелектуальної власності Національної академії правових наук України при внесенні змін і доповнень до Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» та до інших законодавчих актів;

правозастосовній діяльності – для забезпечення єдності розуміння та застосування правових норм відповідно до принципу законності;

навчальному процесі - при підготовці відповідних розділів підручників і навчальних посібників та у навчальному процесі, при викладанні курсів цивільного права, права інтелектуальної власності та медичного права в навчальних закладах України.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення дисертаційного дослідження обговорювалися та були схвалені на спільному засіданні відділу промислової власності та центру правового забезпечення розвитку науки і технологій, а також на засіданнях Вченої ради Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності Національної академії правових наук України.

Основні положення дисертації апробовані та оприлюднені на круглих столах, міжнародних і вітчизняних науково-практичних конференціях: Круглому столі «Актуальні проблеми правового регулювання застосування допоміжних репродуктивних технологій» (м. Хмельницький, 15 березня 2013 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми медичного права» (м. Одеса, 29 березня 2013 р.); Круглому столі «Актуальні проблеми правового статусу медичних працівників» (м. Вінниця, 10 квітня 2013 р.);

IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми правотворення в сучасній Україні» (м. Рівне, 19 квітня 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 20-річчю Національної академії правових наук України (м. Харків 20–21 листопада 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «VII Наукові читання, присвячені пам'яті В. М. Корецького» (м. Київ, 20 лютого 2014 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання інтелектуальної власності та інноваційного розвитку» (м. Харків, 21 березня 2014 р.); II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми медичного права» (м. Одеса, 28 березня 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції присвяченій Всесвітньому дню здоров'я 2014 року (м. Київ, 07–09 квітня 2014 р.); Науково-практичній Інтернет-конференції «Вітчизняний та світовий досвід правового регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності» (м. Черкаси, 17–18 квітня 2014 р.); II Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених та студентів «Гармонізація законодавства України з питань інтелектуальної власності щодо законодавства Європейського Союзу» (м. Київ, 19 вересня 2014 р.); III Всеукраїнській науково-практичній конференції «Теоретико-правові засади формування сучасного медичного права в Україні» (м. Полтава, 17 жовтня 2014 р.); Науково-практичній Інтернет-конференції «Договірні форми реалізації майнових прав інтелектуальної власності на об'єкти авторського права» (м. Київ, 18 листопада 2014 р.); VI Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми правової системи України» (м. Київ, 27 листопада 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «VIII Наукові читання, присвячені пам'яті В. М. Корецького» (м. Київ, 26 лютого 2015 р.); Науково-практичній Інтернет-конференції «Вітчизняний та світовий досвід правового регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності» (м. Черкаси, 07–08 квітня 2015 р.); III Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених та студентів «Законодавство у сфері інтелектуальної власності та його правозастосуванні: національні, європейські, українські та

міжнародні виміри» (м. Київ, 18 вересня 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Інтеграція Молдови і України в Європейський Союз: правовий аспект» (м. Кишинів, Республіка Молдова, 06–07 листопада 2015 р.); Конференція-стажування «Розвиток юридичної науки: проблеми та перспективи» (м. Кошице, Словаччина, 03–06 травня 2016 р.); Науково-практичній конференції «Актуальні проблеми інтелектуального права» (м. Львів, 23 вересня 2016 р.); VI Національному конгресі з біоетики (м. Київ, 27–29 вересня 2016 р.); I Міжнародному освітньо-науковому форумі «Права людини: теорія та практика» (м. Закопане, Польща, 23–28 січня 2017 р.); Науково-практичній конференції «Реформування патентного законодавств: етика, мораль, право» (м. Київ, 07 листопада 2017 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції «Глобальні виміри захисту економічної конкуренції» (м. Київ, 28 лютого 2018 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення та висновки дисертаційного дослідження відображені у 22 наукових публікаціях, з яких: 6 статей – у вітчизняних фахових наукових виданнях; 1 стаття – у зарубіжному науковому періодичному виданні, 15 тез – у матеріалах наукових конференцій та круглих столів.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що охоплюють сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації – 217 сторінок (з них список використаних джерел – 24 сторінки, додатки – 8 сторінок).

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИОГРАФІЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У цьому розділі з метою всебічного, повного та комплексного аналізу дисертаційної теми, враховуючи її особливості, а саме сферу медицини, проведено ретроспективний аналіз історії становлення та методологічні основи наукової розробки предмету дисертаційного дослідження. Також розглянуто проблему цивільно-правового забезпечення реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини у юридичній науці крізь призму якості норм права, які регламентують відносини, а також рівень досягнення правового результату за наслідками дії таких норм права.

1.1 Ретроспективний аналіз історії становлення та методологічні основи наукової розробки предмету дисертаційного дослідження

Наявність історичної зумовленості зародження, розвитку і становлення майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини та їх реалізація, обумовлені, з однієї сторони, феноменом інтелектуальної власності, як продукту людської діяльності, яка розвивається історично та формується накопичувальним шляхом, а з іншої сторони – сферою медицини, яка має тривалий історичний характер виникнення. Так само історичними аспектами характеризуються закономірності правового регулювання даних відносин, практика їх реалізації, а також наукового пізнання.

Наукознавчий характер цивільно-правових аспектів суспільних відносин, які пов'язані з реалізацією майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини, обґрунтовується і у поглядах науковців, які вважають, що сучасний стан розвитку в Україні суспільних відносин у сфері права інтелектуальної власності характеризується поступовим формуванням ринкового обороту прав на

охоронювані результати інтелектуальної діяльності, що потребує своєї активізації на підставі наукових досліджень вказаної сфери [55, с. 42].

Враховуючи наукознавчий характер закономірностей історії становлення та методологічних основ наукової розробки цивільно-правових аспектів суспільних відносин, які пов'язані з реалізацією майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини, звертаючи увагу на наукову витребуваність вивчення історіографічних і методологічних аспектів дослідження, результати якого становитимуть фундамент подальшої наукової роботи, вважаємо за доцільне в межах цього підрозділу дисертаційного дослідження вирішити наступні завдання:

1) виявити та описати історію становлення наукового пізнання предмету дослідження, здійснити узагальнення стану наукового дослідження цивільно-правових аспектів суспільних відносин, які пов'язані з реалізацією майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини;

2) визначити наукознавчі перспективи вивчення цивільно-правових аспектів суспільних відносин, які пов'язані з реалізацією майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини;

3) розкрити зміст методологічної основи наукового пізнання державно-правових явищ, на підставі чого обґрунтувати методологічну основу наукового пізнання цивільно-правових аспектів суспільних відносин, які пов'язані з реалізацією майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини.

Історія становлення наукового пізнання проблем реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини безпосередньо зумовлюється виникненням і розвитком медицини, інтелектуальної власності в сфері медицини та виокремленням в юриспруденції теорії майнових прав інтелектуальної власності. В юридичній літературі неодноразово зазначалося про те, що традиційними об'єктами економічного обігу протягом всієї історії людства були матеріальні речі – об'єкти природи та результати матеріального виробництва [177, с. 55].

Відтак матеріальні речі мали первинний характер по відношенню до нематеріальних, зумовлювали доктринальне виокремлення нематеріальних об'єктів, а критерієм їх розмежування став факт наявності або відсутності матеріальних властивостей об'єкта. Отже, результати інтелектуальної, творчої діяльності не були об'єктом ринкових відносин, оскільки реалізація таких результатів, попри їх велике значення для розвитку людства, здійснювалася вельми повільно. Однак, на певному етапі розвитку цивілізації результати інтелектуальної діяльності почали відігравати в житті спільноти дедалі більшу роль, а тим більше у сфері медицини, а їх реалізація дала можливість отримання стабільних і досить великих прибутків. Таким чином, традиційний ринок майнових цінностей зазнав значних змін: поруч із традиційними його об'єктами виникла нова частина – результати інтелектуальної діяльності, яка постійно зростає [2, с. 55].

Цей «певний етап розвитку цивілізації», з якого починає свій відлік історія зародження майнових прав інтелектуальної власності, у тому числі й у сфері медицини, визначається в юридичній науці досить неоднозначно, що зумовлено критеріями, які бралися за основу розуміння майнових прав, у цілому, та характеристик, які свідчать про їх зародження, зокрема, повинні зазначити, що у процесі дослідження ми виявили тенденції щодо відходу від абсолютної монополії прав інтелектуальної власності у бік пошуку балансу інтересів суспільства та майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини.

Виокремлення майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в окрему особливу правову категорію пов'язано з виокремленням відносин, які виникають у сфері майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в якості самостійного предмета наукового юридичного дослідження, що відзначаються:

- закономірностями свого зародження, виникнення, становлення, розвитку і функціонування, які тим самим набувають наукознавчого потенціалу;

- методологічною основою наукового дослідження, яка функціонально спроможна здійснити отримання нових знань про предмет та переосмислити існуючі наукові результати.

Майнові права інтелектуальної власності в сфері медицини, а також питання їх реалізації безумовно залежать від юридичної практики їх реалізації, водночас набувають наукознавчого характеру та потребують свого наукового осмислення.

Слід наголосити, що світоглядне пізнання результатів інтелектуальної діяльності людини в сфері медицини пов'язане із самою медичною діяльністю, що включає в себе новаторський аспект, який зумовлений накопиченням знань у сфері медицини, їх апробацію, перевірку при обов'язковому дотриманні норм деонтології. Зародження та становлення світоглядного пізнання результатів інтелектуальної діяльності в сфері медицини, на відміну від наукового, ми можемо пов'язати з періодом античності, коли в окремих поглядах мислителів піднімається питання медицини і теології, як кола знань про закономірності божественного походження хвороб, їх перебігу, засобів боротьби з ними (Піфагор), про закономірності природних процесів перебігу хвороби, шляхів її лікування (Гіппократ) тощо. Водночас, ні на законодавчому рівні, ні на рівні правових учень інтелектуальна власність у сфері медицини не виокремлюється, так само і не регламентуються відносини щодо реалізації майнових прав інтелектуальної власності.

У цивільно-правовій доктрині виокремлення права інтелектуальної власності пов'язують із ухваленням Декларації Венеціанської республіки у 1474 році, яка вперше на законодавчому рівні закріплює режим правових привілеїв фізичних осіб, які вперше винайшли механізм виробництва, що раніше не застосовувався на території держави. Відповідно, було закріплено і заборону протягом 10 років на виготовлення таких механізмів іншими суб'єктами, окрім винахідника. Саме з цією подією (яка прив'язана до факту правового закріплення привілеїв. – *О. П.*) пов'язують появу права інтелектуальної власності, як правового поняття та об'єкта наукового пізнання, оскільки з цього моменту стали визнаватися виключні

права на результати творчої діяльності [166, с. 7]. Такі правові привілеї були пов'язані з діяльністю винахідника, за ним визнавалася монополія на виробництво таких механізмів, отримання відповідної винагороди, закріплювалися умови щодо строків дії таких привілеїв тощо [151, с. 15]. В подальшому приймаються такі законодавчі акти в сфері права інтелектуальної власності, як Статут про монополії (1624 р.) та Статут королеви Анни (1710 р.) у Великій Британії, Патентний закон (1791 р.) у Франції, які визнаються вченими такими, що заклали основу правового регулювання відносин у сфері права інтелектуальної власності [153]. У цей час започатковується і правове регулювання цивільних правовідносин інтелектуальної власності в Сполучених Штатах Америки. Конституційне положення 1787 року [63], яким закріплене право за Конгресом надавати винахідникам виключні права на результати їх роботи, стало основою розвитку законодавства в цій сфері. Як наслідок у 1790 році було прийнято закон про авторське право [85], а вже у 1792 році було затверджено закон про патенти [84].

Історія правових вчень також значно збагачується ідеями про інтелектуальну власність в цей час, що відноситься до періоду Просвітництва. Зароджуються ідеї про домінуюче значення розуму в життєдіяльності суспільства, його прогресивний характер, єдино можливий засіб реалізації творчого потенціалу людини, її здібностей до пізнавальної діяльності. З Просвітництвом пов'язані дослідження сутності і природи авторського права, виокремлюються та надаються визначення таким категоріям, як «інтелектуальна власність», «виключні права», «майнові права інтелектуальної власності». Зазначеним питанням присвятили свої праці такі відомі мислителі того часу, як Ж. Боден, Дж. Локк, Ш.-Л. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, І. Г. Фіхте, М. Фуко, Е. Юнг, а згодом і Г. В. Ф. Гегель та І. Кант, які визначали інтелектуальну власність, як самостійну категорію, розкрили її особливості, надали їй характеристику, у тому числі й у контексті реальності інтелектуальної власності, що може бути забезпечено за умови функціонування належної системи реалізації виключних прав.

З огляду на це О. П. Сергеев зазначає, що виникнення «інтелектуальної власності», як наукознавчої категорії припадає на початок XVIII ст. та пов'язується із законодавством Великої Британії і Франції того часу [156, с. 10], яке надало поштовх для розвитку законодавства про інтелектуальну власність країн Європи.

Окремо слід відзначити і праці вчених початку XIX – початку XX ст., в яких акцентується увага на ідеях природи і сутності інтелектуальної власності, її співвідношення з об'єктами матеріального світу, ролі і значення в цивільно-правовому обороті. Вказані дослідження проведено в роботах В. М. Гордона, А. Ф. Коні, Д. І. Мейєра, К. П. Победоносцева, Й. О. Покровського, В. В. Розенберга, Г. Ф. Шершеневича та інших. Водночас, проблематика інтелектуальної власності в сфері медицини, у тому числі і щодо питань реалізації майнових прав, на той час ще не була виокремлена в системі наукових пошуків, відповідно і не отримала належної наукової розробки. Початок XX ст. значно активізував розвиток наукових пошуків, які стосуються цивільних правовідносин, пов'язаних із інтелектуальною власністю. В аспекті історіографії наукового пізнання проблем реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини цікавими є наукові погляди радянських вчених, які у своїх дослідженнях охопили досить широкий спектр питань, а результати їх досліджень мають і до сьогодні важливе значення для проведення наукового вивчення проблем реалізації майнових прав інтелектуальної власності загалом і в сфері медицини, зокрема.

У радянський період одним із ключових напрямів наукового дослідження було вивчення проблем побудови та функціонування радянського законодавства в сфері інтелектуальної власності. Зокрема вченими досліджувалися проблеми правового регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності, що здійснено в роботах М. М. Айзенштата, Б. С. Антімонова, С. М. Братуся, П. М. Філіппова, Р. О. Халфіної, К. Б. Ярошенко, охорони і захисту прав суб'єктів інтелектуальної власності, що розкрито в працях М. М. Агаркова, Е. П. Гаврилова, Г. І. Гальперіна,

М. В. Гордона, В. Б. Резнікова, О. П. Сергєєва, проблем виключних прав інтелектуальної власності, яким присвячені роботи В. А. Дозорцева, І. О. Зєніна, О. С. Іоффе, Й. Е. Маміофі, правового статусу винахідників та раціоналізаторів, що розкрито в працях В. П. Мозоліна, О. О. Красавчикова, Ю. Г. Матвєєва, О. П. Сергєєва, В. І. Серебровського, В. Р. Скрипки, державного управління в сфері права інтелектуальної власності, що проаналізовано в роботах Б. С. Антімонова, Е. П. Гаврилова тощо.

Слід відзначити і наявність досить широкого кола сучасних наукових праць, які мають більш предметний характер та намагаються розкрити ті або інші цивільно-правові аспекти права інтелектуальної власності, її правового регулювання, реалізації майнових прав. Вказаним аспектам присвячували свої праці такі науковці, як Г. О. Андрощук, І. А. Безклубий, Д. В. Бойко, Д. В. Боброва, М. К. Галянтич, О. А. Городовий, Н. В. Дельцова, А. С. Довгерт, Л. Г. Запорожець, Т. Л. Калачова, О. Ю. Кашинцева, А. О. Кодинець, О. О. Козлова, П. П. Крайнев, В. В. Кривенко, К. Б. Леонтєв, Р. А. Майданик, О. А. Підпригора, О. О. Підпригора, О. В. Піхурець, О. П. Сергєєв, К. І. Скловський, Д. Ю. Шестаков та інші. Серед іноземних вчених варто відзначити праці Г. Боденхаузена, М. Барицького, Дж. Бурста, К. Дж. Веркмана, М. Р. Дороніна, Ч. Дердь, Дж. Траута та інших.

Незважаючи на те, що значне коло наукових праць було присвячено дослідженню особливостей правового регулювання відносин, пов'язаних із різноманітними об'єктами права інтелектуальної власності та різноманітними сферами виникнення і функціонування об'єктів права інтелектуальної власності, слід відзначити, що проблематика реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини розкрита в юридичній науці досить епізодично, що зумовлює високий ступінь дефіциту наукових досліджень із вказаної проблематики. В юридичній науці були представлені окремі праці Р. М. Васєнова, Г. І. Гайворовського, Р. Ю. Гревцової, В. М. Іонаса, О. Ю. Кашинцевої, Т. М. Коваленко, С. Л. Перекопського, С. В. Пижева, І. Я. Сенюти,

Ю. А. Сергеева, С. Г. Стеценка, С. С. Шевчука, які стосувалися окремих цивільно-правових аспектів винахідництва в сфері медицини, питань прав винахідника на винахід, цивільно-правових аспектів самого винаходу в сфері медицини та його соціального значення і правового статусу. В контексті історіографії наукового пізнання майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини та їх реалізації важливе значення мають погляди М. М. Богуславського, Б. І. Вишневецького, Е. П. Гаврилова, В. І. Єременко, Б. І. Іванова, С. І. Колесникова, Й. Е. Маміофи, А. П. Сергеева, В. Р. Скрипко, В. І. Шевцова, А. Я. Фогеля та інших, які досліджували питання патентування винаходів у сфері медицини, охорони інтелектуальних прав у даній сфері, реалізації прав інтелектуальної власності, у тому числі й у медицині тощо.

Незважаючи на широке коло праць, присвячених дослідженню цивільно-правових аспектів права інтелектуальної власності, проблематика їх особливостей в медичній сфері залишається майже не розкритою. Тут слід погодитися із думкою Є. І. Романюк, що проблема охорони та захисту права інтелектуальної власності в сфері охорони здоров'я в Україні є вкрай маловивченою. Пов'язано це, насамперед, із складністю даної проблематики, з відносно невеликою кількістю об'єктів права інтелектуальної власності, які створені в Україні та представляють міжнародний інтерес, з певною ізоляцією української медичної науки від міжнародної. Це все призводить до появи сприятливого середовища для зловживання чужою інтелектуальною власністю окремими медиками, які мають доступ до міжнародних інформаційних джерел. Проблеми реалізації здійснення та захисту прав інтелектуальної власності в силу історичних особливостей розвитку державного ладу залучили до себе значну увагу відносно недавно. Багато в чому, підвищення інтересу до даної теми було пов'язано з активним виходом іноземних компаній на український ринок. Сьогодні проблеми в сфері реалізації і захисту прав інтелектуальної власності ще довго буде мати основний характер та потребуватимуть оперативного вирішення, оскільки вони є вразливими в системі правозабезпечення громадян України [149].

Сучасний стан розвитку наукових досліджень цивільно-правових аспектів реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини свідчить про те, що він є історично обумовленим, має наступницький характер та відзначається широким колом наукових праць, які присвячені цій проблематиці. Водночас проблематика цивільно-правових аспектів реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини характеризується не лише відповідним ступенем своєї наукової розробки, але і значним наукознавчим потенціалом для подальших наукових досліджень. Це обумовлюється як складністю предмета наукового пізнання, так і особливістю вже існуючих результатів дослідження, які потребують свого переосмислення та приросту нових знань. У вказаному контексті Н. Г. Зубарева зазначає, що практично всі країни світу, прагнучи до стабільного економічного зростання, забезпечення поліпшення добробуту, а отже, здоров'я населення, проголосили третє тисячоліття ерою права інтелектуальної власності, яка потребує належної реалізації та захисту [45, с. 68].

Ми цілком підтримуємо дану думку та вважаємо, що втілення цих завдань має відбутися за умови здійснення комплексного наукового дослідження суспільних відносин, які стосуються права інтелектуальної власності, у тому числі й тих, які виникають при реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини. Рівень розвитку суспільства визначається станом науки, культури і техніки. Від того, наскільки вагомим є інтелектуальний потенціал суспільства і рівень його культурного розвитку, в кінцевому рахунку залежить успіх вирішення поставлених перед ним економічних проблем. У свою чергу наука, культура і техніка можуть динамічно розвиватися лише за наявності відповідних умов, включаючи необхідний правовий захист і оцінку інтелектуальної власності [16].

Враховуючи проведений нами аналіз праць вказаних вище науковців, можемо зробити попередній висновок про епізодичність наукового дослідження цивільно-правових аспектів майнових прав інтелектуальної власності в медичній сфері. Водночас, сучасний стан дослідження можливо охарактеризувати в межах наступних положень:

- по-перше, в юридичній науці відсутній однозначний підхід щодо характеристики інституту реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини, що пояснюється неоднозначністю розуміння сутності і змісту реалізації майнових прав інтелектуальної власності в цілому, з одного боку, та недооцінкою медико-соціального значення інтелектуальної власності в сфері медицини, пріоритетного значення процесу реалізації майнових прав в цій сфері. Сьогодні на доктринальному рівні важливо усвідомити те, що реалізація майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини є особливим феноменом, що зачіпає інтереси не лише майнового характеру, але і особисті немайнові права, інтереси морального і духовного плану людини. Належна реалізація майнових прав інтелектуальної власності в цій сфері стосується також інтересів загальносуспільного рівня, що обумовлює пріоритетність належної наукової розробки їх цивільно-правових аспектів;

- по-друге, сучасний стан наукової розробки цивільно-правових аспектів реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини характеризується поєднанням широкого кола наукових праць, які досліджують окремі аспекти майнових прав інтелектуальної власності (наприклад, окремі об'єкти права інтелектуальної власності в сфері медицини, аспекти охорони і захисту прав інтелектуальної власності тощо), або предмет їх наукової розробки є значно ширший та розглядає цивільно-правові аспекти реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини опосередковано крізь призму інших, більш широких явищ і процесів (наприклад, цивільно-правових аспектів інтелектуальної власності, виключних прав тощо). Такий стан наукової розробки цивільно-правових аспектів реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини свідчить про загальність та епізодичність наукового дослідження, доводить доцільність узагальнення існуючих наукових розробок та проведення цілісного, предметного наукового дослідження проблем реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в контексті їх цивільно-правових аспектів;

- по-третє, цивільно-правові аспекти реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини є предметом наукового осмислення, з одного боку, як явища національного плану, а з іншого боку – як явища міжнародно-правового плану. Відповідно наукове пізнання вказаних аспектів потребує врахування його прояву на національному та міжнародному рівнях, встановлення аспектів їх співвідношення та взаємодії. Перспективи наукового дослідження цивільно-правових аспектів реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини набувають особливої актуальності в плані гармонізації законодавства України та інших держав, а також його приведення у відповідність до законодавства ЄС;

- по-четверте, поточний процес вдосконалення законодавства України в частині реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини потребує насамперед належної наукової розробки вказаних питань, що в подальшому надасть можливість виробити науково обґрунтовані рекомендації щодо удосконалення чинного законодавства України;

- по-п'яте, сучасний стан розвитку біомедичних знань та тенденції подальших наукових біомедичних досліджень свідчать про значний розвиток об'єктів інтелектуальної власності в сфері медицини та значний потенціал для подальшого їх збільшення, переосмислення результатів їх наукової розробки тощо. Про це свідчать дослідження в сфері штучного запліднення, генної інженерії, транссексуальної хірургії, трансплантології, геронтології, фармакології тощо. Тому сучасна юридична наука та законодавча діяльність стикаються з новими вимогами, які пов'язані з необхідністю забезпечення синхронного розвитку правових досліджень і правового регулювання, у тому числі і питань реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини, посилення їх практичного спрямування дослідних робіт в частині наукового забезпечення законодавчої діяльності.

Окрім історіографії наукового пізнання предмету дисертаційного дослідження, важливим аспектом є методологічна основа наукової роботи.

Методологічна основа формується, виходячи з особливостей предмету дослідження, враховуючи функціональні можливості елементів методології та навички вченого щодо використання методологічних прийомів, способів і засобів наукового пізнання. Тому продовжуючи наукове дослідження, важливо акцентувати увагу на аналізі методологічної основи наукового вивчення цивільно-правових аспектів реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини, встановленню функціональних можливостей елементів методологічної основи щодо вивчення зазначених цивільно-правових аспектів, а також обґрунтування можливості отримання наукових результатів за наслідками застосування відповідної методологічної основи пізнання предмету даної дисертаційної роботи.

Належне, науково обґрунтоване виокремлення методологічної основи дослідження цивільно-правових аспектів реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини є основою для всебічного та об'єктивного пізнання предмету наукового дослідження, що є невід'ємним елементом будь якої наукової роботи [77, с. 25–26]; акумулює та реалізує весь інструментарій пізнавальної діяльності, забезпечуючи досягнення максимально можливого наукового результату [158, с. 31]; встановлює коло правил застосування цих методів, тим самим забезпечує професійність та послідовність наукового пізнання [190, с. 29].

Ми підтримуємо ідеї вчених щодо важливого значення методологічної основи наукового дослідження в цілому та приходимо до висновку, що здійснення якісного наукового дослідження цивільно-правових аспектів реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини потребує вироблення та обґрунтування методологічної основи, що зумовлена особливостями предмета наукового дослідження та тими завданнями, які були поставлені дослідником. Тому важливість та наукова доцільність встановлення в цій роботі методологічної основи дослідження цивільно-правових аспектів реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини не викликає сумніву та стане

логічним продовженням вивчення історії становлення наукового дослідження зазначених цивільно-правових аспектів.

В юридичній літературі методологія наукового пізнання визначається неоднозначно, причиною чого є неузгодженість у розумінні меж методологічної основи та елементів, які її складають. Сьогодні в юридичній науці найбільш поширеним є так званий вузький підхід, який ототожнює методологічну основу дослідження з сукупністю методів наукового пізнання [74, с. 14; 86, с. 19–21; 4, с. 14]. Інший підхід суттєво розширює розуміння методологічної основи наукового пізнання та додає до методів наукового пізнання як її структурних елементів ще і методологічні підходи наукового пізнання, які визначають саму стратегію дослідницької діяльності [41, с. 25–28; 3, с. 93–94] і навіть принципи, на яких засновується наукове дослідження [73, с. 47–49; 86, с. 21–22; 75, с. 12–13; 158, с. 11]. На нашу думку, методологічна основа наукового дослідження цивільно-правових аспектів реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини залежить від особливостей предмету наукового дослідження, що найбільш всебічно і комплексно розкривається шляхом застосування комплексу принципів наукового пізнання, методологічних підходів та методів наукового дослідження.

Принципи наукового пізнання в контексті дослідження цивільно-правових аспектів реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини відіграють основоположну роль, забезпечуючи формування засад здійснення наукової діяльності, які мають непорушний загальнообов'язковий характер, визначають істинність та достовірність отриманих результатів. При дослідженні цивільно-правових аспектів реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини важливе значення має принцип комплексності дослідження, що передбачає вивчення суспільних відносин, пов'язаних із реалізацією майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини, як явище цілісне, що наділене властивостями повноти, сформованості та багатоаспектності водночас. Вказаний принцип націлений на проведення дослідження із врахуванням всіх або більшості

аспектів явища, що вивчається, та із застосуванням широкого набору методологічних прийомів та методів наукового пізнання.

Принцип історизму функціонально здатен забезпечити вивчення питань реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в контексті їх історичної обумовленості, що характеризуються закономірностями свого виникнення, розвитку, функціонування та вдосконалення. Ми повинні враховувати динамізм у змінах норм медичної деонтології, які черпають своє наповнення із еволюції та переосмислення таких етичних категорій, як «добро» і «зло»(у нашому випадку для пацієнта чи піддослідного) [50].

Важливе значення має і принцип об'єктивності, який визначає засади здійснення дослідження неупереджено, що дозволить в подальшому отримати достовірні наукові результати про цивільно-правові аспекти реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини, як явища правової реальності. Для нашого дослідження цей принцип має особливе значення, оскільки дозволяє нам бути неупередженими та незалежними від усталених у попередній час розвитку методології парадигм.

Окремо слід вказати і на функціональний потенціал методологічних підходів наукового дослідження, які забезпечують формування стратегії наукової роботи. Серед ключових методологічних підходів щодо вивчення цивільно-правових аспектів реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини є феноменологічний підхід, який потенційно здатен встановити особливості реалізації майнових прав, як особливий цивільно-правовий феномен, який виникає, розвивається, змінюється, удосконалюється і функціонує під впливом об'єктивних факторів розвитку суспільства, закономірностей його функціонування.

Важливе значення має аксіологічний підхід щодо наукового пізнання, що розглядає майнові права інтелектуальної власності в сфері медицини та особливості їх реалізації крізь призму ціннісного виміру, що є проявом цінності

майнових прав інтелектуальної власності, відносин, які виникають у сфері медицини, їх корисності для життєдіяльності людини.

Онтологічний методологічний підхід функціонально сприятиме дослідженню цивільно-правових аспектів майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини, як явища наукознавчого плану, що наділене відповідним масивом інформаційного матеріалу про нього та об'єктивно потребує наукового пізнання.

Герменевтичний методологічний підхід є корисним для вивчення цивільно-правових аспектів реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини шляхом тлумачення норм права, які регламентують відносини у вказаній сфері, тим самим формують уявлення про правові аспекти досліджуваного явища.

Окремо варто вказати і на можливість застосування синергетичного методологічного підходу, що дозволяє встановити місце майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в системі майнових прав, а також в контексті їх прояву в межах різноманітних сфер життєдіяльності суспільства. Зазначені методологічні підходи не мають вичерпного характеру, водночас їх функціональний потенціал дозволяє виробити стратегію наукового дослідження цивільно-правових аспектів реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини.

Складність та багатоаспектність предмету цього наукового дослідження свідчать про доцільність застосування широкого спектру методів наукового дослідження. Традиційно в юридичній науці методи наукового дослідження структурують на світоглядні (філософські), загальнонаукові та спеціально-наукові [168, с. 44–46; 189, с. 43; 41, с. 31–32; 77, с. 18]. На нашу думку, їх функціональні можливості свідчать про доцільність застосування всіх вказаних різновидів методів, що дозволить всебічно дослідити більшість цивільно-правових аспектів майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини. Зупинимось докладніше на їх наукознавчому потенціалі, який стосується дослідження

цивільно-правових аспектів реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини.

Серед світоглядних (філософських) методів наукового дослідження важливе значення займає діалектичний метод, який сприяє вивченню процесу розвитку цивільно-правового регулювання відносин, що стосуються реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини, характеристики закономірностей правового регулювання, які впливають на практику реалізації майнових права, обґрунтуванню тенденцій розвитку та шляхів удосконалення зазначеного правового регулювання. Застосування діалектичного методу також сприятиме встановленню закономірностей історії становлення наукового дослідження цивільно-правових аспектів реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини, визначенню особливостей сучасного стану цивільно-правового забезпечення реалізації майнових прав цивільної власності в сфері медицини в Україні. Матеріалістичний метод сприятиме з'ясуванню особливостей матеріальних форм прояву реалізації майнових прав, специфіки договірних та позадоговірних форм реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини, які породжують наслідки матеріально проявного характеру. Ідеалістичний метод дозволить провести аналіз цивільно-правових аспектів реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні крізь призму їх походження від пануючої в суспільстві ідеології, положень офіційної ідеології держави, правової свідомості і культури населення, а результат такого дослідження виявлятиметься в інформаційному масиві, що характеризуватиме предмет дослідження.

Загальнонаукові методи за своїм призначенням надають змогу дослідити будь-яке явище, як наукознавче, яке має науковий інтерес, потребує наукового осмислення та може бути досліджене. Враховуючи складність і багатоаспектність предмету цієї дисертаційної роботи важливе значення матиме системний метод. Вказаний метод дозволить вивчити цивільно-правові аспекти реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні крізь призму

системних зв'язків між об'єктами інтелектуальної власності в сфері медицини, характеристики майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини як системного явища, а також змісту майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини, що становлять основу системного характеру їх реалізації. Функціональний метод забезпечить вивчення цивільно-правових аспектів реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини як явища функціонального плану, що має визначені напрями функціонування, націлене на досягнення мети. Порівняльний метод можливо взяти за основу дослідження спільних та відмінних ознак реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини та в інших сферах життєдіяльності суспільства; об'єктів інтелектуальної власності в сфері медицини тощо. Перспективним з наукової точки зору є застосування системи спеціально-наукових методів, які здатні сприяти вивченню цивільно-правових аспектів реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини, насамперед як явища правового. Таким методом є історико-правовий метод, що дозволить встановити закономірності впливу правової сфери життєдіяльності суспільства на виникнення, становлення, розвиток і функціонування реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в межах конкретної історичної епохи, а також з'ясувати перспективи розвитку цивільно-правового регулювання реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини як на міжнародно-правовому, так і на внутрішньодержавному (національному) рівнях. Спеціально-юридичний метод здатен удосконалити понятійно-категоріальний апарат юридичної науки, у тому числі уточнити визначення юридичних категорій, які стосуються реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини, розкрити правову природу об'єктів інтелектуальної власності в сфері медицини, з'ясувати їх правові властивості, провести класифікацію об'єктів інтелектуальної власності в сфері медицини та надати характеристику їх різновидам, конкретизувати зміст правового статусу суб'єктів інтелектуальної власності в сфері медицини. Статистичний метод функціонально здатен здійснити

акумулювання, узагальнення та вивчення статистичних даних, які стосуються предмета дисертаційного дослідження. Використання прогностичного методу надасть змогу визначити перспективи розвитку майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини з огляду на розвиток медичної науки, розкрити переваги та недоліки сучасного стану правового регулювання відносин, що стосуються реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні, що сприятиме встановленню і обґрунтуванню шляхів вдосконалення цивільно-правової реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні. Метод моделювання доцільно використати з метою вироблення пропозицій щодо удосконалення правового регулювання відносин, пов'язаних із реалізацією майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини, вироблення і обґрунтування конкретних законодавчих пропозицій з цього питання, удосконалення практики реалізації майнових прав.

З огляду на зазначене, можемо підсумувати, що складність та багатоаспектність предмету цього дослідження визначає методологічну основу його пізнання, що включає в себе:

- по-перше, забезпечення відповідності наукового дослідження принципам наукового пізнання, які являють собою систему вихідних положень, що забезпечують цілісність, комплексність та націленість на отримання результату наукового пізнання цивільно-правових аспектів реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини; скеровують діяльність дослідника та слугують критерієм якості і ефективності науково-дослідної роботи, достовірності, повноти та обґрунтованості наукових результатів;

- по-друге, застосування функціонального потенціалу методологічних підходів наукового пізнання, які визначають загальну науково-пізнавальну стратегію вивчення цивільно-правових аспектів реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні, як особливого об'єктивно обумовленого правового явища, яке наділене власними властивостями, є взаємопов'язаним із іншими явищами правової реальності, забезпечує реалізацію

інтересів і потреб суб'єктів права, наділене ціннісним виміром та націлене на зміну правової реальності;

- по-третє, використання широкого кола методів, які надають можливість дослідити правовідносини, які пов'язані з реалізацією майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні як багатоаспектного та багатопроявного феномену.

Цивільно-правові аспекти реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини з точки зору стану їх наукового пізнання характеризуються методологічними закономірностями свого дослідження, визначають цілісність такої наукової роботи, концептуальні засади його проведення та систему потенційних результатів, які прогнозовано мають бути отримані за результатами здійснення наукової роботи. Вказані методологічні закономірності можливо розкрити в межах наступних положень.

По-перше, з точки зору наукознавчого потенціалу теми цієї дисертаційної роботи, враховуючи сформульовані об'єкт та предмет дослідження, виокремлені нами мета і завдання роботи, важливим є встановлення історико-методологічної основи наукового дослідження. Це обумовлено особливостями предмету дисертаційної роботи, який наділений історичними закономірностями свого становлення і розвитку, відзначається поточним станом свого становлення, знаходиться під впливом об'єктивних факторів розвитку суспільства, функціонування держави та правової системи. Вказане відображено і на історії становлення, розвитку та поточного пізнання цивільно-правових аспектів реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини на науковому рівні. Тому з метою проведення наукового дослідження важливо з'ясувати та розкрити історію становлення та сучасний стан наукової розробки предмету дисертаційного дослідження, визначити існуючі переваги і прогалини наукового пізнання цивільно-правових аспектів реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини, а також визначити перспективи такого наукового дослідження. Отримані результати в подальшому зумовлять

формування методологічної основи наукової роботи, визначення кола методологічних принципів, підходів, методів наукового пізнання, які будуть взяті за основу здійснення наукового дослідження.

По-друге, оскільки проблематика реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини має правовий характер, а відносини, які виникають у зв'язку із зазначеною реалізацією майнових прав є об'єктом правового регулювання, важливим є в історичному ракурсі дослідити динаміку правового регулювання вказаних суспільних відносин, встановити сучасний стан цивільно-правового забезпечення реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні, а також провести його критичний аналіз.

По-третє, відзначаючи, що реалізація майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні має відповідний ступінь правового регулювання, відповідно здійснення цієї реалізації пов'язане із виникненням, зміною та припиненням цивільних правовідносин. З огляду на це принциповим є вивчення проблематики реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні крізь призму їх реальності, процесуальних засад їх втілення в медичній сфері, життєдіяльності суспільства, забезпечення досягнення правового результату та сприяння розвитку наукових досліджень у сфері медицини в Україні. Вказане потребує насамперед, встановлення правової природи об'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини, здійснення їх класифікації, визначення особливостей об'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини в системі об'єктів права інтелектуальної власності в цілому. Тим самим ми зможемо розкрити особливості функціонування цивільних правовідносин, які виникають при реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини відповідно до критеріїв їх приналежності до особливої сфери людської діяльності – сфери медицини.

По-четверте, важливим цивільно-правовим аспектом реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини є її суб'єктний вимір, оскільки відносини, які виникають у цій сфері є суб'єктно обумовленими та визначаються

поведінкою суб'єктів права. В сучасних умовах розвитку цивільних правовідносин, які стосуються реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини, суб'єкти цих відносин потребують ґрунтовного наукового переосмислення, що пов'язано з розширенням їх кола, неоднозначним розумінням змісту їх прав і обов'язків, особливостей їх впливу на зміст цивільних правовідносин щодо реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини. Тому в якості науково-перспективних ми відзначаємо цивільно-правові аспекти статусу суб'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини та питання змісту майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні.

По-п'яте, важливе місце серед цивільно-правових аспектів реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні займають питання практики такої реалізації. В теоретико-правовому плані реалізація прав – це насамперед інститут, пов'язаний із змінами правової реальності, що відбувається в процесуальному порядку через діяльність суб'єктів права. Тому практичні аспекти реалізації прав завжди будуть мати високий ступінь актуальності наукового пізнання, як на теоретико-правовому, так і на галузевому рівні, оскільки вони пов'язані з реальним життям суб'єктів, із їх правовим статусом, із можливістю забезпечення їх потреб і інтересів. Практичні аспекти реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні в наукознавчому плані потребують наукового дослідження крізь призму договірних та позадоговірних форм реалізації цих прав, здійснення їх порівняння, а також визначення аспектів взаємодії, що становлять основу забезпечення ефективності та результативності такої реалізації.

По-шосте, традиційно будь-яке наукове дослідження об'єктивно потребує виокремлення та обґрунтування практичних рекомендації щодо удосконалення того явища або процесу, яке досліджується в науковій роботі. Тому принциповим є вивчення існуючої проблеми та шляхів вдосконалення цивільно-правової реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні.

Таке дослідження має бути засноване на результатах попереднього дослідження цивільно-правових аспектів реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні крізь призму історико-методологічних, суб'єктно-змістовних та практичних аспектів.

Після того, як було зроблено аналіз історії становлення та визначено методологічні засади наукової розробки предмету дослідження, слід розглянути питання цивільно-правового забезпечення реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини у юридичній науці крізь призму якості норм права, які регламентують відносини, а також рівень досягнення правового результату за наслідками дії таких норм права.

1.2 Сучасний стан цивільно-правового забезпечення реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні

Важливе значення для наукового пізнання цивільно-правових аспектів реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні мають питання особливостей сучасного стану цивільно-правового забезпечення. Аналіз зазначеної проблематики має принциповий характер, оскільки надасть змогу встановити специфіку реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні, як предмета правового регулювання, виявити недоліки та переваги цивільно-правового забезпечення реалізації зазначених майнових прав, а також створити методологічну основу для подальшого виокремлення та обґрунтування напрямків його удосконалення.

Проблема цивільно-правового забезпечення реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні в цілому в юридичній науці розглядається крізь призму якості норм права, які регламентують відносини, а також рівень досягнення правового результату за наслідками дії таких норм права. Вказані критерії і визначатимуть, як переваги існуючого цивільно-правового забезпечення, так і його недоліки.

Актуальність наукового дослідження цивільно-правового забезпечення реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні в юридичній літературі переважно розкривається крізь призму значення цивільно-правового забезпечення відносин, які пов'язані з правом інтелектуальної власності в цілому. Зокрема, вказується, що таке наукове дослідження зумовлене перспективами розвитку об'єктів права інтелектуальної власності та доцільністю впровадження і забезпечення їх належної охорони. Це пояснюється тим, що наявність сучасної міжнародно-визнаної системи права інтелектуальної власності є необхідним елементом для досягнення високого економічного та соціального розвитку будь-якої держави.

Охорона права інтелектуальної власності сприяє використанню та подальшому розвитку винахідницьких і творчих талантів, а також досягнень, підтримує та зберігає національний потенціал у сфері інтелектуальної діяльності та залучає інвестиції, стабілізуючи економічний стан, при якому, як вітчизняні, так і зарубіжні інвестори можуть бути впевнені у тому, що до їх прав будуть ставитися з повагою. Створення саме такої системи має особливе значення для України – країни зі значним науково-технічним та інтелектуальним потенціалом [67].

Ми не можемо не відзначити відмінності у міжнародній практиці щодо правової охорони об'єктів права інтелектуальної власності відповідними механізмами. Так, у ЄС відмовилися від правової охорони методів і способів лікування та хірургічних методик. Така монополізація майнових прав інтелектуальної власності на останні розглядається як порушення прав людини на життя і здоров'я. На жаль Україна стоїть наразі на інших правових позиціях. Також в якості аргументів актуальності наукового дослідження цивільно-правового забезпечення відносин, які виникають у сфері права інтелектуальної власності, у тому числі й щодо медицини, вченими вказується на широке коло праць, які надають неоднозначну оцінку стану правового регулювання [17, с. 13–14, 78–80], непослідовний характер розвитку законодавства України, що потребує

вироблення єдиних концептуальних науково обґрунтованих підходів [118, с. 540]; важливість ефективної дії норм права, що забезпечується виключно належним рівнем наукового підґрунтя правового регулювання відносин у сфері права інтелектуальності власності [95, с. 303–304]; особливості сучасного розвитку об'єктів права інтелектуальної власності, суттєву активізацію науково-дослідної роботи, яка обумовлює збільшення кількості об'єктів права інтелектуальної власності, розширює їх обіг [39, с. 150]; доцільність поліпшення правової охорони та захисту об'єктів права інтелектуальної власності, прав на них, забезпечення ефективного механізму такої охорони та захисту, у тому числі й шляхом вдосконалення правового регулювання у вказаній сфері [29; 79, с. 3–4; 90, с. 24–25] тощо. Підтримуючи погляди вчених щодо доцільності продовження та навіть активізації наукових досліджень стану цивільно-правового забезпечення відносин, які пов'язані з реалізацією майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні, хотілося б відзначити, що таке дослідження повинно мати:

по-перше, ретроспективний характер, що засноване на існуючих критичних оцінках вченими стану цивільно-правового забезпечення;

по-друге, критичний характер, що передбачає дослідження цивільно-правового забезпечення крізь призму недоліків його функціонування;

по-третє, практичний характер, що потребує врахування практичних аспектів функціонування правового забезпечення, що виражається в поведінці суб'єктів права;

по-четверте, перспективний характер, що має бути націлений на вироблення і обґрунтування пропозицій щодо вдосконалення цивільно-правового забезпечення.

Особливе місце в системі цих досліджень мають займати наукові розробки проблем цивільно-правового забезпечення відносин, пов'язаних із реалізацією майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні, що пояснюється важливістю медичної сфери життєдіяльності суспільства, її новаторським характером, що потенційно зумовлює появу об'єктів права

інтелектуальної власності. З огляду на зазначене, в межах цього підрозділу дисертаційної роботи, в якості завдання дослідження ми визначаємо наступні:

1) встановити особливості становлення законодавства України про інтелектуальну власність в сфері медицини;

2) здійснити узагальнення цивільно-правового забезпечення реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні;

3) встановити недоліки правового забезпечення реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні та надати їх характеристику;

4) узагальнити перспективи розвитку цивільно-правового забезпечення реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні.

Інститут реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні знаходить своє цивільно-правове забезпечення насамперед у положеннях Конституції України. Відповідно до ч. 1 ст. 54 Конституції України громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист права інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, які виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності [64]. Зазначене положення Конституції України фактично закріплює свободу громадян на їх творчість, яка може мати літературний, художній, науковий і технічний зміст, тим самим забезпечуючи їх свободу у втіленні власних здібностей у результатах такої діяльності, які можуть стосуватися, у тому числі й медичної сфери. У подальшому громадянам гарантується захист інтелектуальної власності, їх авторських прав, моральних та матеріальних інтересів, які виникають із інтелектуальної діяльності. Така інтелектуальна діяльність забезпечує, з одного боку, реалізацію творчого потенціалу громадян, а з іншого боку, забезпечує приріст інформаційного матеріалу, що має літературний, художній, науковий та технічний зміст. В аспекті права інтелектуальної власності в сфері медицини її приріст забезпечується за результатами наукової та технічної діяльності, які забезпечують отримання

наукової інформації, її переосмислення, вироблення засобів, способів, методик, які застосовуються в медицині тощо.

Частина 2 ст. 54 Конституції України продовжує зміст положення, закріпленого в попередній частині, вказуючи на те, що кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом [64]. Вказане положення безпосередньо стосується цивільно-правового забезпечення реалізації одного з видів прав інтелектуальної власності в сфері медицини – майнових прав. Зокрема закріплюється право кожного громадянина на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що включає також в себе і реалізацію майнових прав інтелектуальної власності. А гарантується це право положенням, яке встановлює абсолютну заборону для невизначеного кола суб'єктів щодо використання або поширення їх без згоди громадянина, що має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності, за винятками тих випадків, які встановлені законом.

В певній мірі, уточнює зміст ч. 2 ст. 54 Конституції України, положення ч. 1 ст. 41 Конституції України, згідно з яким кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності [64]. Тим самим вказується на поширення режиму права власності, що включає право володіння, користування і розпорядження в тому числі й результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, а отже включає в себе і можливість реалізації майнових прав інтелектуальної власності, у тому числі й у сфері медицини. Хоча така позиція законодавця є дещо спірною, оскільки теорія права власності з її правомоччями володіння, користування та розпорядження не може бути застосована до результатів інтелектуальної, творчої діяльності. На відміну від речей, до яких і застосовується право власності, об'єктами права інтелектуальної власності (в тому числі й у сфері медицини) не можна володіти, користуватися чи розпоряджатися в їх класичному розумінні. Щодо даних об'єктів виникає виключне право, а не

право власності, з правомоччями використання результатів інтелектуальної діяльності та часткового розпорядження ними (виключно майновими правами, оскільки немайнові права невідчужувані).

Незважаючи, що конституційними положеннями не конкретизується питання правового режиму права інтелектуальної власності в сфері медицини, можемо відзначити, що Конституцією України закріплені загальні основи цивільно-правового забезпечення права інтелектуальної власності крізь призму прав і свобод людини та громадянина.

Фактично зазначені конституційні положення закладають цивільно-правові засади забезпечення реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицині в Україні, оскільки закріплюють право на інтелектуальну, творчу діяльність, у тому числі наукову та технічну, право на результати інтелектуальної, творчої діяльності, а також виключне право кожної людини на результати інтелектуальної, творчої діяльності.

Важливе значення у цивільно-правовому забезпеченні реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні мають міжнародні правові норми, які закріплені відповідними актами та договорами міжнародно-правового характеру, які ратифіковані Україною та становлять невід'ємну частину її законодавчої бази. Такий статус міжнародно-правових документів закріплено Законом України «Про міжнародні договори України» [142], положеннями якого регламентовано, що чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства та якщо міжнародним договором України, який набрав чинність у встановленому законом порядку, передбачено інші правила, ніж ті, що закріплено у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору (частини 1 та 2 ст. 19).

В якості такого міжнародно-правового документа, який закріплює норми права, що становлять невід'ємну частину цивільно-правового забезпечення

реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини, є Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 р. (переглянута у Брюсселі 14 грудня 1900 р., у Вашингтоні 02 червня 1911 р., у Гаазі 06 листопада 1925 р., у Лондоні 02 червня 1934 р., у Лісабоні 31 жовтня 1958 р., у Стокгольмі 14 липня 1967 р., змінена 02 жовтня 1979 р.), яка набрала чинність для України 25 грудня 1991 р. та закріплює положення, згідно з якими що охорони промислової власності громадяни кожної країни Союзу користуються в усіх інших країнах Союзу тими ж привілеями, що надаються тепер чи будуть надаватися згодом відповідними законами власним громадянам, не обмежуючи при цьому прав, спеціально передбачених цією Конвенцією [93]. Тим самим вводиться режим екстериторіальної охорони прав громадян в сфері промислової власності, закріплюється можливість використання тих самих способів захисту від будь-якого посягання на їх права. Окрім того, вказаним міжнародним документом закріплюється положення про незалежність патентів, одержаних на один і той самий винахід у різних країнах, критерії патентоспроможності у випадку обмеження продажу за законом; порядок ввезення об'єктів промислової власності, невикористання чи недостатнє їх використання, умови ввезення продуктів, виготовлених способом, який запатентований в країні ввезення тощо. Вказані положення в більшій мірі стосуються відносин, які в цілому виникають у сфері промислової власності, водночас можуть бути застосовані й до відносин, які пов'язані із реалізацією майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини.

Окремо слід вказати й на положення Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів 1886 року [15], яка націлена на забезпечення охорони прав авторів на їх літературні та художні твори настільки ефективно й однаково, наскільки це можливо. В контексті цивільно-правового забезпечення реалізації майнових прав інтелектуальної власності, у тому числі й у сфері медицини, особливо важливими є положення, які стосуються закріплення права авторів щодо перекладу їх творів, надання дозволів на публічний показ і

виконання своїх творів, передавати їх у ефір або публічне повідомлення цих творів будь-яким іншим способом бездротової передачі знаків, звуків або зображень; надавати дозвіл на публічне читання своїх творів, включаючи таке публічне читання тощо.

Окремо варто наголосити й на інших міжнародних документах, які опосередковано регламентують питання реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини, закріплюючи загальні правові норми, які в цілому забезпечують правове регулювання відносин, пов'язаних із правом інтелектуальної власності. До таких міжнародних документів варто віднести:

- Всесвітню конвенцію про авторське право 1952 року [21], положення якої націлені на забезпечення охорони авторського права на літературні, наукові та художні твори, реалізацію прав суб'єктів авторських прав, забезпечення поваги прав людини та сприяння розвитку літератури, науки і мистецтва, поширення творів духовної творчості, що так само може стосуватися й сфери медицини;

- Договір про патентну кооперацію від 19 червня 1970 р. [33], який закріплює норми, що стосуються забезпечення реалізації прав винахідників, сприяння розвитку науки і техніки, удосконалення правової охорони винаходів, полегшення і прискорення доступу публіки до технічної інформації, яка міститься в документах, які описують нові винаходи тощо;

- Договір про закони щодо товарних знаків 1994 року [31], положення якого застосовуються до знаків, які складаються з візуальних позначень товарів, робіт або послуг, тобто і тих, що можуть стосуватися медичної сфери;

- Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право, прийнятий Дипломатичною конференцією 20 грудня 1996 р. та положення Бернської конвенції (1971 р.), на які містяться посилання у Договорі [30], що регламентує питання вдосконалення та підтримки охорони прав авторів на їхні літературні та художні твори найбільш ефективним та однаковим шляхом, вводить нові міжнародні правила та сприяє більш чіткому тлумаченню певних існуючих правил із метою забезпечення адекватного вирішення питань, які виникають у

зв'язку з економічним, соціальним, культурним та технічним розвитком суспільства;

- Договір про патентне право 2000 року [32], положення якого націлені на гармонізацію процедури надання патентів та підтримання їх чинності в державах-членах шляхом встановлення так званих мінімальних стандартів щодо дати подання заявок, форми, часових рамок та правил подання електронних заявок тощо;

- Сінгапурський договір про право товарних знаків 2006 року [157], положення якого регламентують відносини, у тому числі пов'язані з реалізацією майнових прав, які стосуються знаків для товарів (товарних знаків) або послуг (знаків обслуговування), або до товарів і послуг тощо.

Вказаний перелік можна було б продовжувати, водночас ми наголосили на найбільш принципових міжнародних документах, які закріплюють норми права, націлені на регулювання відносин у сфері права інтелектуальної власності, у тому числі, які стосуються й сфери медицини. Можемо попередньо підсумувати, що норми міжнародного права, закріплені зазначеними міжнародно-правовими документами, фактично забезпечують міжнародний рівень цивільно-правового забезпечення реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини.

Важливе місце в системі цивільно-правового забезпечення займають і норми національного права, які закріплені нормативно-правовими актами, що становлять частину законодавства України. Важливу роль тут відіграють положення Цивільного кодексу України, який структурно включає в себе самостійну книгу четверту, яка систематизує положення, що стосуються права інтелектуальної власності [187]. В контексті предмету нашої дисертаційної роботи нас цікавлять положення ст. 424, яка закріплює правовий режим майнових прав інтелектуальної власності. В частині 1 ст. 424 ЦК України закріплено перелік майнових прав, до яких законодавець відносить: 1) право на використання об'єкта права інтелектуальної власності; 2) виключне право дозволяти використання об'єкта

права інтелектуальної власності; 3) виключне право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта права інтелектуальної власності, у тому числі забороняти таке використання; 4) інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом. Таким чином їх перелік не є вичерпним і може бути доповнений на законодавчому рівні.

Водночас законодавець допускає можливість встановлення винятків та обмежень в майнових правах інтелектуальної власності лише в законодавчому порядку та за умови, що такі обмеження та винятки не створюють істотних перешкод для нормальної реалізації майнових прав інтелектуальної власності та здійснення законних інтересів суб'єктів цих прав (ч. 2 ст. 424 ЦК України). Здійснюючи науково-практичне коментування положень вказаної статті Цивільного кодексу України, вченими зазначається, що майновими правами інтелектуальної власності є права, які мають економічний зміст, які можна поділити на виключні і невиключні. До виключних прав відносяться: право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності і право перешкоджати неправомірному використанню такого об'єкта, у тому числі забороняти таке використання. До невиключних майнових прав відносяться: право на використання об'єкта права інтелектуальної власності та інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом. Чинне законодавство України може передбачати винятки та встановлювати обмеження у реалізації майнових прав. Крім того, у передбачених законом випадках суб'єкт права інтелектуальної власності може бути позбавлений цих прав [83] або обмежені у цих правах.

В подальшому законодавець в положеннях Цивільного кодексу України деталізує питання реалізації вказаних майнових прав шляхом закріплення норм права щодо чинності прав інтелектуальної власності (ст. 425), способів використання об'єкта права інтелектуальної власності, порядку реалізації виключного права дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності, умов надання дозволу (видачі ліцензії) на використання об'єкта права інтелектуальної власності (ст. 426), умов та порядку передання майнових прав

інтелектуальної власності (ст. 427), здійснення права інтелектуальної власності, яке належить кільком особам (ст. 428), права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, у тому числі й кола майнових прав інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору та особливості їх здійснення (ст. 429), права інтелектуальної власності на об'єкт, створений за замовленням (ст. 430), правових наслідків порушення права інтелектуальної власності (ст. 431), захисту права інтелектуальної власності судом (ст. 431) [187].

В юридичній літературі зустрічаються погляди вчених про те, що «до інших майнових прав інтелектуальної власності можна віднести право розпоряджатися об'єктами права інтелектуальної власності, право відчужувати об'єкт, право подарувати, здати в оренду та інші права» [83]. Така позиція є цікавою, проте дещо спірною, особливо в частині дарування та здавання в оренду, з огляду на природу об'єкта, зокрема, результату інтелектуальної, творчої діяльності, що за своєю суттю є неосязаємим, безтілесним благом. Як відомо, даруються чи здаються в оренду речі (осязаєме, тілесне майно), а у випадку оренди, ще й індивідуально-визначена річ, яка має бути в наявності. Крім того, при даруванні майно передається у власність (змінюється титульний власник) повністю, а права на об'єкти права інтелектуальної власності можуть передаватися лише частково. Тобто передати можна лише майнові права інтелектуальної власності, а немайнові права залишаються за автором, оскільки є невідчужуваними. При оренді ж майно передається у тимчасове володіння та користування і має бути повернуто саме те майно і у тому ж вигляді, в якому було надано користувачу. Тут взагалі виникає проблема, оскільки не можна передати в оренду неосязаєме, безтілесне благо – твір. Взагалі термін «володіння» некоректно використовувати до неосязаємого, безтілесного блага. Володіння як такого тут взагалі немає, як і користування. Тут можна говорити тільки про використання результатів інтелектуальної діяльності. Також існує ще одна проблема, зокрема, це стосується застосування речово-правових способів захисту. В праві власності застосовуються при необхідності

віндикаційний чи негаторний позов, які уявляється неможливим застосувати щодо результатів інтелектуальної, творчої діяльності. Тому щодо даних об'єктів використовуються окремі договірні форми, не дарування чи оренда, а спеціальні договори, передбачені законодавством.

Так, положеннями Цивільного кодексу України окремо закріплюються норми права, предметом регулювання яких є відносини, пов'язані з розпорядженням майновими правами інтелектуальної власності. Глава 75 ЦК України має відповідну назву «Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності», яка містить положення, згідно з якими встановлюється норма про те, що розпорядження майновими правами інтелектуальної власності здійснюється на підставі закріпленого переліку договорів (ст. 1107), про що детально буде йти мова в останньому розділі цієї дисертаційної роботи, в наступних статтях законодавець конкретизує істотні умови договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, а саме:

- ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності, що являє собою надання особою, яка має виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності (ліцензіар), іншій особі (ліцензіату) письмового повноваження, яке надає їй право на використання цього об'єкта в певній обмеженій сфері (ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності) (ст. 1108);

- ліцензійний договір, за умовами якого одна сторона (ліцензіар) надає другій стороні (ліцензіату) дозвіл на використання об'єкта права інтелектуальної власності (ліцензію) на умовах, визначених за взаємною згодою сторін із урахуванням вимог цього Кодексу та іншого закону (ст. 1109); закріплюються вимоги до строку ліцензійного договору (ст. 1110), вводиться його типова форма, яка може бути затверджена уповноваженими відомствами або творчими спілками (ст. 1111);

- договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності, відповідно до якого одна сторона (творець –

письменник, художник тощо) зобов'язується створити об'єкт права інтелектуальної власності відповідно до вимог другої сторони (замовника) та в установлений строк (ст. 1112);

- договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності, згідно з яким одна сторона (особа, що має виключні майнові права) передає другій стороні частково або у повному складі ці права відповідно до закону та на визначених договором умовах (ст. 1113).

Окрім того Цивільним кодексом України передбачено проведення державної реєстрації договорів щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності (ст. 1114).

Так само і главою 76 Цивільного кодексу України регулюються відносини, пов'язані з комерційною концесією. Положеннями зазначеної глави Кодексу надається визначення договору комерційної концесії (ст. 1115), регламентується його предмет, яким є право на використання об'єктів права інтелектуальної власності (торговельних марок, промислових зразків, винаходів, творів, комерційних таємниць тощо), комерційного досвіду та ділової репутації (ч. 1 ст. 1116), закріплюються сторони в договорі комерційної концесії (ст. 1117), його форма (ст. 1118), правовий статус договору комерційної субконцесії (ст. 1119), визначаються обов'язки правоволодільця (ст. 1120), обов'язки користувача (ст. 1121), особливі умови договору комерційної концесії (ст. 1122), умови відповідальності правоволодільця за вимогами, що пред'являються до користувача (ст. 1123) тощо. Зазначені положення Цивільного кодексу України в цілому регулюють відносини, що виникають у сфері права інтелектуальної власності, у тому числі щодо статусу майнових права, їх реалізації, а також розпорядження. Особливості реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в положеннях Цивільного кодексу України не конкретизуються.

Окреме місце в системі цивільно-правового забезпечення реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини займають норми права, закріплені законодавчими актами, прийнятими в порядку поточної

законотворчості. Цивільно-правове забезпечення регламентоване положеннями Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» [143], яким закріплено правовий статус володільця патенту. Він наділений виключним правом використовувати винахід (корисну модель) за своїм розсудом, якщо таке використання не порушує прав інших володільців патентів (ч. 2 ст. 28); передавати на підставі договору виключне право на винахід (корисну модель) будь-якій особі, яка стає його правонаступником, а щодо секретного винаходу (корисної моделі) – тільки за погодженням із Державним експертом (ч. 6 ст. 28). Володільць патенту має право дати будь-якій особі дозвіл (видати ліцензію) на використання винаходу (корисної моделі) на підставі ліцензійного договору, а щодо секретного винаходу (корисної моделі) такий дозвіл надається тільки за погодженням із Державним експертом (ч. 7 ст. 28) тощо.

В контексті медичної сфери варто зазначити, що винаходи і корисні моделі можуть стосуватися медичної сфери, відповідно підпадають під дію норм права, закріплених положеннями вказаного законодавчого акту. Промислова власність в медицині об'єднує винаходи і корисні моделі, які юридично визначають технічне вирішення завдання, що виникло в сфері практичної діяльності медичного працівника (автора) і обумовлена певною суспільною потребою. Застосування інституту права інтелектуальної власності для використання традиційних знань, нововведень і методів має в першу чергу забезпечити їх збереження і захист, справедливий розподіл доходу, який можна отримати від використання цих знань. При цьому охорона права інтелектуальної власності повинна забезпечити отримання доходу від реалізації продукції [54, с. 16–17], зміцнюючи як фінансовий стан автора розробки, що містить інтелектуальну власність, так і підприємства, і в цілому країни [16, с. 20–21].

І хоча дані технологічних рішень охоплюються Класом А61 Міжнародної патентної класифікації (МПК) Версії 2018.01 у редакції 01 січня 2018 р., проте медицина у широкому розумінні охоплюється і класами Міжнародної патентної класифікації (МПК) А01Н 1/00, А01Н 3/00, А01Н 4/00, А01Н 5/00; А01Н 7/00,

A01H 9/00–A01H 17/00. Наприклад, об'єкт патентування біотехнології є Патент України № 75654 Поживне середовище для оцінки життєздатності пилку кунжуту заявник Інститут олійних культур Національної академії аграрних наук України (МПК A01H 1/04).

Положеннями Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» [144] регламентуються відносини, пов'язані з реалізацією майнових прав інтелектуальної власності на такий об'єкт, як знаки для товарів і послуг. Так, положеннями ч. 2 ст. 16 вказаного Закону України закріплено, що свідоцтво надає його володільцю право використовувати знак та інші права. Окрім того, закріплено, що свідоцтво надає його володільцю виключне право забороняти іншим особам використовувати без його згоди, якщо інше не передбачено цим Законом (ч. 5 ст. 16), володільць свідоцтва може передавати будь-якій особі виключне право на знак повністю або відносно частини зазначених у свідоцтві товарів і послуг, на підставі договору (проте, передача виключного права на знак не допускається, якщо це може стати причиною введення в оману споживача щодо товару і послуги або щодо особи, яка виготовляє товар чи надає послугу) (ч. 7 ст. 16), а також має право дати будь-якій особі дозвіл (видати ліцензію) на використання знака на підставі ліцензійного договору (ч. 8 ст. 16). В свою чергу Закон України «Про авторське право і суміжні права» [119] закріплює, що майнові права автора (чи іншої особи, яка має авторське право) можуть бути передані (відчужені) іншій особі згідно з положеннями ст. 31 цього Закону, після чого ця особа стає суб'єктом авторського права. Виключне право на використання твору автором (чи іншою особою, яка має авторське право) дозволяє йому використовувати твір у будь-якій формі та будь-яким способом (частини 1 та 2 ст. 15). Частина 1 ст. 31 зазначеного законодавчого акту закріплює, що автор (чи інша особа, яка має авторське право) може передати свої майнові права, зазначені у ст. 15 цього Закону, будь-якій іншій особі повністю чи частково. Передача майнових прав автора (чи іншої особи, яка має авторське право) оформляється авторським договором. Майнові права, що передаються за авторським договором,

мають бути у ньому визначені. Майнові права, не зазначені в авторському договорі, як відчужувані, вважаються такими, що не передані.

У сфері медицини досить поширеною є практика реалізації майнових прав автора. Справедливо зазначається вченими про те, що авторські права в медицині – це наукові роботи (статті, монографії, методичні посібники, комп'ютерні програми лікувально-діагностичного профілю) [16]. Цивільно-правове забезпечення реалізації майнових прав автора в сфері медицини переважно реалізоване на загальному рівні правового регулювання, відповідно до положень актів, які ми зазначили вище, та не отримує широкої конкретизації в чинному законодавстві України, враховуючи особливості медичної сфери діяльності. Такий стан цивільно-правового забезпечення, на нашу думку, є не виправданим та порушує вимоги правового регулювання.

Аналіз особливостей спеціального рівня цивільно-правового забезпечення реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини, що представлений законодавчими та підзаконними нормативно-правовими актами України, які закріплюють норми медичного права, свідчить про дефіцит такого правового забезпечення, а норми права розміщені досить розпорошено та непослідовно. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 р. [91], який вважається кодифікованим актом і положення якого закріплюють норми права, що регулюють медичні правовідносини, взагалі не містить жодних правових норм, які б регламентували відносини, пов'язані з реалізацією майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини. Така сама ситуація спостерігається й з іншими нормативно-правовими актами, які становлять частину медичного законодавства України. Проаналізовані нами законодавчі акти, зокрема, Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» [126]; Закон України «Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів та їх шкідливого впливу на здоров'я населення»; [138]; Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб»; [137]; Закон України «Про запобігання

захворюванню на синдром набутого імунodefіциту (СНІД) та соціальний захист населення» [128]; Закон України «Про боротьбу із захворюванням на туберкульоз» [120]; Закон України «Про курорти» [140]; Закон України «Про донорство крові та її компонентів» [125]; Закон України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини» [146]; Закон України «Про імплантацію електрокардіостимуляторів» [139]; Закон України «Про психіатричну допомогу» [145]; Закон України «Про заборону репродуктивного клонування людини» [127] підтверджують вказану думку. Винятком із цього переліку став Закон України «Про лікарські засоби» [141], який закріплює окремі норми права, що стосуються реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини. Важливе значення мають положення ст. 5 вказаного Закону України, якими закріплено коло суб'єктів створення лікарських засобів, їх правовий статус, умови видачі патенту тощо. Вказаними положеннями закріплено, що лікарські засоби можуть створюватися підприємствами, установами, організаціями та громадянами (ч. 1 ст. 5). Надається визначення поняття «автор (співавтор) лікарського засобу», яким є фізична особа (особи), творчою працею якої (яких) створено лікарський засіб. Вона (вони) має право на винагороду за використання створеного нею лікарського засобу. Винагорода може здійснюватися у будь-якій формі, що не заборонена законодавством (ч. 2 ст. 5). Закріплюється право автора (співавторів) на подання заявки до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику в сфері права інтелектуальної власності на одержання патенту на лікарський засіб. Підставою для видачі патенту є позитивний висновок центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику в сфері охорони здоров'я щодо його патентоспроможності (ч. 3 ст. 5).

Фактично вказаними положеннями дублюються норми, закріплені Цивільним кодексом України та Законами України «Про авторське право і суміжні права» та «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі». Відповідно до цього підходу законодавець закріплює в ч. 4 ст. 5 Закону України «Про лікарські засоби» відсилочну норму, якою закріплює, що майнові та немайнові права, пов'язані зі

створенням та виробництвом лікарського засобу, регулюються відповідно до законодавства.

Окремо слід наголосити на особливій нормі права, яка закріплює соціально орієнтований порядок використання запатентованого винаходу (корисної моделі), що стосується лікарського засобу. Законом передбачено, що з метою забезпечення здоров'я населення при реєстрації лікарського засобу Кабінет Міністрів України відповідно до закону може дозволити використання запатентованого винаходу (корисної моделі), що стосується такого лікарського засобу, визначеній ним особі без згоди володільця патенту (ч. 14 ст. 9). Тобто передбачено виключне право Кабінету Міністрів України надати дозвіл на використання вказаного об'єкта з метою забезпечення здоров'я населення при реєстрації лікарського засобу.

Окрім того, Закон України «Про лікарські засоби» закріплює вимогу щодо подачі заявником на реєстрацію лікарського засобу засвідченої копії патенту або ліцензії, якою дозволяється виробництво та продаж зареєстрованого лікарського засобу, а також документу, що підтверджує чинність патенту в Україні (ч. 17 ст. 9). В якості продовження законодавцем закріплено в ч. 24 ст. 9 Закону положення, яке захищає майнові права інтелектуальної власності, оскільки у державній реєстрації може бути відмовлено у разі, коли внаслідок такої реєстрації будуть порушені захищені патентом чинні майнові права інтелектуальної власності, у тому числі при виробництві, використанні, продажу лікарських засобів [141].

Цивільно-правове забезпечення реалізації майнових прав інтелектуальної власності закріплюється і в положеннях підзаконних нормативно-правових актів України, якими встановлені положення щодо державної реєстрації договорів стосовно розпорядження правами інтелектуальної власності [124], сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти права інтелектуальної власності [134], надання дозволу на використання запатентованого винаходу (корисної моделі) [132], подання, розгляду, публікації та внесення до реєстру відомостей про передачу виключного права на винахід (корисну модель) та видачу ліцензії на

використання винаходу (корисної моделі) [129]; подання, розгляду, публікації та внесення до реєстру відомостей про передачу виключного права на промисловий зразок та видачу ліцензії на використання промислового зразка [130]; подання, розгляду, публікації та внесення до реєстру відомостей про передачу виключного права на знак для товарів і послуг та видачу ліцензії на використання знака для товарів і послуг [131] тощо. У відповідності та на виконання положень Закону України «Про лікарські засоби» в Україні прийнята Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання Кабінетом Міністрів України дозволу на використання запатентованого винаходу (корисної моделі), що стосується лікарського засобу» від 04 грудня 2013 р. № 877 [133].

Аналіз положень чинного законодавства України, що стосується цивільно-правового забезпечення реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини свідчить про те, що законодавець епізодично та досить непослідовно регламентує особливості реалізації вказаних прав саме в сфері медицини.

В цьому плані слід погодитися з думкою О. І. Харитонової, що сьогодні в Україні правове забезпечення інституту інтелектуальної власності (у тому числі й реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини. – *О. П.*) переживає непростий період становлення. Вчена це пояснює результатами розвитку юридичної науки та відсутністю єдиних концептуальних підходів щодо розуміння інтелектуальної власності та його правового забезпечення [177; 178, с. 9–10].

Оскільки радянська доктрина цивільного права ґрунтувалася на визнанні та регулюванні авторських прав авторів творів літератури і мистецтва, відкриттів, винаходів та раціоналізаторських пропозицій як таких, що мають головним чином відносний (зобов'язально-правовий), а не абсолютний характер, відповідно, у радянському законодавстві не вживався такий термін, як «інтелектуальна власність» [122] хоча як такого визначення терміну він не закріплював, так само не закріплював і правового регулювання відносин у сфері права інтелектуальної

власності. Вказаний закон містив лише відсылну норму про те, що відносини щодо створення і використання винаходів, відкриттів, творів науки, літератури, мистецтва та інших об'єктів права інтелектуальної власності регулюються спеціальним законодавством Союзу РСР, союзних і автономних республік. На виконання відсылної норми Закону СРСР «Про власність в СРСР» [122] в Законі УРСР «Про власність» [123] у 1991 році було закріплено, що результати інтелектуальної праці є об'єктами права власності громадян (п. 2 ст. 13).

Водночас сучасна вітчизняна концепція права інтелектуальної власності, на переконання О. І. Харитонової, розглядає інтелектуальну власність як особливий різновид права власності, а отже, і речових прав на специфічний об'єкт – результати інтелектуальної, творчої діяльності, тобто інтелектуальна власність наділена загальними ознаками власності та характеризується додатково і особливими ознаками, які виявляються у тому числі й щодо особливого об'єкта [177; 178, с. 9–10]. Такий стан є невиправданим, з огляду на особливості медичної сфери діяльності, що визначає специфіку об'єктів права інтелектуальної власності, суб'єктів – носіїв майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини, особливостей їх реалізації тощо. Проектуючи вказані ідеї на площину права інтелектуальної власності в сфері медицини, яка обумовлює і особливе коло об'єктів права інтелектуальної власності, можемо підсумувати, що цивільно-правове забезпечення реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини за ознакою сфери поширення відносин, може бути узагальнено в межах:

- загального рівня цивільно-правового забезпечення, який представлений правовими актами, які регламентують суспільні відносини, пов'язані з реалізацією майнових прав інтелектуальної власності, незалежно від приналежності цієї власності до тієї чи іншої сфери життєдіяльності суспільства. До таких правових актів відносяться Конституція України, Цивільний кодекс України, Закон України «Про авторське право і суміжні права», Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» тощо;

- спеціального рівня цивільно-правового забезпечення, який представлений правовими актами, які регламентують суспільні відносини, пов'язані з реалізацією майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини, що зумовлені галузевою приналежністю цієї власності до конкретної сфери життєдіяльності суспільства. До таких правових актів відносяться Закон України «Про лікарські засоби» тощо.

Вказана специфіка цивільно-правового забезпечення реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини обумовлена насамперед предметом правового регулювання, який являє собою коло суспільних відносин, які виникають, змінюються та припиняються навколо об'єктів права інтелектуальної власності, які походять (визначаються) медичною сферою життєдіяльності суспільства. Враховуючи, що суспільні відносини пов'язані з реалізацією майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини мають як спільні (загальні) ознаки, що притаманні будь-яким суспільним відносинам, пов'язаним із реалізацією майнових прав інтелектуальної власності, так і спеціальні (особливі) ознаки, які ідентифікують лише ті суспільні відносини, що існують у сфері медицини, вказане зумовлює їх цивільно-правове забезпечення. І таке цивільно-правове забезпечення має здійснюватися на загальному рівні, де закріплюються норми права, що регулюють відносини, пов'язані з власністю, інтелектуальною власністю, у тому числі й щодо реалізації майнових прав інтелектуальної власності, а також на спеціальному рівні, норми якого закріплюватимуть положення, які стосуються відносин щодо реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини.

Враховуючи досліджені нами особливості цивільно-правового забезпечення реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні, відзначаючи іншу особливість предмету правового регулювання – їх транснаціональність, яка зумовлена природою, змістом та значенням суспільних відносин у сфері права інтелектуальної власності та в сфері медицини, можемо зробити висновок про те, що цивільно-правове забезпечення реалізації майнових

прав у сфері права інтелектуальності власності може бути узагальнене і за ознакою територіальності, відповідно структуроване на такі рівні як:

- національний (внутрішньодержавний) рівень цивільно-правового забезпечення, який представлений правовими актами внутрішньодержавного характеру, які регламентують суспільні відносини, пов'язані з реалізацією майнових прав інтелектуальної власності, враховуючи особливості територіального походження, реєстрації, поширення прав інтелектуальної власності. До таких правових актів відносяться Цивільний кодекс України, Закон України «Про авторське право і суміжні права», Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» тощо;

- міжнародний рівень цивільно-правового забезпечення, який представлений міжнародними правовими актами, що регламентують суспільні відносини, пов'язані з реалізацією майнових прав інтелектуальної власності, незалежно від територіальної приналежності цієї власності. До таких правових актів відносяться міжнародні конвенції, договори тощо.

Сучасний стан цивільно-правового забезпечення реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини свідчить про суттєву обмеженість і непослідовність правової регламентації суспільних відносини, особливо в межах спеціального рівня цивільно-правового забезпечення. Це є невиправданим із точки зору значення суспільних відносини та ролі їх правового забезпечення. Відносини, які виникають із приводу реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини мають принципове значення, що обумовлено:

- потребою у правовому забезпеченні інтелектуальної власності як соціальної цінності суспільства;
- стимулюванням розвитку наукових досліджень у сфері медицини;
- роллю медицини в життєдіяльності суспільства;
- новаторським характером інтелектуальної власності в сфері медицини тощо.

Інтелектуальна власність – важлива складова інноваційних процесів в установах охорони здоров'я різної організаційно-правової форми та адміністративної підпорядкованості. В сфері медицини будь-який процес перш за все повинен бути спрямований на підвищення якості лікування, а значить, на поліпшення якості життя громадян. Однак показники якості навряд чи досяжні без створення відповідних умов роботи персоналу медичного закладу, зокрема можливості творчого підходу співробітників до вирішення тих чи інших завдань [54]. Слід погодитися з думкою О. М. Ціборовського в тому, що закони України, які регламентують суспільні відносини у сфері охорони здоров'я, не можуть бути рівнозначними за своїм суспільним значенням, важливістю, обсягом. Сфера медицини – це особлива сфера, від якої залежить здоров'я населення, яка потребує посиленої уваги зі сторони законотворця [188, с. 54]. З цим згодні й провідні українські фахівці з медичного права – С. Г. Стеценко та І. Я. Сенюта, які продовжують думку, вказуючи на те, що на шляху створення якісної нормативно-правової бази у сфері охорони здоров'я існує багато перепон і труднощів, серед яких можна відмітити такі:

- невизначеність державної політики у сфері охорони здоров'я, у тому числі її законодавчого забезпечення;
- відсутність науково обґрунтованої стратегії законотворчої діяльності у сфері охорони здоров'я;
- низька законотворча активність суб'єктів законодавчої ініціативи;
- складність проходження проектів про охорону здоров'я у Верховній Раді України;
- незначна кількість фахівців, які б мали необхідний обсяг знань як у сфері юриспруденції, так і в медицині;
- неконсолідованість діяльності представників правової і медичної науки;
- недостатнє врахування міжнародно-правових стандартів у сфері охорони здоров'я і неефективне використання позитивного зарубіжного досвіду щодо регулювання охорони здоров'я;

- нечіткість правової бази у сфері охорони здоров'я, законодавчі колізії і проблеми, що виникають на практиці, коли норми різних актів, що регламентують охорону здоров'я, суперечать один одному;

- надмірна розпорошеність норм щодо охорони здоров'я по всьому законодавству [164, с. 88–89].

Вони також вважають, що одним із пріоритетних напрямів удосконалення законодавства про охорону здоров'я в Україні є систематизація чинної нормативно-правової бази, оскільки правові акти, що регламентують охорону здоров'я громадян, приймаються безсистемно, хаотично. Відсутня єдність у підходах до законодавчого забезпечення системи охорони здоров'я. Ці обставини зумовлюють необхідність комплексного системного підходу щодо удосконалення нормативно-правової бази галузі. Лише закон може бути дієвим, життєздатним, займає відповідне місце у системі нормативних актів, що регулюють охорону здоров'я, координуватиме й спрямовуватиме усі інші акти на забезпечення життя і здоров'я людей [164, с. 84–88].

Підбиваючи підсумки, хотілося б наголосити на окремих положеннях, які характеризуватимуть перспективи розвитку цивільно-правового забезпечення реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні:

1) по-перше, потребує удосконалення загальний та спеціальний рівні правового забезпечення реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в частині їх узгодження між собою, виокремлення особливостей предмету правового регулювання та забезпечення індивідуального підходу щодо регулювання реалізації майнових прав у вказаній сфері;

2) по-друге, доцільною є розробка та затвердження єдиної концепції розвитку цивільно-правового забезпечення реалізації майнових прав інтелектуальної власності, яка визначить перспективні напрямки удосконалення правового забезпечення, сприятиме стабільності його розвитку та мінімізує ризики хаотичності та непослідовності правового регулювання;

3) по-третє, активізація міжнародної інтеграції України потребує ґрунтового моніторингу чинного законодавства України в сфері інтелектуальної власності, у тому числі й тих положень, які стосуються реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини з метою приведення його у відповідність до європейських та світових стандартів правового забезпечення;

4) по-четверте, в якості пріоритетних напрямків удосконалення цивільно-правового забезпечення реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини можливо відзначити:

- правове закріплення кола об'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини;

- вдосконалення правового регулювання статусу суб'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини;

- визначення змісту майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини;

- впровадження цивільно-правового регулювання договірних і позадоговірних форм реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини.

Висновки до Розділу 1

1. В юридичній науці відсутній однозначний підхід щодо характеристики інституту реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини, що пояснюється неоднозначністю розуміння сутності і змісту реалізації майнових прав інтелектуальної власності в цілому, з одного боку, та недооцінкою медико-соціального значення інтелектуальної власності в сфері медицини, пріоритетного значення процесу реалізації майнових прав у цій сфері. Сьогодні на доктринальному рівні важливо усвідомити те, що реалізація майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини є особливим феноменом, що зачіпає інтереси не лише майнового характеру, але і особисті права, інтереси морального і

духовного плану людини. Належна реалізація майнових прав інтелектуальної власності в цій сфері стосується також інтересів загальносуспільного рівня, що обумовлює пріоритетність належної наукової розробки їх цивільно-правових аспектів.

2. Сучасний стан наукової розробки цивільно-правових аспектів реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини характеризується поєднанням широкого кола наукових праць, які досліджують окремі аспекти майнових прав інтелектуальної власності (наприклад, окремі об'єкти інтелектуальної власності в сфері медицини, аспекти охорони і захисту прав інтелектуальної власності тощо), або предмет їх наукової розробки є значно ширший та розглядає цивільно-правові аспекти реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини опосередковано крізь призму інших, більш широких явищ і процесів (наприклад, цивільно-правових аспектів інтелектуальної власності, виключних прав тощо). Такий стан наукової розробки цивільно-правових аспектів реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини свідчить про загальність та епізодичність наукового дослідження, доводить доцільність узагальнення існуючих наукових розробок та проведення цілісного, предметного наукового дослідження проблем реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в контексті їх цивільно-правових аспектів.

3. Цивільно-правові аспекти реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини є предметом наукового осмислення, з однієї сторони, як явища національного плану, а з іншої сторони – як явища міжнародно-правового плану. Відповідно наукове пізнання вказаних аспектів потребує врахування його прояву на національному та міжнародному рівнях, встановлення аспектів їх співвідношення та взаємодії.

4. Сучасний стан розвитку біомедичних знань та тенденції подальших наукових біомедичних досліджень свідчать про значний розвиток об'єктів інтелектуальної власності в сфері медицини та значний потенціал для подальшого

їх збільшення, переосмислення результатів їх наукової розробки тощо. Про це свідчать дослідження в сфері штучного запліднення, генної інженерії, транссексуальної хірургії, трансплантології, геронтології, фармакології тощо. Тому сучасна юридична наука та законодавча діяльність стикаються з новими вимогами, які пов'язані з необхідністю забезпечення синхронного розвитку правових досліджень і правового регулювання, у тому числі й питань реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини, посилення їх практичного спрямування дослідних робіт в частині наукового забезпечення законодавчої діяльності.

5. Складність та багатоаспектність предмету цього дослідження визначає методологічну основу його пізнання, що включає в себе: по-перше, забезпечення відповідності наукового дослідження принципам наукового пізнання, які являють собою систему вихідних положень, які забезпечують цілісність, комплексність та націленість на отримання результату наукового пізнання; по-друге, застосування функціонального потенціалу методологічних підходів наукового пізнання, які визначають загальну науково-пізнавальну стратегію вивчення цивільно-правових аспектів реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні, як особливого об'єктивно обумовленого правового явища; по-третє, використання широкого кола методів, які надають можливість дослідити правовідносини, що пов'язані з реалізацією майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні, як багатоаспектного та багатопроявного феномену.

6. Цивільно-правове забезпечення реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини за ознакою сфери поширення відносин, може бути узагальнено в межах: а) загального рівня цивільно-правового забезпечення, який представлений правовими актами, що регламентують суспільні відносини, пов'язані з реалізацією майнових прав інтелектуальної власності, незалежно від приналежності цієї власності до тієї чи іншої сфери життєдіяльності суспільства; б) спеціального рівня цивільно-правового забезпечення, який представлений

правовими актами, що регламентують суспільні відносини, пов'язані з реалізацією майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини, зумовлені галузевою приналежністю цієї власності до конкретної сфери життєдіяльності суспільства. За ознакою територіальності цивільно-правове забезпечення реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини, структуроване на такі рівні як: а) національний (внутрішньодержавний) рівень цивільно-правового забезпечення, який представлений правовими актами внутрішньодержавного характеру, що регламентують суспільні відносини, пов'язані із реалізацією майнових прав інтелектуальної власності; б) міжнародний рівень цивільно-правового забезпечення, який представлений міжнародними правовими актами, що регламентують суспільні відносини, пов'язані з реалізацією майнових прав інтелектуальної власності, незалежно від територіальної приналежності цієї власності.

РОЗДІЛ 2

ЦИВІЛЬНІ ПРАВОВІДНОСИНИ ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ МАЙНОВИХ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В СФЕРІ МЕДИЦИНИ

У попередньому розділі нами було проаналізовано історію становлення та методологічні основи наукової розробки предмета дисертаційного дослідження, а також здійснено аналіз сучасного стану цивільно-правового забезпечення реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні. Логічним буде далі розглянути правовідносини, які виникають при реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні.

Реалізація майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини, як правовий феномен, безпосередньо пов'язана з категорією «правовідносини», оскільки досягнення правового результату, у тому числі й у питаннях реалізації майнових прав, зумовлюється наявністю, по-перше, особливого об'єкта щодо якого формується суб'єктивний інтерес, по-друге, існуванням суб'єкта права, який формує свій інтерес, його усвідомлює, керує своєю поведінкою щодо його реалізації; по-третє, самою поведінкою суб'єкта по відношенню до об'єкта, що має можливий (допустимий) та необхідний (обов'язковий) характер.

Реалізація майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини за своєю сутністю передбачає певну процесуальну послідовність дій суб'єктів майнових прав, які пов'язані із задоволенням їх потреб та інтересів, втілення їх до складу елементів правової реальності, забезпечення досягнення правового результату (стану реалізованості) майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини. Правовий характер майнових прав, а також наявність суб'єктів права, як носіїв цих прав, обумовлює можливість їх реалізації саме в межах правового поля, що передбачає наявність відповідних правовідносин, які пов'язані з реалізацією майнових прав у сфері інтелектуальної власності.

В юридичній літературі феномен правовідносин розкривається як особлива форма (правова форма) взаємодії між людьми та суспільством, що зберігає

соціальний характер та додатково набуває правових ознак (форми, змісту, націленості на досягнення правових результатів). Правовідносини – це насамперед особливий різновид суспільних відносин, які є невід’ємним елементом суспільного життя, що існують і функціонують між суб’єктами права та регламентуються нормами права. Наукове дослідження цивільно-правових аспектів реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини не може бути здійснено без відповідного аналізу сутності правовідносин у цілому, та особливостей цивільних правовідносин, які виникають у зв’язку з реалізацією майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини.

В юридичній літературі склалося два основних підходи щодо характеристики правовідносин, як теоретико-правового явища. Перший підхід (широкий) пов’язує розуміння правових відносин, як таких, що охоплюють увесь масив суспільних відносин. Вказана ідея вчених фактично заснована на визнанні права єдиним і універсальним засобом регулювання суспільних відносин, аналогів якому не існує. Націленість права на охоплення максимально широкого кола суспільних відносин, надає змогу пояснити, що суспільні відносини не можуть існувати без права і поза ним, а відповідно відносин поза межами права, як таких, не може бути. Тому суспільні відносини і правовідносини є поняттями тотожними, які не потребують свого розмежування [28, с. 273; 147, с. 178; 170, с. 387; 169, с. 189–191].

Другий підхід є більш поширеним, водночас характеризується як вузьке розуміння правовідносин, який засновано на ідеї про те, що суспільні відносини є категорією більш широкою, ніж правові відносини, а відтак і первинною щодо них. У даному випадку правовідносини визначаються як один із різновидів суспільних відносин, в темпоральному плані вони є такими, що породжені суспільними відносинами. Оскільки є інші, окрім правових, засоби соціального регулювання, відповідно все, що регулюється будь-якими засобами соціального регулювання, у тому числі й правом є суспільними відносинами. Водночас, ті суспільні відносини, що регулюються правом, слід вважати

правовідносинами [174, с. 40; 195, с. 116]. Засновуючись на вказаних поглядах, сучасні вчені характеризують правове відношення, як особливий вид суспільних відносин, існування якого залежить від вимог норм права, а його учасники набувають, змінюють або скасовують права та обов'язки, а реалізація таких правовідносин є гарантованою державою, у тому числі й засобами державного примусу [189, с. 564; 190, с. 334–336].

Незважаючи на дискусійність розуміння поняття правовідносин, у аспекті реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини, вважаємо за доцільне підтримати вузьке розуміння поняття «правовідносини» та взяти його за основу подальшого дослідження предмета цієї дисертаційної роботи. Вважаємо, що правовідносини, які виникають при реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини характеризуються тим, що:

- мають соціально обумовлений характер, оскільки залежать від розвитку суспільства, зумовлені цінностями, які склалися в суспільстві (наприклад відхід від патерналістської медицини до медицини автономії особистості), водночас, складаються між обмеженим колом суб'єктів (медичних працівників) права з приводу певного соціального блага (наприклад, методу лікування) або забезпечення певних інтересів (досягнення терапевтичного ефекту), які зумовлені особливостями медичної сфери, виникають, розвиваються та змінюються в межах медичної сфери. Тобто ці відносини є такими що існують у суспільному середовищі, обмежені особливим колом суб'єктів та стосуються особливого кола об'єктів, оскільки зумовлені сферою медичних відносин. Такі правовідносини мають як об'єктивний характер виникнення, що пов'язаний із певними благами, потребами, які визначають розвиток медичної сфери життєдіяльності суспільства, так і суб'єктивний, що визначається волевиявленням суб'єктів правовідносин, зумовлені їх потребами та інтересами в сфері медицини;

- мають реальний характер, оскільки є елементом правової реальності, впливаючи на неї та знаходячись під впливом інших явищ і процесів правової реальності;

- залежать від свідомості суб'єктів цивільного права, оскільки можуть мати, як активний характер (наприклад, захист майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини), так і пасивний прояв ставлення суб'єкта до предмета або явища, з приводу якого виникають, змінюються або припиняються правовідносини (наприклад, утримання суб'єкта від порушення майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини від порушень);

- виникають переважно на основі норм цивільного права, оскільки ними встановлюється коло прав і обов'язків суб'єктів, надаючи їм можливість реалізувати власні інтереси, які стосуються права інтелектуальної власності в сфері медицини;

- націлені на здійснення реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини, тобто на забезпечення процесу такої реалізації та досягнення її результату у формі зміни правової реальності;

- зміст та результат правовідносин, які стосуються реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини гарантуються державою, у тому числі й встановленими державою засобами примусу, що можуть бути застосовані у випадку порушення прав і законних інтересів суб'єктів цих правовідносин або невиконання чи неналежне виконання ними своїх юридичних обов'язків.

Слід наголосити, що суспільні відносини, які пов'язані з реалізацією майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини регламентуються нормами різних галузей права, що свідчить про їх складність та багатоаспектність, у результаті чого ми можемо говорити про існування та функціонування правовідносин щодо реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини, які, наприклад, мають:

- конституційно-правовий характер, оскільки регламентуються нормами конституційного права та пов'язані з питаннями загальних конституційних засад реалізації прав інтелектуальної власності (наприклад, ч. 1 ст. 41 Конституції України встановлено, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої

діяльності. В свою чергу положеннями частин 1 та 2 ст. 54 Конституції України закріплено, що громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом [64]. Фактично вказаними положеннями Конституції України закріплено загальні засади права інтелектуальної власності, гарантовано її охорону зі сторони держави, закріплено право громадян на результати інтелектуальної діяльності;

- адміністративно-правовий характер, оскільки регламентуються нормами адміністративного права та обумовлені питаннями управлінського та гарантуючого впливу на реалізацію майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини (наприклад, положеннями ст. 51-2 Кодексу про адміністративні правопорушення України закріплено адміністративну відповідальність за незаконне використання об'єкта права інтелектуальної власності, привласнення авторства на такий об'єкт або інше умисне порушення права на об'єкти права інтелектуальної власності, що охороняється законом) [57]. Фактично вказаним положенням закріплюється гарантуюче положення щодо недопущення порушення прав на об'єкти права інтелектуальної власності, притягнення до відповідальності суб'єктів, які порушили таке право;

- кримінально-правовий характер, оскільки регламентуються нормами кримінального права та визначають види суспільно-небезпечних діянь, які мають форму злочинів, різновиди покарань, які застосовуються до суб'єктів, що скоїли злочин, пов'язаний із сферою права інтелектуальної власності, стосується питань реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини (наприклад, положеннями статей 176 та 177 Кримінального кодексу України закріплено суспільно-небезпечні діяння, які мають форму злочинів, до яких законодавець відносить: порушення авторського права та суміжних прав, а також порушення

права на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію (компонування) інтегральної мікросхеми, селекційні досягнення (сорт рослин або породи тварин), раціоналізаторську пропозицію, тощо.

Найбільш поширеними в системі правовідносин щодо реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини є цивільно-правові відносини (цивільні правовідносини), які регламентуються нормами цивільного права та стосуються питань права інтелектуальної власності в цілому, реалізації майнових прав інтелектуальної власності, правочинів у сфері права інтелектуальної власності, цивільно-правової відповідальності, пов'язаної з реалізацією майнових прав інтелектуальної власності тощо. Особливістю цих відносин є їх належність до медичної сфери, специфіка якої отримує свій вираз, насамперед, у структурі зазначених правовідносин, про що мова буде йти далі.

Реальність та результативність будь-яких правовідносин пов'язується із певною правовою взаємодією всіх внутрішніх структурних елементів правовідносин. Саме від взаємодії структурних елементів цивільних правовідносин щодо реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини залежить реальність та результативність такої реалізації. Це надає можливість говорити або про структуру правовідносин, як її внутрішню будову, або про склад правовідносин, як про систему їх елементів. Поняття структури правовідносин і складу правовідносин у цьому розділі дисертації будуть вважатися тотожними та націленими на встановлення особливостей елементів цивільних правовідносин щодо реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини, з однієї сторони, та специфіки взаємозв'язку між ними – з іншої сторони.

Структура (склад) правовідносин – це внутрішня побудова правовідносин, яка зумовлена особливістю взаємозв'язку між її елементами, що виникають, змінюються та припиняються на підставі правової норми, а також пов'язані з певними суб'єктивними інтересами й благами. Традиційним науковим підходом щодо розуміння структури правовідносин є їх порівняння із структурою всіх

суспільних відносин. Таким чином, можливо узагальнити, що як і будь-які інші суспільні відносини, правовідносини пов'язані із наявністю таких елементів, як:

- об'єкт правовідносин, що становить певний предмет чи явище, який викликає відповідний інтерес у суб'єкта, що реалізується шляхом виникнення, зміни чи припинення правовідносин;

- суб'єкти правовідносин, які відносяться до категорії учасників правовідносин, від волі і свідомості яких правовідносини виникають, змінюються та припиняються, а також визначається їх зміст;

- зміст правовідносин, який являє собою міру можливої та необхідної поведінки суб'єктів правовідносин щодо об'єкту правовідносин.

Саме в межах вказаних вище елементів структури (складу) правовідносин вважаємо за доцільне продовжити вивчення проблем реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини.

Медицина – важлива соціальна сфера в житті людини. Розвиток науки і технологій в сфері медицини, як основної наукової складової охорони здоров'я, формує нові для права інтелектуальної власності наукові виклики. Постає необхідність правового забезпечення належної реалізації майнових прав суб'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини і водночас необхідність у дотриманні основних прав і свобод людини.

Надалі вважаємо за доцільне розглянути об'єкти права інтелектуальної власності в сфері медицини та класифікувати їх за відповідними критеріями, суб'єкти права інтелектуальної власності в сфері медицини та описати їх правовий статус, а також проаналізувати специфіку змісту майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні.

2.1 Класифікація об'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні

Класифікацію об'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини нами буде проведено за аналогією класифікації об'єктів права інтелектуальної власності, враховуючи позицію міжнародно-правової практики та концептуальні підходи науковців, які містяться в юридичній літературі.

У міжнародно-правовій практиці прийнято класифікувати об'єкти права інтелектуальної власності на дві групи. *Першу групу* складають об'єкти авторського права і суміжних прав: літературні, художні та наукові твори, виконавська діяльність артистів, фонограми та відеограми і передачі організацій мовлення. *Другу групу* об'єктів права інтелектуальної власності складають об'єкти права промислової власності [82], до яких відносяться об'єкти патентного права та інші об'єкти права інтелектуальної власності.

В юридичній літературі існує кілька підходів щодо класифікації об'єктів права інтелектуальної власності. Зокрема, науковці поділяють їх на чотири групи: *до першої* відносять об'єкти авторського права і суміжних прав (інколи об'єкти суміжних прав виділяють в окрему групу); *до другої* відносять об'єкти патентного права (винаходи, корисні моделі, промислові зразки); *до третьої* об'єкти права, які є позначеннями (фірмові найменування, торговельні марки та географічні зазначення); *до четвертої групи* відносять нетрадиційні об'єкти права інтелектуальної власності (наукові відкриття, раціоналізаторські пропозиції, топографії інтегральних мікросхем, селекційні досягнення, комерційну таємницю, тощо) [82].

Класифікацію об'єктів права інтелектуальної власності можна було б продовжити, проте, ми зазначили найбільш поширені підходи вчених щодо такої класифікації. Незважаючи на досить високу активність науковців щодо здійснення наукової класифікації об'єктів права інтелектуальної власності, слід відзначити, що об'єкти права інтелектуальної власності в сфері медицини не отримали

належної наукової розробки, оскільки невизначеним залишилось їх місце в системі об'єктів права інтелектуальної власності. В цілому, підтримуючи наукову ідею про доцільність здійснення класифікації об'єктів права інтелектуальної власності та існуючі науково обґрунтовані критерії такої класифікації, вважаємо, що об'єкти права інтелектуальної власності в сфері медицини:

- по-перше, мають наукознавчий потенціал для проведення їх класифікації та включення їх до системи об'єктів права інтелектуальної власності, як невід'ємного елемента такої системи;

- по-друге, відповідають існуючій системі різновидів об'єктів права інтелектуальної власності та втілюють в собі особливості виокремлених різновидів об'єктів. З одного боку, це свідчить про складність та багатоаспектність об'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини, про відповідність вказаних об'єктів існуючим критеріям класифікації, з іншого боку, об'єкти права інтелектуальної власності в сфері медицини не охоплені існуючими науковими підходами щодо класифікації об'єктів права інтелектуальної власності та потребують визначення їх місця в цій системі;

- по-третє, потребують свого аналізу, з точки зору їх особливостей, як різновиду системи об'єктів права інтелектуальної власності, що надасть можливість розкрити їх, як самостійну юридичну категорію.

Враховуючи вищевикладене, вважаємо за доцільне встановити місце об'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини в системі об'єктів права інтелектуальної власності в цілому, шляхом виокремлення та обґрунтування критерію класифікації об'єктів, що дозволить віднести до нього об'єкти права інтелектуальної власності в сфері медицини, як самостійний різновид вказаних об'єктів. В якості такого критерію вважаємо за доцільне виокремити «сферу діяльності суб'єктів права інтелектуальної власності», зокрема, медичну сферу, що в основу класифікації вкладає закономірності типовості суспільних відносин, які в ній виникають, існують та розвиваються [20], їх споріднений характер, що визначений конкретним напрямом життєдіяльності, метою, завданнями,

змістом [70], предметність життєдіяльності, що стосується конкретного напрямку життя, має спільну природу, функціональне призначення, методику здійснення [12] тощо.

Проаналізуємо об'єкти права інтелектуальної власності в сфері медицини, поділивши їх на три групи, виходячи з того, що об'єкти саме цих груп найбільше зустрічаються в сфері медицини, а саме:

- об'єкти авторського права і суміжних прав у сфері медицини;
- об'єкти промислової власності, а саме патентного права в сфері медицини (винаходи, корисні моделі, промислові зразки);
- засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг у сфері медицини.

Перша група – об'єкти авторського права і суміжних прав у сфері медицини. Для того, щоб їх визначити та розкрити специфіку, проаналізуємо об'єкти авторського права і суміжних прав, закріплені у чинному законодавстві.

Закон України «Про авторське право і суміжні права» у ч. 1 ст. 8 визначає, що об'єктами авторського права є твори у галузі науки, літератури і мистецтва. Законодавець поняття твору не визначає, а саме літературні письмові твори публіцистичного, наукового, технічного або іншого характеру, комп'ютерні програми, аудіовізуальні твори та інші твори. Даний перелік не є вичерпним. Але у зв'язку з тим, що автор твору визначений, як фізична особа, творчою працею якої створений твір, об'єктом правової охорони можуть бути лише твори, які є результатом творчої праці одного чи кількох авторів. Оскільки особисті немайнові права автора є невідчужуваними і непередаваними, суб'єктами цих особистих немайнових прав можуть бути лише автори творів. Ніхто інший не може бути суб'єктом особистих немайнових прав.

Для отримання авторсько-правової охорони твору, як об'єкт авторського права, повинен відповідати наступним умовам, які в доктрині авторського права називають критеріями охороноздатності твору. Дані умови можна виокремити з

ч. 1 ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права». Такими умовами є:

- 1) об'єкт має бути *твором*;
- 2) твір має відноситися до *галузі науки, літератури чи мистецтва*;
- 3) твір повинен бути *результатом творчої діяльності*;
- 4) твір повинен бути виражений у *певній об'єктивній формі*.

Хоча більшість науковців виділяють, зазвичай, лише два критерії (умови) охороноздатності: 1) твір повинен бути *результатом творчої діяльності* та 2) твір повинен бути виражений у *певній об'єктивній формі* [194, с. 11].

Відповідно до ст. 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права» авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення. Для виникнення і здійснення авторського права не вимагається реєстрації твору чи будь-яке інше спеціальне його оформлення, а також виконання будь-яких інших формальностей. Україна є повноправним членом міжнародного співтовариства та приймає участь у формуванні міжнародної системи правової охорони авторського права та суміжних прав, тому дане положення є принциповою позицією не лише для міжнародних угод, а й для національного законодавства. На відміну від патентного права, де надання правової охорони потребує здійснення адміністративних процедур для отримання охоронного документа, охорона авторського права виникає з моменту створення твору.

Теорія авторського права зазначає, що просте оголошення про факти не несе в собі такого головного елемента, як наявність творчого результату, необхідного для охорони авторським правом. Відповідно до Бернської конвенції «охорона, що надається з цією Конвенцією, не поширюється на повідомлення про новини дня або на повідомлення про різні події, що мають характер звичайної прес-інформації».

До об'єктів авторського права в сфері медицини можемо віднести: методики лікування пацієнтів; наукові статті; наукові твори. Перелічимо основні об'єкти авторських прав у сфері медицини:

- лекції, доповіді, виступи на засіданнях товариств різних медичних напрямків, вчених радах, конгресах, симпозіумах, конференціях і т. ін.;

- науково-медичні статті, дисертації, монографії; технологічна і конструкторська документація на медичні прилади, інструменти;

- рекламні проспекти різних за структурою і кількістю інформаційних матеріалів, методичні посібники та керівництва для лікарів тощо (наприклад, методичні рекомендації «Застосування лікувального мембранного плазмаферезу у хворих на бронхіальну астму»);

- переклади науково-медичних статей, монографій, анотацій, рефератів та ін.;

- аудіовізуальні демонстраційні версії оперативних втручань і комп'ютерні версії етапів моделювання оперативного втручання (відео-трансляція унікальних операцій відомого українського кардіохірурга Бориса Годурова);

- ілюстрації, малюнки, креслення, зображують фрагменти оперативного втручання, схеми переміщення кісткових фрагментів, шкіри, м'яких тканин і т. ін.;

- деталі спеціальних пристроїв або приладів;

- фотографічні твори – демонстраційна версія технології оперативного втручання, використання конструкцій для лікування тієї чи іншої патології опорно-рухового апарату людини;

- слайд-фільми, що ілюструють сучасні медичні технології виконання оперативних втручань;

- програмні продукти для ЕОМ і бази даних [191].

Необхідно наголосити, що створення наукового твору в сфері медицини може бути результатом застосування професійних навичок і умінь особи, яка має спеціальну медичну освіту та працює в наукових закладах або медичних установах. Важливість дотримання етичних норм під час написання медичного твору є дуже актуальною в сучасному світі. Адже, нам відомі історичні негативні наслідки медичних експериментів застосовані на людях задля створення наукових доробків і медичних відкриттів. Сьогодні наука крокує вперед і, здається, що

незаконні медичні експерименти вже в минулому, адже існують нормативно-правові акти, які захищають людей під час медичних експериментів: Нюрнберзький кодекс від 20 серпня 1947 р., в якому сформульовано 10 принципів-умов проведення медичного експерименту на людині, Женевська декларація 1948 року, Міжнародний кодекс медичної етики 1949 року та Гельсінська декларація Всесвітньої медичної асоціації «Етичні принципи медичних досліджень за участю людини у якості об'єкта дослідження» 1964 року.

Проте, найвідомішим нормативним актом, що створив підґрунтя для подальших науково-правових досліджень у сфері регулювання питань проведення теоретичних досліджень за участю людини є Конвенція про захист прав та гідності людини у зв'язку з використанням досягнень біології та медицини (Конвенція про права людини та біомедицину) 1997 року. Положенням Конвенції відповідає законодавство України, а саме Конституція України, Цивільний кодекс України та Основи законодавства України про охорону здоров'я.

Отже, будь-яка інтелектуальна, творча праця під час створення медичного твору повинна мати на меті отримання певного наукового результату, необхідною умовою якого є обов'язкове проведення досліджень. Проте, складність природи медичних досліджень полягає в тому, що вчений як член наукової спільноти, повинен дотримуватися етичних принципів. Наприклад, МОЗ України та Українським центром наукової медичної інформації та патентно-ліцензійної роботи (установа-розробник) було розроблено методичні рекомендації Застосування озонотерапії в акушерстві та гінекології, медичні рекомендації були розроблені колективом авторів серед яких В. І. Грищенко – академік НАН України, директор інституту проблем кріобіології і кріомедицини НАН України; В. В. Ганічев – директор інституту озонотерапії та медобладнання; В. Д. Зінченко – доктор медичних наук, професор, головний науковий співробітник інституту проблем кріобіології і кріомедицини НАН України; В. С. Лупояд – кандидат медичних наук, асистент кафедри акушерства і гінекології № 1 Харківського державного медичного університету.

Автор, створюючи медичний твір, повинен дотримуватися етико-правових меж, адже створення медичного твору є відповідальною роботою не задля своєї втіхи, а заради досягнення соціальної та біологічної безпеки держави і всієї людської популяції для забезпечення здоров'я громадян як найважливішої соціальної цінності. Матеріал викладений в медичному творі повинен ґрунтуватися на доказовій медицині, а також на принципі гуманності, поваги до людини та її гідності як найвищої цінності. Прикладом такого твору є Авторське свідоцтво № 1503800 «Спосіб лікування хворих з невралгією тройничного нерва».

Втілення методики лікування ми можемо прослідкувати на прикладі «Міжнародного Центру корекції постави» Оксани Слінько. Медичний Центр на основі авторської методики лікаря здійснює профілактику та лікування сколіозів, кіфо- лордозів, остеохондрозів та інших захворювань опорно-рухового апарату. Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір № 27793. Центр також має і патенти на винаходи (патент України на винахід № 77702 та деклараційний патент на корисну модель № 4467).

Науковці, насамперед, повинні поважати життя людини та її гідність, не допускати безвідповідального ставлення до норм законодавства, нехтуючи найважливішим, що є у людини – її життям. А держава, в свою чергу, повинна створити суворий контроль за дотриманням науково-правових та етичних меж діяльності авторів медичного твору. Підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС вимагає перед українською наукою адаптувати національне законодавство до законодавства ЄС у сфері медицини.

Далі розглянемо такий метод лікування, як гіпноз, який є аудіовізуальним твором в медицині. Застосування гіпнозу як методу психологічного впливу розпочалося з середини ХІХ ст., в першу чергу, завдяки зусиллям англійського хірурга Джемса Бреда, який першим ввів термін «гіпноз».

Незважаючи на розвиток нових медичних технологій, лікування гіпнозом, що використовувалось для зцілення з найдавніших часів, і сьогодні застосовується для лікування пацієнтів, які потребують психіатричної допомоги. З метою

запобігання шкоди здоров'ю населення застосування гіпнозу, навіювання, інших методів психологічного і психотерапевтичного впливу дозволяється лише у місцях та в порядку, встановлених центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я [1].

Наказом Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку застосування методів психологічного і психотерапевтичного впливу» передбачено застосування методів психологічного і психотерапевтичного впливу на психіку людини за допомогою переконання, психологічного преформування або сугестії для лікування, реабілітації і профілактики розладів здоров'я особи.

Гіпнозом вважається штучно викликаний сноподібний психічний стан, трансopodobний стан, що супроводжується рапортом між сугерентом і сугестором.

Отже, гіпноз – це комплекс методик цілеспрямованого словесно-звукового впливу на психіку людини через загальмовану певним чином свідомість, яка при цьому перебуває в штучно-викликаному стані загальмованості організму – дрімоті або псевдосні, що в результаті призводить до несвідомого виконання різних команд і реакцій.

У статті 1 Закону України «Про психіатричну допомогу» зазначено, що застосовувати психіатричну допомогу, яка включає в себе також застосування методу гіпнозу має право фахівець – медичний працівник (лікар), психолог, який має відповідну освіту та спеціальну кваліфікацію і бере участь у наданні психіатричної допомоги [145]. Відповідно до ст. 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права» автор стає суб'єктом авторського права внаслідок факту створення твору (авторської методики лікування аудіогіпнозом) [119]. Психіатрична допомога надається на основі принципів законності, гуманності, додержання прав людини і громадянина, добровільності, доступності та відповідно до сучасного рівня наукових знань, необхідності й достатності заходів лікування з мінімальними соціально-правовими обмеженнями.

Нормами чинного законодавства України визначено перелік осіб, які можуть застосовувати методи психологічного і психотерапевтичного впливу, як

професійну діяльність, зокрема: психолог; лікар-психолог; лікар-психотерапевт; лікар-психіатр; лікар-нарколог; лікар-сексопатолог [145], а отже, саме ці особи набувають прав інтелектуальної власності на створені ними об'єкти і в змозі самотійно це право реалізувати. Психіатрична допомога надається психіатричними закладами всіх форм власності, а також лікарями за наявності ліцензії, отриманої відповідно до законодавства [145].

В сучасних умовах розвитку технологій і техніки набувають популярності такі методи психологічного впливу на психіку людини, як авторські методики лікування аудіогіпнозом, який, водночас, є методом позбавлення від нікотинової залежності. Авторські методики своїм пацієнтам пропонує лікар-психіатр клініки Enter-Life, сертифікований фахівець в області класичного і Еріксонівського гіпнозу. Основна мета аудіогіпнозу – створення унікальної аудіопрограми, яка стане альтернативою сеансів професійного гіпнозу і допоможе бажаним позбутися нікотинової залежності.

Проаналізувавши цивільне законодавство України, можна зробити висновок, що особливість реалізації майнових прав медичного працівника з відповідною освітою та з спеціальним сертифікатом у сфері психіатрії на об'єкт авторського права, відповідно до ст. 15 Закону України «Про авторське право і суміжні права» полягає в тому, що автору належить виключне майнове право на дозвіл або заборону використання твору іншими особами, що дає можливість автору на законних підставах дозволяти використання своєї методики лікування гіпнозом і отримувати за це винагороду.

Друга група. Особливе місце в системі цивільного права для сфери медицини посідає – патентне право.

Відповідно до Паризької конвенції з охорони промислової власності об'єктами охорони промислової власності є патенти на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, товарні знаки, знаки обслуговування, фірмові найменування та вказівки про походження чи найменування місця походження, а також припинення недобросовісної конкуренції [93].

Результати інтелектуальної діяльності винахідників, медиків-винахідників відображаються в об'єктах патентного права. До об'єктів патентного права доктрина права інтелектуальної власності відносить: винаходи, корисні моделі, промислові зразки [38; 117; 118].

Об'єднання трьох названих об'єктів у рамках єдності інституту патентного права зумовлено наступним:

По-перше, вони мають конкретних творців (авторів).

По-друге, їхня охорона здійснюється за допомогою єдиної форми, шляхом видачі патентів.

По-третє, правове регулювання правовідносин, пов'язаних із охороною прав на ці об'єкти, має дуже багато спільного [118, с. 319].

Винахід (корисна модель) – результат інтелектуальної діяльності людини в будь-якій сфері технологій. Виключне право на винахід (корисну модель) засвідчується патентом. Патентом є охоронний документ, який засвідчує пріоритет, авторство і виключне право на винахід (корисну модель). Дана дефініція об'єкта винаходу (корисної моделі) закріплена в ч. 2 ст. 6 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» та ч. 2 ст. 459 ЦК України.

Законодавство України і міжнародно-правові акти передбачають умови для надання правової охорони винаходу (корисної моделі). Згідно ст. 6 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» правова охорона надається винаходу (корисній моделі), який не суперечить публічному порядку, принципам гуманності і моралі та відповідає умовам патентоздатності.

Також, відповідно до ч. 1 ст. 459 ЦК України винахід вважається придатним для набуття права інтелектуальної власності на нього, якщо він, відповідно до закону, є новим, має винахідницький рівень і придатний для промислового використання.

Як відомо, об'єктом винаходу (корисної моделі) може бути:

- продукт (пристрій, штам мікроорганізму, культура клітини рослини і тварини);
- процес (спосіб), а також нове застосування відомого продукту чи процесу.

Дещо іншого акценту об'єкти винаходу (корисної моделі) набувають у сфері медицини. Адже, сфера медицини є досить спекулятивною, річ іде про життя і здоров'я людей. По мірі того, як осучаснюються технології в сфері медицини, право інтелектуальної власності стає привілегією медичних компаній, та організацій технічного спрямування та ін. Тобто мова йде про те, що патенти в нашій країні видаються на все. На сьогодні ми бачимо, що політика медичних і фармацевтичних компаній, згідно з існуючою правовою системою в Україні, отримує патенти на винаходи (корисні моделі) і таким чином монополізує медичний ринок, що в свою чергу призводить до обмеження людей до доступних ліків чи доступних послуг у лікуванні (патент на спосіб).

Згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 22 від 22 січня 2001 р. «Про затвердження Правил складання і подання заявки на винахід та заявки на корисну модель» продукт, як об'єкт технологій – це матеріальний об'єкт, як результат діяльності людини. Таким продуктом, зокрема, є пристрій, механізм, система (комплекс) взаємодіючих пристроїв, речовин, штам мікроорганізму та інший біологічний матеріал [135]. В сфері медицини можна навести приклади таких продуктів, як об'єкти технологій, а саме, патент України № 123160 Пристрій для попередження та лікування післяопераційної евентрації; патент України № 122233 Пристрій для видалення кліщів із шкірних покривів, який відрізняється тим, що містить порожнистий футляр, в якому розміщені механічний фіксатор і поршень для створення вакууму; патент України № 115671 Нікотинова композиція.

Процес як об'єкт технології – це дія або сукупність дій, виконуваних щодо продуктів та інших матеріальних об'єктів за допомогою принаймні одного продукту і спрямованих на досягнення певного технічного результату. Таким

процесом, зокрема, є діагностування, лікування. Прикладом може бути патент України № 121292 на Спосіб профілактики розвитку посттравматичного остеоартрозу колінного суглобу в осіб молодого віку, що передбачає проведення комплексної терапії, який відрізняється тим, що додатково використовують тромбоцитарну аутоплазму (ТАП) у вигляді 3 внутрішньосуглобових ін'єкцій з інтервалом в 3–5 діб із повторним курсом введення через 5–6 місяців.

Продукти та способи, пов'язані з розробкою, виробництвом і використанням лікарських засобів займають особливе місце серед інших об'єктів права інтелектуальної власності. Обумовлено це, насамперед, тим, що лікарські засоби належать до соціально важливої сфери життєдіяльності людини і відіграють визначну роль у забезпеченні здоров'я населення та якості його життя. Наприклад, патент України № 70315 фармацевтична композиція, що включає комбінацію метформіну та фібрату для зменшення гіперглікемії, ліки для лікування гепатиту компанії Gilead Sciences Inc Ledipasvir; Sofosbuvir патент США № 8841278.

Також розглянемо об'єкти патентного права винаходи (корисні моделі) у вигляді нового застосування відомого продукту чи процесу в сфері медицини. Прикладом застосування відомої речовини «Парацетамол» застосовано в патенті Росії № 2461543 С1 Спосіб отримання парацетамолу. Запропонований новий спосіб отримання парацетамолу, технічний результат полягає у спрощенні технологій і підвищенні виходу цільового продукту. У подальшому нами цей приклад розглядатиметься у контексті зловживань правами інтелектуальної власності.

Сучасність ставить нові виклики перед медициною. Поява нових хвороб, занепокоєння щодо збереження людини, як виду, науковий інтерес вчених та сучасні технічні можливості роблять медицину однією з найбільш патентованих сфер і тому перед вченими-медиками постає завдання удосконалити вже існуючі технології, які полегшують життя людини (наприклад, патент України № 70172 на спосіб виготовлення штучних кісток склепіння черепа; патент України № 56451 на спосіб виготовлення комбінованих препаратів судин головного мозку та кісток

черепу; патент Росії № 2611950С1 на спосіб установки артро-модулярного шунта при дегенеративно-дистрофічних захворюваннях колінного суглобу. Створювати нові або удосконалювати вже відомі ліки (Синтезовані та розроблені способи одержання нових похідних імідазолу, які володіють гіпоглікемічною активністю (патенти України № 92645; № 92647; № 92648; № 105424; № 105425), протитуберкульозною дією (патенти України № 70746; № 70747).

Сучасна медична наука за допомогою інноваційних медичних приладів, методів хімічного та фізичного аналізу крові може дослідити процеси, які відбуваються на молекулярному рівні в організмі людини і новітніми лікарськими засобами підвищити опір організму до хвороб чи повністю знищити збудника захворювання. Так, наприклад, міжнародне дослідження генома людини координувалося Національним інститутом охорони здоров'я та Міністерством енергетики США. Мета проекту полягала у дослідженні ДНК живого організму, що мало відкрити медичній науці причини спадкових захворювань та шляхи їх лікування. Перед вченими постало завдання розшифрувати геном людини. Вченим знадобилося більше 15 років для розшифрування хромосом людини. У 2006 році науковці повідомили про повну розшифровку ДНК та про це було повідомлено в статті S. G. Gregory «The DNA sequence and biological annotation of human chromosome 1» в журналі Nature [215].

Низька планка патентоздатності способів лікування, як корисних моделей (відсутність вимоги щодо винахідницького рівня об'єкта, що заявляється, як об'єкт патентування) зумовлює існування значної кількості монополізованих методик лікування, а відтак усе меншим стає поле свободи вибору лікаря щодо процедури здійснення тих чи інших лікувальних маніпуляцій. Недоліком системи патентування, який виявляється, як наслідок існування в цілому системи патентування, є підвищення ціни на кінцеву продукцію, при виготовленні якої використано запатентований об'єкт (це може бути або цілий об'єкт, або його складова) [152].

Як приклад, можна навести патент України на винахід № 71541, згідно з яким отримано охорону на «Пероральну фармацевтичну композицію з ентросолюбільною оболонкою, що містить, як активний інгредієнт сполуку, яка вибрана з групи, що складається з омепразолу, його лужної солі, (-)-енантіомера омепразолу та лужної солі (-)-енантіомера омепразолу, при цьому композиція містить матеріал серцевини з активного інгредієнта та, як варіант, реагуючу з лугами сполуку, активний інгредієнт знаходиться у суміші з одним чи більше фармацевтично прийнятними ексцепієнтами, як-то зв'язуючі, наповнювачі та/або роздрібнювачі, а на вказаному матеріалі серцевини – відокремлюючий шар та ентросолюбільну оболонку». На нашу думку потребують законодавчого врегулювання питання охорони об'єктів, заявлених, як винаходи у формі композицій, виробів, які характеризуються способами їх отримання, виробів, а також ті, що заявляються як винаходи, об'єктом яких є застосування відомої речовини (пристрою) за новим призначенням, тощо.

Реалізація майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини призводить до суперечливих результатів: так, досягається реалізація майнових інтересів правоволодільців об'єктів права інтелектуальної власності (зокрема, це стосується правоволодільців патентів на винаходи). Проте така реалізація майнових інтересів володільців об'єктів права інтелектуальної власності деколи призводить до неможливості реалізації прав людини на задоволення свого основоположного права, передбаченого, у тому числі, ст. 25 Загальної декларації прав людини.

Саме в сфері медицини в цілому реалізація майнових прав інтелектуальної власності призводить до виникнення конфлікту інтересів пацієнтів та володільців прав на об'єкти права інтелектуальної власності, суб'єктів сфери охорони здоров'я (виробників лікарських засобів та медичного обладнання, лікарів тощо). Так, імплементація деяких актів законодавства ЄС у сфері права інтелектуальної власності, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про схвалення розроблених Міністерством економічного розвитку і торгівлі планів

імплементатії деяких актів законодавства ЄС» від 04 березня 2015 р. № 164 передбачається імплементатія у національне законодавство положень Директиви 98/44/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 06 липня 1998 р. про правову охорону біотехнологічних винаходів, Регламенту (ЄС) № 469/2009 Європейського Парламенту та Ради від 06 травня 2009 р. про сертифікати додаткової охорони для медичних продуктів та Регламенту (ЄС) № 1901/2006 Європейського Парламенту та Ради від 12 грудня 2006 р. про медичні продукти для педіатричного використання.

На міжнародному рівні мета системи правової охорони винаходів та корисних моделей (патентної системи) визначена Всесвітньою організацією інтелектуальної власності Так, патентна система призначена для сприяння інноваціям, поширенню і передачі технологій шляхом надання виключного права перешкоджати іншим особам використовувати запатентований винахід без згоди володільця патенту, за умови, що володільць патенту в повній мірі розкриває суть винаходу для широкої публіки. Для досягнення цієї мети патентний закон встановлює суворі вимоги, як процедурного, так і матеріально-правового характеру, що забезпечують патентну охорону. Ці вимоги є основою для функціонування патентної системи, так як вони розроблені для того, щоб гарантувати патентну охорону тільки тих винаходів, які «гідні» такої охорони в контексті сприяння інноваціям і задоволення широких громадських інтересів.

Сучасний стан системи правової охорони винаходів та корисних моделей в Україні (патентної системи) характеризується наступними проблемами:

1) винахід, який претендує на правову охорону, має бути результатом винахідницької діяльності (творчої діяльності), а отже відповідати критерію «винахідницький рівень», насправді отримує «слабшу» правову охорону ніж корисна модель, яка не має відповідати цьому критерію, а отже досить часто не є результатом винахідницької діяльності;

2) корисна модель, права інтелектуальної власності на яку набуваються за спрощеною процедурою, забезпечує недобросовісним заявникам можливість

обходу винаходів, права інтелектуальної власності належать третім особам без їх згоди та ускладнює процедуру захисту права на такі винаходи;

3) корисна модель, права інтелектуальної власності на яку набуваються за спрощеною процедурою, забезпечує можливість недобросовісним володільцям забороняти третім особам використовувати очевидні технічні рішення, тобто фактично надає можливість «приватизувати» частину суспільного надбання в різних галузях технологій і в такий спосіб обмежує конкуренцію на ринку, створює фактор росту цін та породжує патентний тролінг;

4) наявність лише двох критеріїв правової охорони (промислова придатність і новизна) ускладнює (а в переважній більшості випадків робить неможливим) визнання недійсними прав інтелектуальної власності на об'єкт, який не є результатом винахідницької діяльності і тим самим фактично порушує права інших осіб на використання очевидних та вже відомих знань у різних галузях технологій;

5) корисна модель, права охорона якій надається відповідно до чинного законодавства України, дискредитує систему правової охорони інтелектуальної власності, сприяючи зменшенню активності науково-технічної творчості. Володільці патентів на слабкі, а за часту очевидні рішення, отримують переваги порівняно з володільцями патентів на дійсно значні та творчі рішення в різних галузях технологій.

Проблематика полягає у тому, що в Україні однакові результати інтелектуальної діяльності можуть охоронятися, як винаходи, так і корисні моделі. Проте отримання патенту на корисну модель має більше переваг ніж отримання патенту на винахід: 1) менше часових та фінансових витрат; 2) менше вимог патентоздатності, і, як наслідок, вищий рівень охорони такого результату; 3) нижчі ризики визнання права недійсним.

Законодавство України не розмежовує об'єкти, які підпадають під правову охорону, як винаходи та як корисні моделі. У зв'язку з цим доведено, що закріплення можливості подвійної охорони (патентування) одного й того ж

об'єкта, як винаходу чи, як корисної моделі призводить до значної кількості патентів, які дублюють один одного, має негативні наслідки для реалізації прав людини в сфері медицини.

У зв'язку з цим, ми пропонуємо внесення змін до Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» у ст. 6 «Умови надання правової охорони» положення, які б виключали лікарські засоби з посеред патентоздатних об'єктів корисної моделі. На сьогодні українське законодавство допускає реєстрацію лікарського засобу на корисну модель, що є недопустимим для сфери медицини. Така можливість створює сприятливі умови для володільців патентів монополізувати ринок і не знижувати ціни на ліки. Така правова охорона винаходів «вічнозелені патенти» – патенти, володільці яких штучно продовжують його дію виключних прав на активно діючу речовину шляхом надання охорони додатковим властивостям активної речовини та способи лікування.

Щодо промислового зразка, то стаття 5 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» правову охорону надає промислового зразку, що не суперечить публічному порядку, принципам гуманності і моралі та відповідає умовам патентоспроможності. Об'єктом промислового зразка може бути форма, малюнок чи розфарбування або їх поєднання, які визначають зовнішній вигляд промислового виробу і призначені для задоволення естетичних та ергономічних потреб.

До промислових зразків у сфері медицини відносяться: медичні інструменти (патент України № 2330 на стіл медичний спеціальний – патент не чинний); засоби медичного призначення (патент України № 21782 на пробку гумову медичну; патент України № 22614 на пляшку медичну); форми лікарського засобу (патент України № 24276 на сіль таблетовану; патент України № 31197 на таблетку), упаковки (патент України № 21547 на упаковку медичного препарату для дітей), етикетки (патент України № 23255 на етикетку для медичного препарату «Інфулган»).

До медичних інструментів віднесемо: скальпель, ручки та леза скальпелів; пінцети; зажими; ретротори; ножиці; зонди; голкотримачі; інструменти для ортопедії; інструменти для оториноларингології; інструменти для акушерства та гінекології; стерилізаційні коробки та лотки та інші інструменти; Патент України на промисловий зразок № 31527 «Протирецидивний пристрій для фіксації стоп у дітей при лікуванні клишоногості»; Патент України на промисловий зразок № 30748 «Інгалятор».

Хочемо звернути увагу, що такі патенти на промисловий зразок, як пробка гумова є патентним тролінгом і є прикладом недобросовісного використання права інтелектуальної власності.

Стіл гінекологічний CHS-E1000 є прикладом ергономічності як складової патентоздатності промислового зразка. В сфері медицини вважаємо для промислових зразків не стільки естетична, скільки ергономічна складова є важливою.

Щодо зловживання правами інтелектуальної власності на промислові зразки зумовлено заявочним принципом надання правової охорони. Тобто під відповідальність заявника (ч. 1 ст. 18 Закону України № 3688-ХІІ «Про охорону прав на промислові зразки» від 05 грудня 2012 р.).

Третя група. Суб'єкти ринку медичних послуг використовують засоби індивідуалізації поряд із іншими учасниками господарювання.

Особливого значення засоби індивідуалізації в сфері охорони здоров'я набувають у зв'язку із особливістю самої сфери – медицини.

Як зазначають науковці О. Л. Підпригора та О. Д. Святоцький засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг є видами творчості, що спрямовані на створення засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг, якими є комерційне найменування, торговельна марка (знаки для послуг) і географічне зазначення походження товарів. Цей вид творчості не можна назвати ні літературно-художнім, ні технічним. Зазначені засоби можуть наближатися до літературно-художньої або

технічної творчості. Так, наприклад, зображувальні торговельні марки інколи можуть бути об'єктами авторського права – вони можуть бути створені у вигляді малюнка, графічного чи скульптурного зображення. Позначення для товарів і послуг може мати вигляд форми виробу, що наближає його до промислового зразка.

Отже, ця група видів творчості посідає проміжне місце між літературно-художньою і технічною творчістю. Зазначена творчість не відзначається високим творчим рівнем. Від неї, наприклад, не вимагається створення результату на рівні світової новизни. Новизна зазначених засобів обмежується територією держави, де вони зареєстровані. Усі засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг підлягають обов'язковій експертизі та державній реєстрації, захищаються вони свідоцтвами, а не патентами. Строки правової охорони визначаються законом.

Спільною ознакою результатів цього виду творчості є їх призначення – індивідуалізувати учасників цивільного обороту (комерційні найменування), товарів і послуг (торговельна марка і географічне зазначення походження товарів). Особливістю цих засобів індивідуалізації є те, що не всі вони є об'єктами виключного права на використання. Право на використання зазначення походження товару може належати кільком особам одночасно і в рівній мірі, тобто це право не є виключним.

Переважно засоби індивідуалізації безпосередньо пов'язані з прізвищем (ім'ям) лікаря. Саме його особа є гарантією надання медичних послуг відповідної якості:

- якість, яка стандартизована клінічними протоколами лікування;
- якість, яку очікує пацієнт.

Дана психологічна складова асоціативність є істотною складовою цінності відповідного комерційного позначення, як відповідного об'єкта:

- торговельні марки (знаки для послуг);
- комерційне найменування.

Якщо якість, яка очікується пацієнтом, визначається особливостями людського фактору (люди, які проживають на певній території), то ми маємо аналізувати географічне зазначення.

На сьогодні все більше підприємців (виробників) у сфері медицини розуміють переваги таких об'єктів права інтелектуальної власності, як засоби індивідуалізації. Ми прослідковуємо в сучасних умовах вельми істотні темпи реєстрації торговельних марок (знаків для послуг) у сфері медицини (виробник медичних інструментів компанія «Віола Медтехніка»). І цьому є обґрунтовані причини, адже реєстрація торговельних марок (знаків для послуг) у сфері медицини допоможе його володільцю виділити товари або послуги свого виробництва з-поміж інших; надасть гарантії пацієнту якісних товарів або послуг; у разі неправомірного використання або імітування торговельної марки надасть гарантії юридичного захисту в суді; можливість передачі використання торговельної марки за матеріальну винагороду (роялті, ліцензійний договір).

Особливе значення ідентифікація товарів або послуг у сфері медицини в умовах високої конкуренції на фармацевтичному та медичному ринку має для його володільця, адже пізнавальність торговельної марки підвищує попит і вартість товарів та (або) послуг.

Здійснюючи комерційну діяльність суб'єкта господарювання законодавець надає можливість виокремити свої товари або послуги з-поміж інших товарів та полегшити їх пізнавальність, застосовуючи розпізнавальні знаки. Розпізнавальними знаками товарів або послуг можуть бути, зокрема, слова, у тому числі власні імена, цифри, літери, зображувальні елементи, кольори та комбінації кольорів, а також будь-яка інша комбінація таких позначень – засоби індивідуалізації (ст. 492 ЦК України).

Засоби індивідуалізації є об'єктами права інтелектуальної власності, що дають його володільцю особливий захист своєї діяльності, а також монополію. Так, у базі даних «Зареєстровані в Україні знаки для товарів і послуг» ДП «Український інститут інтелектуальної власності» (УКРПАТЕНТ) зареєстровано

свідоцтво на знак для товарів і послуг № 161426 на ім'я добре відомого в Україні дитячого лікаря терапевта «Комаровський»; свідоцтво на знак для товарів і послуг № 166456 «Український центр кінезіології Бубновського»; свідоцтво на знак для товарів і послуг № 67343 «Клініка дитячого здоров'я доктора Богомолець».

В юридичній літературі пропонується наступна класифікація засобів індивідуалізації:

1. Засоби, що індивідуалізують товари та послуги певного виробника:

торговельні марки (знаки для послуг);

- географічні зазначення.

2. Засоби, що індивідуалізують безпосередньо виробника товарів і послуг:

- комерційні (фірмові) найменування.

3. Засоби, що використовуються для позначення як товарів (послуг), так і їхнього виробника:

- доменні імена.

Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» передбачає можливість реєструвати, як знаки торговельних марок, так і інші позначення (п. 2 ст. 5). До інших позначень можуть належати звукові та світлові позначення. Звукове позначення надається у вигляді фонограми, в якій зазначається вид звуку (музичний твір або його частина, шуми будь-якого походження та інше сполучення звуків). Даний закон визначає, що знаком для товарів і послуг є позначення, за яким товари та послуги одних осіб відрізняються від товарів і послуг інших осіб.

Зараз в юридичній літературі використовується велика кількість визначень, пов'язаних із одним і тим самим об'єктом. Тому розглядаючи засоби індивідуалізації крізь призму медичного законодавства необхідно чітко розуміти кожне визначення. Мова про виокремлення поняття знак для товарів і знак для послуг у сфері медицини.

Отже, доступність до об'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини є одним із основних пріоритетів інноваційної системи охорони

здоров'я, проблеми охорони об'єктів патентування в сфері медицини вимагають постійної уваги з боку суспільства – з позиції збереження людської популяції, з позиції мотивування розвитку науково-місткої медицини, первинним і рушійним суб'єктом, якої є винахідник [102].

Для забезпечення ефективності комерціалізації об'єктів патентування в сфері медицини держава покликана забезпечити нормативно-правове регулювання її організації та діяльності, поєднуючи принципи функціонування медицини, як складової економіки держави, та як пріоритетної соціальної сфери.

Перед Україною постало завдання переосмислити усталені постулати правової доктрини права інтелектуальної власності та створити нову правову базу для держави з урахуванням політичних і соціально-економічних реалій.

Далі логічним буде проаналізувати правовий статус суб'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини та визначити їх місце серед загальних суб'єктів права інтелектуальної власності.

2.2 Правовий статус суб'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні

Важливим та невід'ємним елементом будь-яких правовідносин, у тому числі й цивільно-правових, які стосуються реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини, є суб'єкти даних правовідносин. Потенційно суб'єктами цивільних правовідносин при реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини є суб'єкти права інтелектуальної власності, наділені відповідним правовим статусом, що надає можливість або покладає обов'язок на них не лише бути суб'єктом вказаних цивільних правовідносин, але й ініціювати їх, впливати на їх зміст, визначати їх розвиток тощо.

Оскільки предмет нашого дослідження стосується цивільно-правових аспектів реалізації майнових прав інтелектуальної власності саме в сфері

медицини в Україні, слід вказати на те, що вказана сфера визначає особливості суб'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини, впливаючи на зміст їх правового статусу. В юридичній літературі вченими неодноразово підкреслюється висока ступінь актуальності наукового пізнання цивільно-правових аспектів суб'єктів права інтелектуальної власності в цілому та суб'єктів права інтелектуальної власності саме в сфері медицини, зокрема.

Так, на переконання В. П. Павлова, жодне правовідношення не можливо уявити без суб'єктів, які його детермінують, визначають його зміст та розвиток. Лише за умови існування суб'єктів, здатності побудови взаємозв'язків між ними, можливо говорити про потенційну можливість виникнення та існування правовідносин між ними, оскільки цей взаємозв'язок набуватиме правового змісту. Вчений взагалі приходить до висновку про те, що серед елементів правовідносин, які стосуються питань власності, суб'єкти займають домінуюче значення, оскільки від їх інтересів, бажань і можливостей, які втілюються в їх поведінці залежать самі правовідносини [92, с. 66].

Більш предметно на науковій проблематиці цивільно-правових аспектів суб'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини наголошує Н. Г. Зубарева, вказуючи, що основними напрямками наукової діяльності в сфері медицини, що породжує об'єкти права інтелектуальної власності, є розробка нових методів діагностики і лікування захворювань, створення та апробація нових лікарських засобів, вдосконалення методів їх фармацевтичного та хіміко-токсикологічного аналізу тощо. Тобто основу тут становить винахідницька активність розробників, їх креативне бачення проблеми, поєднання внутрішніх прагнень та волі до отримання результату, яка направлена, в основному, на вирішення цих проблем через створення об'єктів права інтелектуальної власності [45, с. 68]. В перспективі ці суб'єкти в подальшому стають суб'єктами права інтелектуальної власності, відповідно вони повинні мати належний рівень правової регламентації їх статусу, що стимулюватиме подальший розвиток

наукової діяльності в сфері медицини, на що й наголошується в юридичній літературі [206, с. 37].

Цікавою також є думка Н. М. Мироненко в тому, що наукові дослідження в сфері права інтелектуальної власності обов'язково мають включати в себе аналіз різноманітних аспектів суб'єктів права інтелектуальної власності, як носіїв особистих немайнових та (або) майнових прав інтелектуальної власності, що характеризується правовим статусом, який має свою специфіку зумовлену низкою умов [82], у тому числі, такою умовою є і сфера життєдіяльності людей, якої стосується об'єкт права інтелектуальної власності.

Посилює актуальність наукового пізнання цивільно-правових аспектів суб'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини й існуючий рівень їх наукового дослідження, який мав би стати основою для правового забезпечення існування і функціонування вказаних суб'єктів. Сьогодні наука цивільного права відчуває гострий дефіцит наукових праць, які б безпосередньо або опосередковано вивчали цивільно-правові аспекти суб'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини. Сучасний стан наукової розробки вказаних питань представлений лише окремими поодинокими поглядами науковців щодо вдосконалення правового забезпечення статусу суб'єктів права інтелектуальної власності в цілому, так і їх статусу в сфері медицини, зокрема. Вітчизняними вченими лише піднімаються питання про доцільність удосконалення правового забезпечення статусу суб'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини, пропонуються окремі поодинокі рекомендації щодо такого вдосконалення; виокремлюються окремі недоліки його правового забезпечення тощо.

Підтримуючи думку вчених про неоднозначність розуміння цивільно-правових аспектів суб'єктів права інтелектуальної власності, відзначаючи дефіцит наукових розробок питань правового статусу суб'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини, наголошуючи на актуальності продовження наукового дослідження особливостей реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини, крізь призму вивчення цивільно-правових аспектів

суб'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини, як потенційного та невід'ємного елементу цивільних правовідносин при реалізації зазначених майнових прав, вважаємо за доцільне в даному підрозділі дисертаційної роботи:

1) узагальнити доктринальне розуміння суб'єктів права інтелектуальної власності, на підставі чого розкрити особливості вказаних суб'єктів, що функціонують в сфері медицини;

2) дослідити сучасний стан правового забезпечення діяльності суб'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні; встановити недоліки такого правового забезпечення, визначити і обґрунтувати рекомендації щодо його удосконалення;

3) надати авторське розуміння поняття «суб'єкти права інтелектуальної власності в сфері медицини», виокремити його ознаки та надати їх характеристику.

Суб'єкти права інтелектуальної власності – це особливе коло осіб, які мають правовий зв'язок із об'єктами права інтелектуальної власності та потенційну здатність своєю поведінкою впливати на існування та функціонування правовідносин, пов'язаних із об'єктами права інтелектуальної власності, у тому числі й щодо реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини. Це пояснюється і тим, що за створенням кожного об'єкта права інтелектуальної власності (літературного твору, фільму, відеоролика, аудіозапису, комп'ютерної програми, зображення, фотографії, винаходу тощо) стоїть конкретний автор (творець) – фізична особа або колектив фізичних осіб, які в силу свого статусу – творця об'єкта, є правоволодільцями цілого комплексу особистих немайнових і майнових прав інтелектуальної власності на даний об'єкт, які повинні бути захищені та охороняються державою на законодавчому рівні [80, с. 60].

Суб'єкт права інтелектуальної власності є невід'ємним елементом інституту права інтелектуальної власності, яка за своєю природою є результатом самовираження суб'єкта у творчості в тій або іншій сфері. Це і зумовлює появу у

нього виключних прав, які потребують окремого правового регулювання і правового режиму, що пов'язаний із його особою – це не тільки право на ім'я, право на авторство, а й виключне право на використання результатів творчості [192, с. 50]. Природною є і потреба людини у реалізації своїх прав інтелектуальної власності, їх захисту протягом визначеного періоду часу [214, с. 38–39]. Особливість вказаних суб'єктів насамперед виявляється в їх правовому статусі, що відображає їх сутність, потреби, інтереси та надає можливість їх реалізувати. Водночас правовий статус суб'єктів права інтелектуальної власності не лише визначає їх правомочності, але й дозволяє відмежувати вказаних суб'єктів від інших суб'єктів права.

В юридичній літературі проблематика розуміння суб'єктів права інтелектуальної власності досліджена епізодично, водночас залишається одним із найбільш дискусійних питань науки цивільного права. Переважно суб'єкти права інтелектуальної власності визначаються з точки зору їх формально-системного розуміння, що фактично закріплено у змісті чинного законодавства України та засноване на поєднанні різновидів вказаних суб'єктів. Виходячи із змісту положень нормативних актів України, вченими поняття «суб'єкт права інтелектуальної власності» формулюється, як творець (творці) об'єкта права інтелектуальної власності та інші особи, яким належать права інтелектуальної власності [118, с. 72–73; 47, с. 38–39; 186, с. 354; 83; 11, с. 256–257].

З точки зору походження права інтелектуальної власності від творчої діяльності людини характеризують суб'єктів права інтелектуальної власності і європейські цивілісти. Вчені вважають, що творча людська діяльність є єдиною можливим джерелом інтелектуальної власності, відповідно в якості суб'єктів права інтелектуальної власності насамперед варто визнати фізичну особу, розумовою працею якої створений об'єкт права інтелектуальної власності [203, с. 114–115; 202, с. 223; 209].

О. А. Підпригора з точки зору системності та потенційної здатності осіб до участі у правовідносинах розуміє під категорією суб'єкти права інтелектуальної

власності «творців інтелектуальної власності, тобто людей, чиєю творчою працею створюється інтелектуальна власність, а також фізичних і юридичних осіб, які самі не створювали об'єктів права інтелектуальної власності, але вони стали суб'єктами цього права в силу закону або договору. І всі ці суб'єкти законом наділені здатністю мати суб'єктивні права та нести юридичні обов'язки і, отже, бути учасниками правовідносин» [117].

Окрім того, розуміння суб'єктів права інтелектуальної власності вченими розкривається також і через розуміння походження об'єктів права інтелектуальної власності, що можливо лише завдяки розумовій діяльності автора, виконавця, винахідника тощо, а також через розуміння приналежності прав, що дозволяє до кола суб'єктів права інтелектуальної власності віднести також інших осіб, яким належать за заповітом або за договором особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності [183].

Також, в якості суб'єктів права інтелектуальної власності вченими називаються творці та володільці цінностей, які створюються в процесі духовного виробництва [1, с. 36–38]; виключно «автор об'єкта права інтелектуальної власності», тобто фізична особа, творчою працею якої створюється об'єкт права інтелектуальної власності. З огляду на специфіку об'єктів права інтелектуальної власності визнання особи його творцем (автором) не залежить від обсягу її дієздатності [181, с. 93]; виключно автори та спадкоємці авторів об'єкта права інтелектуальної власності, які в свою чергу поділяються на авторів-творців та авторів-винахідників, а їх спадкоємці поділяються на: спадкоємців об'єктів авторського права та спадкоємців об'єктів промислової власності [2, с. 33] тощо.

Водночас, на нашу думку, основу доктринального розуміння суб'єктів права інтелектуальної власності, у тому числі й у сфері медицини, становить теоретико-правовий підхід щодо визначення поняття «суб'єкт права», як загального по відношенню до поняття «суб'єкт права інтелектуальної власності». З точки зору теорії права суб'єктом права є насамперед особа (фізична, юридична особа або держава, що наділені правовим статусом, тобто має комплекс закріплених за

допомогою права прав, свобод і обов'язків [61, с. 124], а також законних інтересів, які встановлюються та забезпечуються державою за допомогою права та діяльності суб'єктів державної влади [167, с. 231], що мають реальний, компенсаторний характер, націлені на встановлення правової індивідуальності суб'єкта [87, с. 189].

З точки зору сутнісного та структурно-змістовного розуміння феномену правового статусу суб'єктів права варто зазначити, що більшість вчених схиляються до думки, що правовий статус є узагальнюючим поняттям, яке включає в себе права, обов'язки і законні інтереси суб'єктів, наділених відповідним правовим статусом. Тобто суб'єктом права інтелектуальної власності є, насамперед, фізичні або юридичні особи, чи держава, які мають юридичний зв'язок із об'єктом права інтелектуальної власності, що виражається в комплексі закріплених прав, юридичних обов'язків, законних інтересів, які забезпечені державою, у тому числі й засобами державного примусу.

Отже, справедливо буде зазначити про те, що в основу розуміння суб'єкта права інтелектуальної власності в сфері медицини, як самостійної юридичної категорії, варто закласти узагальнений підхід щодо розуміння категорії «суб'єкти права», як кола осіб, що наділені закріпленими нормами права правами, обов'язками і законними інтересами, а також поняття «суб'єкт права інтелектуальної власності», як спеціального суб'єкта права, правовий статус якого обумовлений юридичним зв'язком з об'єктами права інтелектуальної власності.

Таким чином суб'єкт права інтелектуальної власності в сфері медицини – це спеціальний суб'єкт, який характеризується ознаками «суб'єкта права» та «суб'єкта права інтелектуальної власності», а також наділений власними автентичними ознаками (про які ми будемо говорити в подальшому. – *О. П.*), що характеризують його правовий статус та місце в системі понятійно-категоріального апарату юридичної науки. Фактично він є спеціальним суб'єктом – носієм цивільних прав та обов'язків по відношенню до правової сфери, до сфери

права інтелектуальної власності, а також по відношенню до сфери їх функціонування – медицини.

Відповідно до положення чинного законодавства України саме визначення поняття «суб'єкт права інтелектуальної власності» не закріплене. Водночас у положеннях ст. 421 Цивільного кодексу України законодавець визначає суб'єктів права інтелектуальної власності шляхом їх перерахування та закріплення факту приналежності їм особистих немайнових або майнових прав інтелектуальної власності. Таким чином суб'єктами права інтелектуальної власності є творець (творці) об'єкта права інтелектуальної власності (автор, виконавець, винахідник тощо) та інші особи, яким належать особисті немайнові або майнові права інтелектуальної власності відповідно до цього Кодексу, іншого закону чи договору [187].

Здійснюючи аналіз законодавчого положення, закріпленого в ст. 421 ЦК України, можливо зробити висновок, що законодавець фактично поділяє суб'єктів права інтелектуальної власності на два різновиди:

1) творець (творці) об'єкта права інтелектуальної власності (автор, виконавець, винахідник тощо), творчі здібності якого (яких) породжують, впливають на становлення і розвиток об'єкта права інтелектуальної власності, його оформлення та застосування. В аспекті медичної сфери виникнення, розвиток та реалізація права на об'єкти права інтелектуальної власності так само залежить від творчих здібностей суб'єктів. Результатом творчої діяльності суб'єктів у сфері медицини, які в подальшому набувають статусу суб'єктів права інтелектуальної власності, є нові медичні технології. Творчий процес в сфері медицини переважно спрямований на підвищення якості лікування, профілактику захворювань, винайдення нових засобів та способів лікування.

Результати такої творчої діяльності набувають як усної, так і письмової форми та виражаються у вигляді наукових медичних статей, монографій, дисертацій, промов, лекцій, доповідей, науково-медичних збірників та журналів, практичних посібників, описів нової медичної технології; перекладів науково-

медичних статей, монографій, рефератів і інших переробок науково-медичних творів; аудіовізуальних творів (кіно-, теле- і відеофільмів, слайд-фільмів, презентацій та ін.); комп'ютерних програм; баз даних; мережових творів; програмного забезпечення; секретів виробництва (комерційної таємниці), а також винаходів; корисних моделей; промислових зразків; топологій інтегральних мікросхем; товарних знаків і знаків обслуговування тощо [148, с. 9–11].

На переконання А. І. Кубаха, термін «творець» за своїм змістом можна вважати аналогічним терміну «автор об'єкта права інтелектуальної власності», під яким доцільно розуміти лише фізичну особу, творчою працею якої створений об'єкт права інтелектуальної власності. Слід підтримати думку вченого в тому, що юридичні особи не можуть створювати об'єкти права інтелектуальної власності, це можуть зробити тільки працюючі в них фізичні особи. Проте, юридичній особі може належати комплекс майнових прав інтелектуальної власності, передбачених договором або законом [69, с. 39], на що вказують і зарубіжні вчені, зазначаючи про те, що більшість наукових розробок в сфері медицини фінансують саме корпоративні суб'єкти, за якими також закріплені права інтелектуальної власності на відповідні об'єкти, у тому числі й в сфері медицини [208, с. 67–69]. Це забезпечує їх комерційні інтереси та спонукає до подальшого фінансування наукових розробок. Варто підтримати цю точку зору, оскільки в сфері медицини так само творцем (творцями) об'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини є фізичні особи, які за своєю природою наділені творчими здібностями. В юридичній літературі таких суб'єктів права інтелектуальної власності ще іменують первинними суб'єктами, які набули право інтелектуальної власності в результаті створення об'єкта права інтелектуальної власності або державної реєстрації прав на цей об'єкт. До цієї групи, у першу чергу, відносять автора (творця), оскільки саме його інтелектуальний, творчий потенціал є тим джерелом, з якого народжується (походить) об'єкт права інтелектуальної власності [181, с. 93–94]. Тому саме за автором (творцем) законодавець визнає і закріплює, за загальним правилом, весь обсяг особистих немайнових і майнових прав

інтелектуальної власності, що складають зміст права інтелектуальної власності [69, с. 40].

На думку О. Є. Аврамова та І. С. Ревелюк, первинний характер цих суб'єктів полягає у тому, що вони набули право інтелектуальної власності в результаті створення об'єкта права інтелектуальної власності або державної реєстрації права на цей об'єкт. Саме його творчий потенціал є джерелом створення об'єктів права інтелектуальної власності, а отже, відповідно до чинного законодавства України, за автором закріплюється весь обсяг особистих немайнових і майнових прав інтелектуальної власності [2, с. 30–31]. Вказане стосується і закріплення за суб'єктами права інтелектуальної власності в сфері медицини всього обсягу особистих немайнових і майнових прав інтелектуальної власності;

2) інші особи, яким належать особисті немайнові або майнові права інтелектуальної власності відповідно до цього Кодексу, іншого закону чи договору. Це так звані похідні (вторинні) суб'єкти права інтелектуальної власності. Вони самі нічого не створюють [181, с. 93–94], але на підставі ЦК України, закону або договору набувають у встановленому порядку майнових прав інтелектуальної власності й, відповідно, визнаються суб'єктами права інтелектуальної власності [69, с. 39–40].

В аспекті суб'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини можемо відзначити, що їх коло є відносно визначеним, оскільки вони, як такі, не здійснюють творчу роботу, націлену на виникнення, вплив на становлення і розвиток об'єктів права інтелектуальної власності, їх оформлення та застосування. Водночас, в силу положень ЦК України, закону або договору вказані суб'єкти набувають у встановленому порядку майнових прав інтелектуальної власності. Такі суб'єкти мають так званий похідний (вторинний) характер, оскільки власне вони самі нічого не створюють, але на підставі закону або договору набули у встановленому порядку майнових прав інтелектуальної власності й відповідно визнаються суб'єктами права інтелектуальної власності [2, с. 30–31].

У сфері медицини вказаними суб'єктами можуть бути медичні установи, у тому числі наукові установи, як надали умови для створення об'єкта права інтелектуальної власності в сфері медицини, сприяли його апробації, проведенню всіх необхідних реєстраційних дій тощо. Так само такими суб'єктами можуть бути й ті особи, які здійснюють фінансування створення об'єкта права інтелектуальної власності (наприклад, фармкомпанії), які самі нічого не створюють, водночас набувають у встановленому законом чи договором порядку майнові права інтелектуальної власності.

Вченими пропонується також доповнити вказану класифікацію третьою групою суб'єктів права інтелектуальної власності – допоміжні суб'єкти, до яких відносяться Державна служба інтелектуальної власності, державні інспектори в галузі охорони інтелектуальної власності, державний експертний центр Міністерства охорони здоров'я України, Національне закупівельне агентство, центр громадського здоров'я [2, с. 30–31]; патентні повірені [24, с. 106]. Водночас, із точки зору формальних характеристик суб'єктів права інтелектуальної власності, як носія особистих немайнових або майнових прав інтелектуальної власності відповідно до цього Кодексу, іншого закону чи договору, у тому числі це стосується і суб'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини, вважаємо необґрунтованим віднесення до кола вказаних суб'єктів Державної служби інтелектуальної власності України, патентних повірених тощо.

Практика створення та обігу об'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини свідчить про активну участь у цьому процесі роботодавців (наприклад, науково-медичних центрів, дослідних медичних лабораторій тощо), які створюють необхідні умови для своїх працівників, забезпечуючи реалізацію їх творчої діяльності, яка потенційно здатна вплинути на створення об'єктів права інтелектуальної власності. В сучасних умовах проведення роботи щодо створення винаходів, корисних моделей, промислових зразків та інших об'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини потребує належного фінансового, технологічного, кадрового, організаційного забезпечення, що можуть надати

відповідні наукові, медичні заклади, потужні виробники фармацевтичних препаратів тощо. Тому в цьому плані важливе значення мають роботодавці як суб'єкти права інтелектуальної власності в сфері медицини.

В юридичній науці панує думка про те, що в якості окремих суб'єктів права інтелектуальної власності доцільно виокремити роботодавців, які набувають майнових прав інтелектуальної власності на об'єкти, створені при виконанні службових обов'язків їхніми працівниками. Так, в разі, якщо об'єкт права інтелектуальної власності створено при виконанні трудового договору, то право на нього належить як працівникові, який створив об'єкт, так і роботодавцю, в той же час сторони можуть визначити інший порядок [14].

Положеннями чинного законодавства України питання приналежності роботодавця до кола суб'єктів права інтелектуальної власності вирішується шляхом поділу права інтелектуальної власності між роботодавцем та працівником – творцем об'єкта права інтелектуальної власності. Закріплено, що особисті немайнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, належать працівникові, який створив цей об'єкт (ч. 1 ст. 429 ЦК України). Водночас, у випадках, передбачених законом, окремі особисті немайнові права інтелектуальної власності на такий об'єкт можуть належати юридичній або фізичній особі, де або у якої працює працівник [187].

За аналогією, законодавець регламентує питання майнових та особистих немайнових прав суб'єктів на об'єкти права інтелектуальної власності, які створені на основі відносин замовлення національного закупівельного агентства. Відповідно до ч. 1 ст. 430 ЦК України закріплено, що особисті немайнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений за замовленням, належать творцеві цього об'єкта. У випадках, передбачених законом, окремі особисті немайнові права інтелектуальної власності на такий об'єкт можуть належати замовникові. В свою чергу майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений за замовленням, належать творцеві цього об'єкта та замовникові спільно, якщо інше не встановлено договором (ч. 2 ст. 430 ЦК України).

Якщо об'єкт права інтелектуальної власності створений в результаті участі кількох осіб, то всі вони є суб'єктами права інтелектуальної власності, а саме співавторами [14].

Так само в якості суб'єктів права інтелектуальної власності називаються фізичні особи (здебільшого, яка зареєстровані як фізичні особи-підприємці) та юридичні особи, до яких на підставі договору (ліцензії) або закону переходять повністю або частково майнові права інтелектуальної власності на об'єкти цього права.

Також суб'єктами права інтелектуальної власності, за певних умов, можуть бути спадкоємці (щодо фізичних осіб) та правонаступники – щодо юридичних осіб (у разі ліквідації, реорганізації тощо) [43, с. 36].

Відповідно до положень чинного законодавства України правове забезпечення суб'єктів права інтелектуальної власності здійснено не лише на загальному рівні правового регулювання, але і на спеціальному. Положеннями чинних законодавчих актів України деталізовано правове забезпечення суб'єктів права інтелектуальної власності на той чи інший вид об'єктів права інтелектуальної власності, який може стосуватися і медичної сфери. Так, положеннями ЦК України закріплено норми права, які стосуються правового статусу суб'єктів авторського права (ст. 435) та співавторів (ст. 436); суб'єктів суміжних прав (ст. 450); автора наукового відкриття (ст. 458); суб'єктів права інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок (ст. 463); суб'єктів права інтелектуальної власності на компоновання інтегральної мікросхеми (ст. 473); суб'єктів права інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію (ст. 483) тощо. За таким самим принципом функціонують положення спеціальних законодавчих актів, якими закріплюються норми права, що деталізують правове забезпечення суб'єктів права інтелектуальної власності. Зокрема, Законом України «Про авторське право та суміжні права» від 23 грудня 1993 р. № 3792-ХІІ закріплено визначення суб'єктів авторського права, якими є автори творів, зазначених у ч. 1 ст. 8 вказаного Закону,

їх спадкоємці та особи, яким автори чи їх спадкоємці передали свої авторські майнові права (ст. 7) та співавторів, якими є особи, спільною творчою працею яких створено твір (ст. 13) [119]. Положеннями Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15 грудня 1993 р. № 3689-ХІІ регламентовано правовий статус заявника, іноземців і осіб без громадянства в сфері охорони прав на знаки для товарів і послуг (статті 1 та 4) [144]. Теж саме стосується і Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15 грудня 1993 р. № 3687-ХІІ [143].

Проте аналіз положень спеціального законодавства в сфері охорони здоров'я України свідчить про дефіцит норм, які б регулювали відносини, пов'язані із закріпленням та реалізацією правового статусу суб'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини, їх взаємовідносин між собою тощо. Незважаючи на те, що положеннями Цивільного кодексу України (ч. 3 ст. 429; ч. 2 ст. 430) закріплено відсилкові норми до спеціальних норм права щодо врегулювання відносин, які стосуються: особливостей здійснення майнових прав інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору; особливостей створення об'єкта права інтелектуальної власності у зв'язку з виконанням службового завдання або на замовлення, в положеннях спеціальних нормативно-правових актів у сфері медицини ці спеціальні норми права не закріплені. Це є прогалиною правового регулювання. На нашу думку, саме в медичній сфері найбільш поширеним є створення об'єктів права інтелектуальної власності у зв'язку з виконанням трудового договору, а також у зв'язку з виконанням службового завдання або на замовлення, що здійснюється в клінічних закладах охорони здоров'я, медичних науково-дослідних інститутах тощо. Лише положеннями Закону України «Про лікарські засоби» [141], регламентовано коло суб'єктів створення лікарських засобів, до яких закон відносить підприємства, установи, організації та громадян. Надається визначення терміну «автор (співавтор) лікарського засобу», яким є фізична особа (особи), творчою працею якої (яких) створено лікарський засіб.

В юридичній літературі обґрунтовується доцільність розмежування суб'єктів права інтелектуальної власності й за іншими підставами. Однією із таких підстав є залежність від різновидів об'єктів права інтелектуальної власності, що надає можливість говорити і про відповідні різновиди суб'єктів права інтелектуальної власності, яким належать особисті немайнові чи майнові права інтелектуальної власності відповідно до положень ЦК України, іншого закону чи договору. Незважаючи на те, що вказаний підхід не виокремлює безпосередньо суб'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини, потенційно він стосується особливостей суб'єктів права інтелектуальної власності, які є творцями відповідних об'єктів права інтелектуальної власності (автор, виконавець, винахідник тощо) та іншими особами, яким належать особисті немайнові або майнові права інтелектуальної власності відповідно до ЦК України, іншого закону чи договору.

Як уже зазначалося в підрозділі 2.1 цього дисертаційного дослідження, відповідно до міжнародно-правової практики об'єкти права інтелектуальної власності класифікують на дві групи. Першу групу складають об'єкти авторського права і суміжних прав: літературні, художні та наукові твори, виконавська діяльність артистів, фонограми та відеограми і передачі організацій мовлення. Другу групу об'єктів права інтелектуальної власності складають об'єкти права промислової власності [82]. Відповідно до такої класифікації ми можемо говорити про те, що суб'єктами права інтелектуальної власності в сфері медицини є суб'єкти права інтелектуальної власності на об'єкти авторського права і суміжних прав (наприклад, автори наукових статей в сфері медицини та видавництва, які опублікували вказані статті, яким належать особисті немайнові або майнові права інтелектуальної власності відповідно до ЦК України, іншого закону чи договору). До іншої групи таких суб'єктів можливо віднести тих осіб, яким належать особисті немайнові або майнові права інтелектуальної власності відповідно до ЦК України, іншого закону чи договору на об'єкти права промислової власності (наприклад, суб'єкти, які зробили винахід у медичній сфері та яким належать

особисті немайнові чи майнові права інтелектуальної власності відповідно до ЦК України, іншого закону чи договору).

В юридичній літературі поділ суб'єктів прийнято визначати за чотирма групами: до першої належать суб'єкти права інтелектуальної власності на об'єкти авторського права і суміжних прав; до другої належать суб'єкти права інтелектуальної власності на об'єкти патентного права (винаходи, корисні моделі, промислові зразки); до третьої – суб'єкти права інтелектуальної власності на об'єкти права, які є позначеннями (фірмові найменування, торговельні марки та географічні зазначення); до четвертої групи належать суб'єкти права інтелектуальної власності на нетрадиційні об'єкти права інтелектуальної власності (наукові відкриття, раціоналізаторські пропозиції, топографії інтегральних мікросхем, селекційні досягнення, комерційну таємницю, тощо) [82].

На переконання В. Б. Харченко, найбільш повне уявлення про суб'єктів права інтелектуальної власності можна отримати на підставі класифікації інститутів права інтелектуальної власності. За цією класифікацією до суб'єктів права інтелектуальної власності належать: а) суб'єкти права інтелектуальної власності на об'єкти авторського права і суміжних прав; б) суб'єкти права інтелектуальної власності на результати науково-технічної творчості; в) суб'єкти права інтелектуальної власності на засоби індивідуалізації; г) суб'єкти права інтелектуальної власності, яким гарантується захист від недобросовісної конкуренції [180, с. 112].

Класифікацію суб'єктів права інтелектуальної власності можна було б продовжувати, водночас, ми наголосили на найбільш поширених підходах вчених щодо такої класифікації. Незважаючи на досить високу активність науковців щодо здійснення наукової класифікації суб'єктів права інтелектуальної власності, слід відзначити, що суб'єкти права інтелектуальної власності в сфері медицини не отримали належної наукової розробки, оскільки невизначеним залишилося їх місце в системі суб'єктів права інтелектуальної власності. В цілому, підтримуючи наукову ідею про доцільність здійснення поділу суб'єктів права інтелектуальної

власності та існуючі науково обґрунтовані підстави такого поділу, вважаємо, що суб'єкти права інтелектуальної власності в сфері медицини:

- по-перше, мають наукознавчий потенціал для проведення їх поділу та їх включення до системи суб'єктів права інтелектуальної власності як невід'ємного елемента такої системи;

- по-друге, відповідають існуючій системі різновидів суб'єктів права інтелектуальної власності та втілюють у собі особливості виокремлених різновидів суб'єктів. З одного боку, це свідчить про складність і багатоаспектність суб'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини, про відповідність вказаних суб'єктів існуючим підставам поділу, з іншого боку, суб'єкти права інтелектуальної власності в сфері медицини не охоплені існуючими науковими підходами щодо поділу суб'єктів права інтелектуальної власності, потребують визначення їх місця в цій системі;

- по-третє, потребують свого аналізу, з точки зору їх особливостей, як різновиду системи суб'єктів права інтелектуальної власності, що надасть можливість розкрити їх як самостійну юридичну категорію.

Враховуючи вищевикладене, вважаємо за доцільне встановити місце суб'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини в системі суб'єктів права інтелектуальної власності в цілому, шляхом виокремлення та обґрунтування підстав поділу суб'єктів, що дозволить віднести до нього суб'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини, як самостійний різновид вказаних суб'єктів. В якості такої підстави вважаємо за доцільне виокремити «сферу діяльності суб'єктів права інтелектуальної власності», що в основу поділу вкладає закономірності типовості суспільних відносин, що в ній виникають, існують та розвиваються [20], їх споріднений характер, що визначений конкретним напрямом життєдіяльності, метою, завданнями, змістом [70], предметність життєдіяльності, що стосується конкретного напрямку життя, має спільну природу, функціональне призначення, методику здійснення [12] тощо.

Якщо розуміння суб'єктів права інтелектуальної власності ми розкрили вище, то розуміння категорії «медична сфера» потребує аналізу та узагальнення. У літературних джерелах словосполучення «медична сфера» визначається як окрема і дуже важлива сфера діяльності людини, яка спрямована на вивчення різних процесів у організмі людини, лікування та запобігання різних захворювань. Медицина досліджує як старі, так і нові захворювання, розробляє все нові методи лікування, ліки і процедури [60]; сукупність наук і практична діяльність, спрямовані на збереження і зміцнення здоров'я людей, попередження і лікування хвороб [78, с. 367]; особлива сфера людської діяльності, яка стосується охорони здоров'я [36, с. 45–46] тощо.

Етимологічно словосполучення «медична сфера» складається з двох самостійних слів «медична», що є прикметником по відношенню до іменника – іншого слова «сфера». Слово «медична» позначає те, що стосується медицини, тобто системи наукових знань та практичної діяльності, метою якої є зміцнення та збереження здоров'я, продовження життя людей, попередження та лікування захворювань людини [19, с. 655]; самостійна наукова та практична сфера життєдіяльності людей, яка стосується збереження здоров'я та лікування людей [160, с. 664]. У свою чергу слово «сфера» в тлумачних словникових джерелах визначається, як межа поширення чогось, сукупність умов, середовище, в якому що-небудь відбувається [19, с. 1419]; сукупність умов, середовище, в яких що-небудь відбувається; сфера фізичного або духовного життя, діяльності людини чи суспільства; галузь знання, виробництва, мистецтва [161, с. 876].

Відповідно до зазначеної підстави можливо виокремити суб'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини, які охарактеризувати, як коло творців об'єктів права інтелектуальної власності, що стосуються питань зміцнення та збереження здоров'я, продовження життя людей, попередження та лікування захворювань людини, та інших осіб, яким належать особисті немайнові чи майнові права інтелектуальної власності, відповідно до положень чинного законодавства України чи договору. Зазначений різновид суб'єктів права інтелектуальної

власності не є єдиним. За вказаними підставами можливо виокремити й інших суб'єктів права інтелектуальної власності, наприклад, в сфері фізики, хімії, біології, економіки, психології тощо. Вказаний перелік не є вичерпним, що зумовлено складністю суспільних відносин у цілому, та багаторівневістю сфер життєдіяльності суспільства, зокрема.

Враховуючи специфіку суб'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини, як елемента системи суб'єктів права інтелектуальної власності, вважаємо за доцільне конкретизувати ознаки вказаних суб'єктів, що характеризуватимуть їх автентичність як самостійного елемента вказаної системи. Суб'єкти права інтелектуальної власності в сфері медицини:

1) по-перше, наділені правосуб'єктністю, що включає в себе комплекс спеціальних цивільних прав, законних інтересів та юридичних обов'язків, які надають можливість вказаним суб'єктам брати участь у цивільних правовідносинах щодо об'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини;

2) по-друге, забезпечують реалізацію наданих прав та законних інтересів, а також виконання покладених юридичних обов'язків, які впливають із особливостей об'єкта права інтелектуальної власності та медичної сфери, якої вони стосуються;

3) по-третє, охоплюють у собі творців об'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини та інших осіб, яким належать особисті немайнові чи майнові права інтелектуальної власності відповідно до положень чинного законодавства України чи договору;

4) по-четверте, сферою їх діяльності є зміцнення та збереження здоров'я, продовження життя людей, попередження та лікування захворювань людини;

5) по-п'яте, забезпечує активність та пасивність прояву правовідносин, пов'язаних із реалізацією прав, законних інтересів та виконання юридичних обов'язків, які впливають із особливостей об'єкта права інтелектуальної власності та медичної сфери, якої вони стосуються.

Отже, важливим елементом правового статусу суб'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини є їх специфічні права, як передбачено нормами права міра їх можливої поведінки, використати об'єкти права інтелектуальної власності та застосувати в клінічній практиці, що сприяє задоволенню їх інтересів, досягнення відповідного терапевтичного ефекту спростування чи підтвердження відповідної наукової гіпотези, забезпечується юридичним обов'язком іншої сторони, а також охороною держави запровадження ліцензування медичної практики.

Також суб'єкт права інтелектуальної власності в сфері медицини є невід'ємним елементом правовідносин при реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини, водночас, не єдиним. Тому логічним продовженням дослідження цивільно-правових аспектів реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні буде вивчення питань змісту майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини, які мають суб'єктивно обумовлений характер, їх реалізація залежить від волі і свідомості суб'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини. А також від їх компетентності визначеною класифікацією галузей (терапія, хірургія, неврологія та інші).

2.3 Зміст майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні

В юридичній літературі право інтелектуальної власності розглядається як таке, що має свою внутрішню побудову та може бути структуроване. Одним із підходів щодо розуміння права інтелектуальної власності є його ототожнення із системою майнових прав, які мають виключний характер, зумовлений специфікою самих об'єктів права інтелектуальної власності та самою сферою інтелектуальної власності [35, с. 6; 193, с. 159–160]. Водночас традиційно в юридичній літературі права в сфері інтелектуальної власності поділяються на два різновиди:

- особисті немайнові права, що являють собою чітко визначене коло можливостей авторів та суб'єктів суміжних прав, які мають невід'ємний, особистісний, немайновий характер. Ці права безпосередньо пов'язані з особистістю автора об'єкта і не можуть передаватися іншій особі за договором, оскільки їх передача іншій особі можлива тільки за законом [80, с. 60]. Особливість реалізації цього права в сфері медицини полягає у можливості дати назву методу лікування чи досягнення, наприклад, апарат Ілізарова [6], який названий ім'ям вченого, хірурга-ортопеда Г. А. Ілізарова;

- майнові права, які мають економічну сутність та зміст, відображають майнові інтереси суб'єктів права інтелектуальної власності та традиційно поділяються на виключні та невиключні. Майнові права інтелектуальної власності можуть передаватися іншим особам тільки автором об'єкта або іншою особою-правоволодільцем, у якого на законних підставах виникло це право в результаті замовлення створення об'єкта або в результаті придбання виключних майнових прав інтелектуальної власності на законних підставах [80, с. 60]. Наприклад, право на використання об'єкта права інтелектуальної власності, виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності або забороняти таке використання [46; 185; 186; 187; 116, с. 58–60; 156, с. 5–7].

Якщо в інших сферах права інтелектуальної власності майнові права можуть передаватися, а можуть і не передаватися, то в сфері медицини такої диспозитивності немає. Лікар-винахідник зобов'язаний згідно професійних обов'язків, які закріплені в ст. 78 Закону України «Основи законодавства про охорону здоров'я»: поширювати наукові та медичні знання серед населення; надавати консультативну допомогу своїм колегам та іншим працівникам охорони здоров'я. Втіленням дотримання медичної етики та деонтології є українських лікар-кардіохірург, доктор медичних наук, заслужений лікар України Б. М. Тодуров, який використовує унікальні методи лікування і транслює свої медичні операції наживо, таким чином лікар-винахідник поширює свої наукові та медичні знання, не патентуючи свої результати права інтелектуальної власності, а

отже розкриває зміст ноу-хау. Медична сфера накладає норми професійної етики на лікарів розкривати зміст ноу-хау.

В контексті предмета дисертаційного дослідження слід відзначити, що наукове дослідження цивільно-правових аспектів реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини потребує з'ясування питань змісту вказаних майнових права, що є складовою частиною правового статусу суб'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини, зумовлені специфікою сфери виникнення, становлення та розвитку об'єктів права інтелектуальної власності, впливають на особливості змісту, процесу та результату реалізації майнових прав. В цьому контексті справедливо відзначається вченими, що високий рівень конкурентоспроможності товарів (робіт, послуг), які виробляються (виконуються, надаються) професійними учасниками ринку, суттєво залежить від впровадження у виробничо-господарські процеси новітніх технологій, розробок, створення нових та модернізації існуючих виробничих потужностей.

Належний розвиток цих відносин вимагає визначення чітких юридичних правил у сфері реалізації майнових прав інтелектуальної власності, що має відображати особливості правової природи цих прав, а також способи правового регулювання відносин, які виникають у зазначеній сфері [49, с. 54].

В медичній сфері це має сприяти підвищенню якості лікування, а значить, поліпшенню якості життя громадян, створенню відповідних умов роботи персоналу медичної установи, зокрема можливості творчого підходу співробітників до вирішення тих чи інших завдань [54, с. 11–12], стимулюванню до винахідництва в сфері медицини [16, с. 20; 204, с. 22–23].

З огляду на актуальність наукового дослідження цивільно-правових аспектів змісту майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини, доцільність удосконалення їх правового забезпечення в Україні, в межах цього підрозділу дисертаційної роботи вважаємо за доцільне:

- провести аналіз особливостей наукового розуміння майнових прав інтелектуальної власності, на підставі чого розкрити зміст майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини;

- провести аналіз правового забезпечення майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні, визначити недоліки та обґрунтувати шляхи їх усунення.

В юридичній літературі цивільно-правова характеристика майнових прав інтелектуальної власності переважно надається з точки зору їх понятійних закономірностей, змісту, характеру правового регулювання, значення. Такий стан наукової розробки вказаних питань зумовлений неоднозначністю розуміння поняття майнових прав інтелектуальної власності, складністю їх змісту та механізму реалізації, а також недоліками їх правового забезпечення в Україні.

Так, на переконання А. В. Качур, майнові права інтелектуальної власності є особливим різновидом прав, що обумовлений нематеріальними властивостями об'єкта права інтелектуальної власності (результату інтелектуальної діяльності), що вимагають спеціального набору засобів регулювання відносин у сфері залучення цих прав до комерційного обороту. До таких правових засобів належать патент, виключне право, дії з використання об'єктів права інтелектуальної власності, ліцензійний договір тощо. Кожен із цих правових засобів відображає певний спосіб правового регулювання, їх сполучення, які встановлюються законодавцем для ефективного розвитку господарських відносин у цій сфері [49, с. 57].

В. І. Микитин в основу розуміння майнових прав вкладає ідею про їх детермінуючий характер щодо подальшої активізації розробки об'єктів права інтелектуальної власності. Сам законодавець, закріплюючи та гарантуючи майнові права суб'єктів права інтелектуальної власності не стільки відображає майнові інтереси самого суб'єкта, скільки має стимулювати суб'єктів до створення, розвитку об'єктів права інтелектуальної власності, заохочуючи суб'єктів відповідними майновими правами та можливістю їх реалізувати. Вчений вказує на

те, що майновими правами суб'єкта права інтелектуальної власності слід визнати ті суб'єктивні права, які породжують для даного суб'єкта певний майновий інтерес. Таким чином визначення майнових прав інтелектуальної власності вчений надає через їх віднесення до різновиду суб'єктивних прав учасників правовідносин, які стосуються результатів інтелектуальної діяльності суб'єктів, а також робить прив'язку до сфери такої інтелектуальної діяльності, а саме: у виробничій, науковій, літературній, художній та інших сферах. Окрім того, вчений вказує на джерело походження цих майнових прав, яким є юридичні факти, передбачених цивільним законодавством, та їх зміст, яким є система правомочностей суб'єктів щодо володіння, користування і розпорядження майном, майновими правами на об'єкти права інтелектуальної власності.

Дану позицію ми не поділяємо, про що уже було зазначено в змісті дисертації, оскільки вважаємо, що речового права власності (володіння, користування та розпорядження) на об'єкти права інтелектуальної власності не може бути. Щодо даних об'єктів може виникати лише виключне право (використання результатів інтелектуальної діяльності та розпорядження майновими правами інтелектуальної власності).

Аналізуючи положення Цивільного кодексу України, а саме ст. 424, вчений не проводить класифікацію цих майнових права, водночас їх перелічує: право на використання об'єкта права інтелектуальної власності; виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності; виключне право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта права інтелектуальної власності, у тому числі забороняти таке використання; інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом [80, с. 62].

О. І. Харитонова пов'язує розуміння майнових прав суб'єкта права інтелектуальної власності з властивостями самого носія цих прав, оскільки вони мають суб'єктивний статус учасників правовідносин, що виникає в результаті інтелектуальної, творчої діяльності, які пов'язані з володінням, користуванням і розпорядженням майном, а також із тими матеріальними вимогами, які виникають

із приводу розподілу цього майна і обміну. Дану позицію ми також е поділяємо, як уже було зазначено вище. Тобто вчена фактично поєднує у розумінні майнових прав інтелектуальної власності їх суб'єктнозумовлений аспект, діяльнісні характеристики їх носіїв, а також матеріальні основи їх змісту та реалізації. Продовжуючи вказану думку, вона обґрунтовує доцільність класифікації майнових прав крізь призму правовідносин, як сфери їх реалізації на абсолютні (виключні) права творця або інших осіб на об'єкт права інтелектуальної власності, та на зобов'язальні, що пов'язані з передачею цих прав від автора до іншої особи [179, с. 10–11].

Досить поширеним в юридичній літературі є підхід вчених, які пов'язують розуміння майнових прав інтелектуальної власності з особливостями їх носіїв. Це обумовлює їх суб'єктний характер, залежність від волі та свідомості їх носіїв, націленість на реалізацію їх інтересів тощо. Так, на думку М. Ю. Потоцького, майнові права інтелектуальної власності – це ті права, які детермінують для їх носіїв абстрактно виражений інтерес майнового характеру. Вчений засновує свої висновки на положеннях чинного законодавства України, зазначаючи про те, що це ті права, що відображають майнові інтереси творців об'єктів права інтелектуальної власності, їх правонаступників, потенційно надають їм можливість отримати та розпоряджатися матеріальними благами. У тому числі звертає увагу на те, що самі суб'єкти створюють об'єкти права інтелектуальної власності та в подальшому реалізують надані їм майнові права з метою отримання матеріальних благ [115, с. 7]. В подальшому вчений здійснює аналіз положень чинного Цивільного кодексу України та приходять до висновку, що законодавчо всі майнові права інтелектуальної власності за критерієм їх правового закріплення поділяються на виключні, які включають у себе право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності та право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта права інтелектуальної власності, у тому числі забороняти таке використання, а також невиключні, що складаються з права на використання

об'єкта права інтелектуальної власності та інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом [187].

Проте ніхто не позбавляє медичного працівника правосуб'єктності в сфері права інтелектуальної власності. Незважаючи на те, що Законопроект № 7538 виключає з-поміж об'єктів патентувати способи, методи лікування та профілактики захворювань, майнові права інтелектуальної власності можуть виникати через патентування пристрою та способу діагностики (наприклад, британські вчені винайшли рукавичку Gyro Glove, яка нейтралізує тример при хворобі Паркінсона, патент US10176579) [201] або речовини та способу діагностики чи лікування.

І. Ф. Коваль та А. В. Качур на підставі аналізу законодавства та наукової літератури обґрунтовують два значення, в яких може виступати майнове право, а саме як:

- суб'єктивне майнове право, яке є елементом змісту правовідношення щодо використання об'єкта права інтелектуальної власності (статика правовідносин права інтелектуальної власності), яке є самостійним видом абсолютних майнових правовідносин;

- об'єкт правовідносин, яким майнове право стає у разі реалізації розпоряджувальної правомочності правоволодільця (динаміка правовідносин права інтелектуальної власності). При цьому не можуть виступати об'єктом обороту майнові права, які є невідчужуваними через специфічне призначення їх об'єктів – майнові права на комерційне найменування, географічне зазначення товару [56, с. 109].

Розуміння майнових прав інтелектуальної власності розкриваються також і з точки зору їх змісту, що становить основу їх понятійного визначення. Так, О. С. Яворська пов'язує розуміння майнових прав інтелектуальної власності з їх змістом, тобто з правомочностями суб'єктів, наділених такими правами. Вчена окремо зупиняється на такій правомочності, як можливість суб'єктів відчужувати майнові права, що свідчить також і про відсутність безпосереднього, нерозривного

зв'язку цих прав із самим суб'єктом. У результаті майнові права інтелектуальної власності набувають статус об'єктів цивільного обороту, а їх зміст виражається у правомочностях такого суб'єкта, у тому числі й щодо здійснення відчуження цих прав [196, с. 227].

О. А. Підпригора до розуміння майнових прав автора об'єкта права інтелектуальної власності підходить так само з точки зору їх змісту, розкриваючи їх як виключну можливість використання твору або виключну можливість надавати дозвіл чи вводити заборону використання твору іншими особами. Окремо вказує на наявність так званого основного майнового права авторів винаходів, корисних моделей, промислових зразків, раціоналізаторських пропозицій, до якого вчений відносить право на винагороду [117, с. 593].

Окрім того, в якості змісту майнових прав інтелектуальної власності розглядаються:

- система суб'єктивних прав учасників правовідносин, які стосуються володіння, користування і розпорядження майном, а також матеріальні вимоги, які виникають із приводу розподілу цього майна і обміну [25, с. 65]; майнове право становить елемент змісту правовідносин і є правом певного управомоченого суб'єкта, мірою його можливої поведінки. Суб'єктивне майнове право є елементом майнових правовідносин, які поділяються, відповідно до традиційних уявлень, на речові (відносини власності) та зобов'язальні (відносини економічного обороту). Майнові права інтелектуальної власності (виключні права) мають суттєву специфіку, яка обумовлює їх самостійне місце серед інших майнових прав (речових, корпоративних, зобов'язальних) [56, с. 106–107];

- елемент об'єктів цивільного обороту [163, с. 306–307; 159, с. 71; 171, с. 89–90; 7, с. 22–33];

- активні дії суб'єктів, які претендують на правоволодіння, котрі націлені на отримання і офіційне закріплення суб'єктивного права на об'єкт права інтелектуальної власності, а також його подальшу охорону і захист [65, с. 237].

Аналіз підходів щодо розуміння змісту майнових прав інтелектуальної власності можливо було б продовжувати, однак, ми проаналізували найбільш поширені з них. Тому вважаємо, що за основу розуміння змісту майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини варто взяти дуалістичний підхід щодо визначення змісту майнових прав інтелектуальної власності, що поєднує в собі їх розуміння в:

- статичному значенні як комплекс суб'єктивних прав учасників правовідносин, які стосуються використання і розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, надання дозволів або ведення заборон використання об'єктів права інтелектуальної власності іншими особами, що пов'язано з питаннями зміцнення та збереження здоров'я, продовження життя людей, попередження та лікування захворювання людини. Їх змістом є комплекс правомочностей матеріального характеру, щодо можливості суб'єктів права інтелектуальної власності використовувати і частково розпоряджатися ними, надавати дозволи або вводити заборони на використання об'єктів права інтелектуальної власності іншим особам;

- динамічному значенні, як елемент об'єктів цивільного обороту, що впливають на участь суб'єктів права інтелектуальної власності в правовідносинах щодо використання і розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, надання дозволів або ведення заборон використання об'єктів права інтелектуальної власності іншими особами, що пов'язано з питаннями зміцнення та збереження здоров'я, продовження життя людей, попередження та лікування захворювання людини.

Важливе значення для розуміння та практики реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини має належне їх правове забезпечення. Це є основою розвитку медичної промисловості [88, с. 8–9]; забезпечує належне функціонування національної інноваційної системи в сфері медицини, стимулює розвиток сектора досліджень і новітніх медичних розробок, формування

інноваційної медичної інфраструктури [27, с. 70]; сприяє активізації винахідницької діяльності в сфері медицини [162, с. 7] тощо.

Зміст майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні знаходить своє правове забезпечення в положеннях норм міжнародного та національного права. В цьому плані варто погодитися з думкою вчених про те, що за змістом майнові права інтелектуальної власності мають територіальний характер дії і ця «територіальність» чинності майнових прав інтелектуальної власності стала поштовхом до створення міжнародно-правової та національно-правової систем регулювання і охорони права інтелектуальної власності [199, с. 348].

Насамперед, слід звернути увагу на положення Стокгольмської конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності (1967 р.) [62], положення якої надають визначення терміну «інтелектуальна власність» крізь призму змісту прав інтелектуальної власності. Зокрема вказується, що інтелектуальна власність включає права, що відносяться до: літературних, художніх і наукових творів, виконавської діяльності артистів, звукозапису, радіо- та телепередач, винаходів у всіх галузях людської діяльності, наукових відкриттів, промислових зразків, товарних знаків, знаків обслуговування, фірмових найменувань і комерційних позначень, захисту від недобросовісної конкуренції, а також інші права, що відносяться до права інтелектуальної власності у виробничій, науковій, літературній та художніх галузях.

Важливе значення мають і положення Паризької конвенції про охорону промислової власності від 20 березня 1883 р. (переглянута у Брюсселі 14 грудня 1900 р., у Вашингтоні 02 червня 1911 р., у Гаазі 06 листопада 1925 р., у Лондоні 02 червня 1934 р., у Лісабоні 31 жовтня 1958 р., у Стокгольмі 14 липня 1967 р., змінена 02 жовтня 1979 р.), яка в контексті правового забезпечення змісту майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини закріплює положення, згідно з якими визначаються особливості змісту майнових прав, пов'язаних із винахідницькою діяльністю, промисловими зразками та товарними знаками,

патентуванням винаходів, реалізацією прав винахідника та інших осіб, наділених майновими правами в сфері права інтелектуальної власності [93]. Положення Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів 1971 року [15] закріплюють зміст прав авторів щодо перекладу їх творів, умови та порядок використання і часткового розпорядження правами на публічний показ і виконання своїх творів, передавання їх в ефір або публічне повідомлення тощо. Положеннями Всесвітньої конвенції про авторське право 1952 року [21] закріплено умови реалізації прав суб'єктів авторських прав. Також питання реалізації прав винахідників, у тому числі й у сфері медицини закріплені положеннями Договору про патентну кооперацію від 19 червня 1970 р. [33] та Договору про патентне право 2000 року [32]. Особливості реалізації майнових прав інтелектуальної власності, що стосуються товарних знаків, закріплені положеннями Договору про закони щодо товарних знаків 1994 року [31] та Сінгапурського договору про право товарних знаків 2006 року [157].

Положення актів законодавства України за аналогією із правовим забезпеченням статусу суб'єктів права інтелектуальної власності закріплюють норми, якими регламентується зміст майнових прав. Законодавець в положеннях Цивільного кодексу України закріплює права інтелектуальної власності в загальному порядку (тобто не персоніфікуючи ці права відповідно до суб'єктів права інтелектуальної власності, об'єктів права інтелектуальної власності, сфери їх реалізації тощо), поділяючи їх на особисті немайнові права інтелектуальної власності (ст. 423) та майнові права інтелектуальної власності (ст. 424). Такий поділ не є випадковим, оскільки, як зазначається в наукових джерелах, виникнення об'єкта права інтелектуальної власності зумовлюється, з однієї сторони, метою отримання матеріального результату, а з іншої сторони, нерідко рушійною силою виступає моральний фактор – бажання винахідника, перш за все, реалізувати свої здібності та закріпити документально своє авторство [66, с. 274].

Відповідно до ч. 1 ст. 424 ЦК України майнові права інтелектуальної власності закріплюються шляхом їх перерахування. До таких прав законодавець

відносить: 1) право на використання об'єкта права інтелектуальної власності; 2) виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності; 3) виключне право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта права інтелектуальної власності, у тому числі забороняти таке використання; 4) інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом [187].

Слід відзначити, що законом закріплено правомочності суб'єктів права інтелектуальної власності щодо самостійного використання об'єкта права інтелектуальної власності, надання дозволу на його використання іншими особами, вчинення дій щодо перешкоджання неправомірному використанню об'єкта права інтелектуальної власності. Водночас, в якості окремого пункту законодавець закріплює абстрактну норму щодо віднесення до майнових прав інтелектуальної власності й інших майнових прав, які встановлені законом, а також закріплює, що законом можуть бути встановлені винятки та обмеження в майнових правах інтелектуальної власності за умови, що такі обмеження та винятки не створюють істотних перешкод для нормальної реалізації майнових прав інтелектуальної власності та здійснення законних інтересів суб'єктів цих прав (ч. 2 ст. 424 ЦК України).

Варто зазначити, що в сфері медицини такі обмеження настають у зв'язку з можливістю їх тимчасового примусового відчуження за положенням ст. 31 Угоди TRIPS та Дохійської декларації про Угоди TRIPS та громадське здоров'я. Окремо в ч. 3 ст. 424 ЦК України закріплено і право розпорядження майновими правами інтелектуальної власності в частині можливості: а) їх внесення в якості вкладу до статутного капіталу юридичної особи; б) бути предметом договору застави та інших зобов'язань; в) використовуватися в інших цивільних відносинах [187]. Стаття 425 ЦК України закріплює умови і щодо строку чинності прав інтелектуальної власності.

Порядок і умови реалізації виключного майнового права інтелектуальної власності закріплено в положеннях ст. 426, яка встановлює, що способи

використання об'єкта права інтелектуальної власності визначаються Цивільним кодексом України та іншими спеціальними законами.

Що стосується використання об'єкта права інтелектуальної власності в сфері медицини, то такі способи використання визначають особливий порядок їх застосування в клінічній практиці. За загальним правилом особа, яка має виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності, може використовувати цей об'єкт на власний розсуд, із додержанням при цьому прав інших осіб (ч. 2 ст. 426 ЦК України). Проте реально реалізувати це право може лише особа, яка наділена спеціальною правосуб'єктністю.

В загальному порядку використання об'єкта права інтелектуальної власності, у тому числі й у сфері медицини, іншою особою здійснюється з дозволу особи, яка має виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності, крім випадків правомірного використання без такого дозволу, передбачених цим Кодексом та іншим законом (ч. 3 ст. 426 ЦК України). Знову ж слід вказати, що такі випадки правомірного використання об'єкта права інтелектуальної власності без дозволу особи, яка має виключне право надавати такий дозвіл, мають загальний характер та не пов'язані з сферою функціонування такого об'єкта права інтелектуальної власності, у тому числі й із сферою медицини. Наприклад, положеннями ст. 444 ЦК України передбачено можливість використання твору без дозволу автора шляхом цитування з правомірно опублікованого твору за умови дотримання звичаїв такого цитування, зазначення джерела запозичення, імені автора та в повному обсязі тощо.

Умови надання дозволу (видачі ліцензії) на використання об'єкта права інтелектуальної власності в сфері медицини так само за загальним правилом можуть бути визначені ліцензійним договором, який укладається з додержанням вимог цього Кодексу та іншого закону. Положення Цивільного кодексу України так само передбачають можливість передання майнових прав інтелектуальної власності, у тому числі й у сфері медицини, що може бути здійснено повністю або частково іншій особі (ч. 1 ст. 427 ЦК України). При чому умови передання

майнових прав інтелектуальної власності можуть бути визначені договором, який укладається відповідно до цього Кодексу та іншого закону. Стаття 1107 ЦК України конкретизує вказане положення та вказує, що розпорядження майновими правами інтелектуальної власності здійснюється на підставі таких договорів, як ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності; ліцензійний договір; договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності; договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності; інший договір щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, який має бути укладений у письмовій формі, водночас, законом можуть бути встановлені випадки, в яких договір щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності може укладатись усно [187].

Положеннями статей 429 та 430 ЦК України закріплено особливості приналежності майнових прав інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору (вказані права належать працівникові, який створив цей об'єкт, та юридичній або фізичній особі, де або у якої він працює, спільно, якщо інше не встановлено договором) та створеного на замовлення (вказані права належать творцеві цього об'єкта та замовникові спільно, якщо інше не встановлено договором). Також передбачено, що особливості здійснення майнових прав інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, можуть бути встановлені законом (ч. 3 ст. 429). Приналежність майнових прав інтелектуальної власності на об'єкт, який створено у зв'язку з виконанням трудового договору, положення Цивільного кодексу України пов'язують з особою працівника, який створив цей об'єкт та з юридичною або фізичною особою-підприємцем, де або у якої працює цей працівник. Ці майнові права їм належать спільно, що є загальним правилом, водночас Кодексом закріплено умову можливості встановлення інших умов в договірному порядку, що матимуть пріоритетний характер (ч. 2 ст. 429 ЦК України).

Право інтелектуальної власності, яке належить кільком особам спільно, може здійснюватися за договором між ними, а у разі відсутності такого договору право інтелектуальної власності, яке належить кільком особам, здійснюється спільно (ст. 428 Кодексу). Під спільними майновими правами, з урахуванням ст. 440 Кодексу, розуміється право автора і роботодавця спільно: використовувати твір; дозволяти використання твору іншим особам; перешкоджати неправомірному використанню твору, у тому числі забороняти таке використання. Таким чином, якщо в трудовому договорі (контракті) і (або) цивільно-правовому договорі між працівником і роботодавцем не передбачений інший порядок здійснення майнових прав на твір, то вони мають спільні права на використання такого твору.

Проте, якщо медичним працівником буде створено об'єкт права інтелектуальної власності, то підставою для розмежування створення об'єкта права інтелектуальної власності в порядку виключно трудових обов'язків чи поза ними буде медичний профілактичний заклад, який визначається в умовах ліцензування. За відсутності договору між роботодавцем і автором-працівником про розподіл майнових прав або зазначенні в договорі положення про належність сторонам спільних майнових прав, жодна із сторін не має права розпоряджатися майновими правами на службовий твір без згоди іншої сторони.

Також законодавцем передбачено, що особливості здійснення майнових прав інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, можуть бути встановлені законом (ч. 3 ст. 429 ЦК України). Окремі законодавчі акти (наприклад, Закон України «Про авторське право та суміжні права» (ст. 1); Закон України «Про охорону прав на винаходи та корисні моделі» (ст. 1)) закріплюють можливість створення твору автором під час виконання службових обов'язків у відповідності до службового завдання або трудовим договором (контрактом), а також поняття «службового винаходу», водночас, вказані особливості здійснення майнових прав інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, в законодавчому

порядку в Україні не встановлені, не встановлені вони і щодо об'єкта права інтелектуальної власності в сфері медицини, що на нашу думку, є певною прогалиною у чинному законодавстві.

Традиційно виключне майнове право на службовий твір належить роботодавцю, якщо інше не передбачено трудовим договором (контрактом) та (або) цивільно-правовим договором між автором і роботодавцем. Тобто договір як трудовий, так і цивільно-правовий виступає засобом врегулювання відносин між роботодавцем та працівником щодо майнових прав на службовий твір. Це підтверджується і в юридичній літературі [71, с. 276]. Проте, такий підхід фактично не виправдано розширює природу трудового договору, охоплюючи нею і відносини цивільно-правового характеру. Вважаємо, що це є не виправданим як з точки зору юридичної науки, так і з точки зору практики правового регулювання. На підтвердження вказаного і вченими-цивілістами зазначається, що відносини з приводу створення об'єктів авторського права є приватними, оскільки вони засновані на принципах диспозитивності та рівності суб'єктів [9; 23, с. 67–69].

Сьогодні об'єкти права інтелектуальної власності в сфері медицини в переважній більшості створюються на базі високотехнологічного обладнання, яке належить роботодавцю. Належне правове забезпечення майнових прав інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору є особливо актуальним. На нашу думку, в цьому аспекті положення чинного законодавства України потребують комплексного підходу його вдосконалення. Зокрема, необхідно привести зміст положень Цивільного кодексу України та спеціальних законодавчих актів у відповідність до правила, згідно з яким питання здійснення майнових прав на об'єкти права інтелектуальної власності в цілому, та в сфері медицини, зокрема, що створені працівником у зв'язку з виконанням трудового договору, мають бути визначені у цивільно-правовому договорі між автором (творцем) цього об'єкту та юридичної особою, з якою автор (творець) як фізична особа перебуває у трудових відносинах. Окрім того, вважаємо, що в положеннях законодавства України має бути закріплено

порядок реалізації майнових прав інтелектуальної власності, відповідальність за їх порушення, істотні умови договорів, які укладаються щодо реалізації майнових прав інтелектуальної власності, у тому числі й у сфері медицини.

Що стосується правового регулювання відносин між замовником та виконавцем в контексті створення об'єкта права інтелектуальної власності, то положеннями ст. 1112 ЦК України регламентовано сторони договору про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності (творець – письменник, художник тощо та замовник), зміст договору – права та обов'язки сторін щодо створення творцем об'єкта права інтелектуальної власності відповідно до вимог замовника та в установленій строк (ч. 1 ст. 1112 ЦК України); умови вказаного договору: способи та умови використання цього об'єкта замовником (ч. 2 ст. 1112 ЦК України); нікчемність умов договору про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності, що обмежують право творця цього об'єкта на створення інших об'єктів (ч. 4 ст. 1112 ЦК України) тощо. Водночас слід погодитися із думкою вчених у тому, що питання щодо володільця прав інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням службового замовлення має бути більш чітко визначено спеціальними законами. Саме законами може бути передбачено порядок укладання зазначених договорів, істотні умови такого договору та наслідки його невиконання. Але в будь-якому разі автор (винахідник) має право на винагороду, що визначається відповідно до економічної цінності створеного ним об'єкта і (або) іншої вигоди, яка може бути одержана роботодавцем [165].

Оскільки досить поширеним у сфері медицини є створення об'єктів права інтелектуальної власності саме на умовах замовлення, тому варто звернути увагу й на те, що законодавством України залишається невизначеним питання набуття замовником майнових прав інтелектуальної власності на створений об'єкт, або надання йому права на використання такого об'єкта. Беручи до уваги, що переважно формами часткового розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності є надання дозволу (ліцензії) на використання об'єкта та

передання (відчуження) лише майнових прав інтелектуальної власності на такий об'єкт [59, с. 230–231], а сам договір включає в назву «замовлення і використання об'єкта права інтелектуальної власності», тоді виникає питання щодо розподілу майнових прав між замовником і виконавцем, особливо щодо набуття замовником майнових прав, заради яких і створювався даний об'єкт права інтелектуальної власності.

В плані створення об'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини на умовах замовлення варто погодитися із пропозицією І. Є. Якубівського, який вважає, що найбільш оптимальним варіантом є модель, згідно з якою, майнові права на створений за замовленням об'єкт переходять до замовника з моменту повної сплати творцю плати (винагороди). У такому разі відносини сторін розвиваються приблизно так:

- сторони укладають договір;
- замовник виплачує творцю частину плати (винагороди) у вигляді авансу (як варіант);
- творець створює обумовлений договором об'єкт і передає замовникові документацію про нього;
- замовник розглядає створений об'єкт на предмет його відповідності умовам договору і в разі виявлення відхилень вимагає від творця доопрацювання об'єкта;
- замовник схвалює створений (доопрацьований) об'єкт, сплачує творцю плату (винагороду) (з урахуванням авансу, якщо такий мав місце) і з цього моменту набуває майнових прав інтелектуальної власності на об'єкт права інтелектуальної власності [198, с. 35–36].

Тому вченим цілком обґрунтовано пропонується в законодавстві України передбачити, що з моменту повної сплати творцеві плати (винагороди) замовник набуває майнові права інтелектуальної власності на творчий результат. При цьому договором може бути передбачено, що майнові права інтелектуальної власності на творчий результат належать творцеві, а замовник має право використовувати його

на умовах, визначених договором та застосувати у клінічній практиці. Доцільність цих пропозицій підтверджується і особливостями створення об'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини, що надасть можливість захистити творця вказаного об'єкта та стимулювати його до подальшої роботи.

Те ж саме стосується і винагороди творця, що неоднозначно визначається в чинному законодавстві України, а отже це може призводити до зловживань із боку замовника. Це мало б бути передбачено імперативно та встановлено мінімально граничну межу винагороди, яка має бути визначена в підзаконному акті.

Спеціальними нормами, що закріплені Цивільним кодексом України, встановлені правила щодо майнових прав інтелектуальної власності на твір (ст. 440); використання твору як реалізація майнового права інтелектуальної власності (ст. 441); опублікування твору (ст. 442); використання твору за згодою автора (ст. 443); випадки правомірного використання твору без згоди автора (ст. 444); строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на твір (ст. 446); виникнення суміжних прав, у тому числі й майнових (ст. 451); майнові права інтелектуальної власності на об'єкт суміжних прав (ст. 452); майнові права інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок (ст. 464), строк їх чинності (ст. 465); майнові права інтелектуальної власності на торговельну марку (ст. 495); майнові права інтелектуальної власності на комерційну таємницю (ст. 506) тощо.

Варто погодитися з думкою Ж. А. Мінгалевої, що активність створення об'єктів права інтелектуальної власності в значній мірі залежить як від загальноправового регулювання, так і від стану спеціального законодавства у відповідній галузі [81, с. 123]. Тому правове закріплення різновидів майнових прав інтелектуальної власності та особливостей їх змісту законодавець уточнює в спеціальних законодавчих актів та здійснює це за критерієм видів об'єктів права інтелектуальної власності.

Правове забезпечення в положеннях спеціального законодавства України майнових прав інтелектуальної власності за критерієм видів об'єктів права

інтелектуальної власності напряду стосується і сфери медицини. Це пояснюється тим, що переважна більшість об'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини знаходить свою об'єктивізацію у вигляді об'єктів авторського права та суміжних прав, винаходів, корисних моделей, торговельних марок тощо. Зокрема, Законом України «Про авторське право та суміжні права» від 23 грудня 1993 р. № 3792-ХІІ закріплено питання виникнення і здійснення авторського права, презумпції авторства, авторського права і виключні права на матеріальний об'єкт, в якому втілено твір, майнові права автора тощо.

У змісті Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15 грудня 1993 р. № 3689-ХІІ регламентовано права та обов'язки, що впливають із свідоцтва на знак для товарів і послуг, порядок використання знака; зміст виключного права володільця свідоцтва забороняти іншим особам використовувати без його згоди зареєстрований знак тощо.

Теж саме стосується і Законів України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15 грудня 1993 р. № 3687-ХІІ, яким закріплено право винахідника на одержання патенту на винахід, корисну модель, право роботодавця на одержання патенту на службовий винахід, корисну модель, право правонаступника на одержання патенту, права та обов'язки, що впливають із патенту, умови та порядок примусового відчуження прав на винахід, корисну модель тощо.

Водночас, за аналогією із правовим забезпеченням статусу суб'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини, правова регламентація майнових прав інтелектуальної власності у зазначеній сфері так само свідчить про дефіцит спеціальних норм, які б регулювали відносини, пов'язані закріпленням та реалізацією майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини. В положеннях таких спеціальних законодавчих актів як Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 р.; Закон України «Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення»; Закон України «Про заходи щодо попередження та зменшення

вживання тютюнових виробів та їх шкідливого впливу на здоров'я населення»; питання закріплення та реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини залишено поза увагою законодавця. І це не зважаючи на наявність відсилочних норм в положеннях Цивільного кодексу України, про які ми зазначали вище.

Виняток становлять положення Закону України «Про лікарські засоби», який закріплює права авторів (співавторів) на винагороду за використання створеного нею (ними) лікарського засобу; на подання заявки до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері права інтелектуальної власності на одержання патенту на лікарський засіб (ст. 5). Однак, вказаний законодавчий акт за аналогією із положеннями Цивільного кодексу України закріплює відсилочну норму про те, що майнові та немайнові права, пов'язані зі створенням та виробництвом лікарського засобу, регулюються відповідно до законодавства (ч. 4 ст. 5).

Неоднозначність розуміння та правового забезпечення в Україні змісту майнових прав інтелектуальної власності, обумовлює невизначеність їх особливостей і в сфері медицини. На нашу думку, зміст майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини визначається:

- з однієї сторони, особливостями майнових прав інтелектуальної власності, які, по-перше, мають особливу природу, яка є відмінною від права власності, оскільки походить від інтелектуальної діяльності людини, що не має матеріального виразу, об'єктом таких майнових прав є результат інтелектуальної діяльності, тобто нематеріальне благо, яке утворюється завдяки розумовим здібностям людини, забезпечуючи приріст нових знань або переосмислення існуючих; по-друге, визначають особливе коло правомочностей, які становлять зміст цих прав та передбачають можливість використання об'єкта права інтелектуальної власності та розпорядження правами на цей об'єкт, що виключає можливість володіння ним через нематеріальний характер вказаного об'єкта права інтелектуальної власності; по-третє, пов'язані з системою особистих немайнових

прав суб'єктів права інтелектуальної власності; по-четверте, набуваються, змінюються і припиняються в порядку особливої державної реєстраційної процедури, що впливає на зміст цих прав, їх реальність, реалізацію та захист; по-п'яте, діють в умовах темпоральних і територіальних меж (пов'язані з чітко визначеним законом терміном дії та територією країни, де були набуті майнові права, а також можливістю так званого режиму «вільного використання об'єкта права інтелектуальної власності»), у випадках, які встановлені законодавством та стосується забезпечення загальносуспільних та державних потреб і інтересів);

- з іншої сторони, особливостями сфери життєдіяльності суспільства, в результаті зміст майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини: по-перше, пов'язаний із питаннями зміцнення та збереження здоров'я, продовження життя людей, попередження та лікування захворювання людини; по-друге, зумовлює приналежність прав відносно визначеному колу суб'єктів права інтелектуальної власності, які є авторами об'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини або іншими особами, яким належать майнові права інтелектуальної власності в сфері медицини відповідно до положень чинного законодавства України чи договору; по-третє, має реальний характер, тобто потенційно націлений на реалізацію в процесі здійснення медичної діяльності.

Висновки до Розділу 2

1. Реалізація майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини призводить до суперечливих результатів: так, досягається реалізація майнових інтересів володільців об'єктів права інтелектуальної власності (зокрема, це стосується володільців патентів на винаходи). Проте така реалізація майнових інтересів володільців об'єктів права інтелектуальної власності деколи призводить до неможливості реалізації прав людини на задоволення свого основоположного права, передбаченого, у тому числі, ст. 25 Загальної декларації прав людини.

2. Саме в сфері медицини в цілому реалізація майнових прав інтелектуальної власності призводить до виникнення конфлікту інтересів пацієнтів та володільців права на об'єкти інтелектуальної власності/суб'єктів сфери охорони здоров'я (виробників лікарських засобів та медичного обладнання, лікарів тощо).

3. Законодавство України потребує імплементації відповідних положень Угоди ТРІПС в частині правової охорони винаходів та корисних моделей.-Корисна модель, права інтелектуальної власності на яку набуваються за спрощеною процедурою, забезпечує можливість недобросовісним власникам забороняти третім особам використовувати очевидні технічні рішення.

4. Об'єкти заявлені як винаходи (корисні моделі), а саме діагностичних, терапевтичних та хірургічних методів лікування людини або тварини мають бути виключені з кола патентоспроможних об'єктів, таке положення передбачено ст. 27.3(а) Угодою ТРІПС. Виходячи з міркувань, що лікар має право використовувати найкращі методи лікування пацієнта без необхідності отримання дозволу патентоволодільця.

5. Потребують законодавчого врегулювання питання про видачу патентів – це питання патентоспроможності об'єктів патентування найважливіших благ, таких, як способи лікування і методи діагностики, що порушують інтереси людини.

6. Суб'єкти права інтелектуальної власності в сфері медицини: по-перше, мають наукознавчий потенціал для проведення їх класифікації та їх включення до системи суб'єктів права інтелектуальної власності як невід'ємного елементу такої системи; по-друге, відповідають існуючій системі різновидів суб'єктів права інтелектуальної власності та втілюють в собі особливості виокремлених різновидів суб'єктів; по-третє, потребують свого аналізу з точки зору їх особливостей як різновиду системи суб'єктів права інтелектуальної власності, що надасть можливість розкрити їх як самостійну юридичну категорію.

7. Суб'єкти права інтелектуальної власності в сфері медицини є різновидом суб'єктів права інтелектуальної власності, які можуть бути виокремлені за

критерієм «сферу діяльності суб'єктів права інтелектуальної власності». Зазначений різновид суб'єктів права інтелектуальної власності не є єдиним в цій класифікації. За вказаним критерієм можливо виокремити і інших суб'єктів права інтелектуальної власності, наприклад, в сфері фізики, хімії, біології, економіки, психології тощо. Вказаний перелік не є вичерпним, що зумовлено складністю суспільних відносин в цілому, та багаторівневістю сфер життєдіяльності суспільства зокрема.

8. Обґрунтоване авторське визначення поняття «суб'єкти права інтелектуальної власності в сфері медицини», під яким доцільно визначити коло творців об'єктів права інтелектуальної власності, що стосуються питань зміцнення та збереження здоров'я, продовження життя людей, попередження та лікування захворювань людини, та інших осіб, яким належать особисті немайнові або майнові права інтелектуальної власності відповідно до положень чинного законодавства України чи договору.

9. Доведено, що за основу розуміння змісту майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини варто взяти дуалістичний підхід, що поєднує в собі їх розуміння в: 1) статичному значенні як комплекс суб'єктивних прав учасників правовідносин, які стосуються користування і розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, надання дозволів або ведення заборон використання об'єктів права інтелектуальної власності іншими особами, що пов'язано із питаннями зміцнення та збереження здоров'я, продовження життя людей, попередження та лікування захворювань людини; 2) динамічному значенні як елемент об'єктів цивільного обороту, що впливають на участь суб'єктів права інтелектуальної власності в правовідносинах щодо користування і розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, надання дозволів або ведення заборон використання об'єктів права інтелектуальної власності іншими особами, що пов'язано із питаннями зміцнення та збереження здоров'я, продовження життя людей, попередження та лікування захворювань людини.

10. Неоднозначність розуміння та правового забезпечення в Україні змісту майнових прав інтелектуальної власності, обумовлює невизначеність їх особливостей і в сфері медицини. На нашу думку, зміст майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини визначається, з однієї сторони, особливостями майнових прав інтелектуальної власності, які мають особливу природу; визначають особливе коло правомочностей; пов'язані з системою особистих немайнових прав суб'єктів права інтелектуальної власності; набуваються, змінюються і припиняються в порядку особливої державної реєстраційної процедури; діють в умовах темпоральних та територіальних меж; з іншої сторони, особливостями сфери життєдіяльності суспільства, в результаті зміст майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини: по-перше, пов'язаний із питаннями зміцнення та збереження здоров'я, продовження життя людей, попередження та лікування захворювань людини; по-друге, зумовлює приналежність прав відносно визначеному колу суб'єктів права інтелектуальної власності, які є авторами об'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини або іншими особами, яким належать майнові права інтелектуальної власності в сфері медицини відповідно до положень чинного законодавства України чи договору; по-третє, має реальний характер, тобто потенційно націлений на реалізацію в процесі здійснення медичної діяльності.

РОЗДІЛ 3

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ МАЙНОВИХ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В СФЕРІ МЕДИЦИНИ В УКРАЇНІ

Інтелектуальна творча діяльність в сфері медицини набуває дедалі більшого значення. Правове регулювання відносин щодо створення та реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини здебільшого регулюються договорами. Договір є унікальним засобом правового регулювання відносин між учасникам цивільного обороту в сфері медицини. Хоча можуть бути і позадоговірні форми реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини. Слід зазначити, що науковцями не приділено належної уваги саме дослідженню позадоговірних форм реалізації майнових прав інтелектуальної власності загалом, і у сфері медицини, зокрема.

3.1 Договірні форми реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини

Маємо на меті в даному підрозділі дослідити цивільно-правові аспекти реалізації договірних відносин права інтелектуальної власності в сфері медицини.

Одним із майнових прав суб'єкта права інтелектуальної власності в сфері медицини є право на розпорядження майновими правами на об'єкт права інтелектуальної власності. Цивільно-правові аспекти договорів в сфері інтелектуальної власності досліджувалися у працях Ю. Є. Атаманової, Е. А. Булат, О. В. Дзери, А. В. Луця, В. В. Луця, Р. А. Майданика, О. Ю. Кашинцевої, А. О. Кодинця, О. В. Кохановської, В. М. Крижної, О. А. Підпригора, О. І. Харитонової О. С. Яворської та ін. Натомість комплексного дослідження договірних форм реалізації майнових прав інтелектуальної власності саме в сфері медицини не проводилося.

В юридичній науці відсутній однозначний підхід щодо класифікації договорів у сфері права інтелектуальної власності. Хоча доктрина цивільного права традиційно застосовує два способи класифікації таких договорів – дихотомії та спрямованості зобов'язання, що продовжується договором [13, с. 66].

Як зазначає А. О. Кодинець [59], цивільний договір є необхідною умовою реалізації майнових прав і інтересів творця, засобом задоволення його духовних потреб самореалізації. З іншої сторони, за рахунок договірної форми регулювання правовідносин суспільства в цілому і окремі його представники мають можливість ознайомитися з результатами творчої діяльності, оцінити їх, забезпечити їх використання або відтворення в особистих цілях.

На думку Е. А. Булат, результати творчої діяльності здатні стати товаром, що приносить прибуток його творцю. Особливе значення для розвитку всього суспільства має розвиток будь-якої сфери творчості [18, с. 80].

Р. Б. Шишка у свою чергу зазначає, що майнові права авторів можуть бути реалізовані через договірний механізм цивільного права, що лише свідчить на користь єдності правового регулювання всіх приватних відносин. Можливість безперешкодно реалізувати ці права і отримати дохід є центральною ланкою охорони майнових прав суб'єктів авторського права і суміжних прав [193].

Договірні форми реалізації майнових прав інтелектуальної власності на всі об'єкти права інтелектуальної власності містяться в главі 75 ЦК України, яка має назву «Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності» та спеціальних законах. Відповідно до ст. 1107 ЦК України розпорядження майновими правами інтелектуальної власності здійснюється на підставі таких договорів:

- 1) ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- 2) ліцензійний договір;
- 3) договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності;

4) договір про передавання виключних майнових прав інтелектуальної власності;

5) інший договір щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності.

Перелік зазначених договорів не є вичерпним, оскільки законодавець не може передбачити всіх можливих форм договірних відносин у сфері права інтелектуальної власності, як наприклад, договір про передачу ноу-хау. Медична сфера, є специфічною сферою діяльності, яка характеризується своїми особливостями, тому особливими є й договори.

В. М. Крижна висловлює позицію, в якій договори в сфері права інтелектуальної власності містять дві групи: договори на створення та договори на використання результатів творчої діяльності. В свою чергу, до договорів на використання творчих досягнень належать ліцензійні договори і договори на передачу ноу-хау [68].

І. А. Зенін виділяє такі види договорів у сфері права інтелектуальної власності: 1) договір про відчуження виключного права на твір і на об'єкти суміжних прав; 2) ліцензійний договір на право використовувати твір і на об'єкти суміжних прав; 3) договір авторського замовлення; 4) договір комерційного розпорядження виключними правами на винахід, корисну модель, промислові зразки; 5) договір на комерційне позначення; 6) договір на виконання науково-дослідних робіт; 7) договір комерційної концесії; 8) договір про використання результату інтелектуальної власності у складі складного об'єкта [44, с. 432–486].

У свою чергу, А. А. Амангельди класифікує договори в сфері права інтелектуальної власності на: 1) договори зі створення об'єктів права інтелектуальної власності, 2) договори з передачі прав на використання об'єктів права інтелектуальної власності, 3) забезпечувальні договори, 4) договори з надання послуг із приводу виключних прав, 5) договори про відчуження виключних прав [5, с. 157].

Доцільно згадати позицію О. І. Харитонової, автор досліджуючи цивільно-правові договори виділяє в окрему групу договори на передачу результатів творчої діяльності (авторські, ліцензійні договори, договори про передачу науково-технічної продукції) [176, с. 304]. Досліджуючи положення законодавства О. І. Харитонova не погоджується з п. 1 ст. 1107 ЦК України в якій зазначається, що розпорядження майновими правами інтелектуальної власності здійснюється ліцензією на використання об'єкта права інтелектуальної власності. Виділяючи ліцензію в окремий вид договорів розпорядження майновими правами.

Частково погоджуємося з позицією Є. О. Хриконова, О. І. Харитонової та А. І. Дрішлюка: ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності не окремий вид договору, який застосовується в зазначеній сфері, а виступає як категорія, аналогічна поняттю «видача довіреності», суть якої в наділенні певного суб'єкта повноваженнями діяти певним чином [182, с. 105].

На наш погляд, для того щоб виокремити договірні форми реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини, варто врахувати особливості об'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини (підрозділ 2.1 цього дисертаційного дослідження) та специфічний правовий статус суб'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини (підрозділ 2.2 цього дисертаційного дослідження).

На підставі викладеного, можемо запропонувати власну систематизацію договірних форм реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини:

Перша група – договори замовлення на створення об'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини:

- 1) в авторському праві;
- 2) в патентному праві.

Друга група – договори реалізації майнових прав у сфері медицини:

- 1) ліцензійні договори (ліцензія виключна, повна);
- 2) договір комерційної концесії.

Законодавець в ч. 6 ст. 33 Закону України «Про авторське право і суміжні права» визначає, що за авторським договором замовлення автор зобов'язується створити у майбутньому твір відповідно до умов цього договору і передати його замовнику. В частині 2 ст. 33 Закону зазначено, що авторська винагорода визначається у договорі у вигляді відсотків від доходу, отриманого від використання твору, або у вигляді фіксованої суми чи в інший спосіб. При цьому ставки авторської винагороди не можуть бути нижчими за мінімальні ставки, встановлені Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав» від 18 січня 2003 р. № 72.

Авторський договір за своєю юридичною природою є цивільно-правовим, тому його теоретичне обґрунтування повинно бути досить аргументованим і доступним при застосуванні. Оскільки авторський договір є цивільно-правовим договором, то до нього застосовуються правила про форму, умови дійсності угод та ін. Зазвичай, авторський договір є консенсуальним і оплатним [51, с. 119]. О. С. Яворська також зазначає, що договір є консенсуальним і трактується, як такий, що вважається укладеним (набуває чинності) з моменту досягнення згоди сторін із усіх його істотних умов у формі, необхідній за законом, натомість, реальним є договір, для визнання якого укладеним, окрім погодження сторонами істотних умов договору, необхідно вчинити певну дію (наприклад, передати майно) [197, с. 169–175].

В юридичній літературі розглядаються декілька видів авторських договорів, які розрізняються за різними ознаками, зокрема і за ознакою виду об'єктів права інтелектуальної власності: авторські договори, пов'язані з ще не оприлюдненим твором чи твором, який вже доведений до загального відома; авторські договори про передачу виключних майнових прав і про передачу невиключних майнових прав; авторські договори, які розрізняються від способу використання твору: видавничі договори, постановочні договори, сценарні договори, договір про депонування рукопису, договір художнього замовлення, договір про використання

в промисловості творів прикладного, декоративно-прикладного мистецтва, договір про публічне виконання [51, с. 187–203].

Чіткого визначення хто може бути замовником наукового твору у сфері медицини законодавство України не надає, а отже це коло є необмеженим. Проте, Законом України «Про видавничу справу» передбачається, що замовником є фізична чи юридична особа, яка замовляє видавничу продукцію, беручи на себе фінансові зобов'язання [121]. Відтак, ми можемо припустити, що замовником наукового твору в сфері медицини можуть бути: громадяни України, фізичні та юридичні особи, держава Україна, іноземні держави, медичні установи, науково-дослідні установи, видавничі установи, які зацікавлені у створенні твору.

За Законом України «Про авторське право і суміжні права» під авторським договором розуміється договір, відповідно до якого одна сторона (автор або інша особа) передає майнові права іншій стороні договору.

У сучасній науці цивільного права зустрічаються й інші визначення поняття «авторський договір». Наприклад, О. А. Підпригора сформулював наступне визначення поняття: «Авторський договір – це угода автора чи його правонаступників із іншими особами про вчинення відповідно до закону будь-яких дій із приводу володіння, користування та розпорядження твором» [185]. З такою позицією важко погодитися, про що нами була в роботі неодноразово зазначено.

В. О. Бажанов, вважає, що авторський договір – це вид цивільно-правового договору, що укладається щодо майнових авторських прав, які автор передає чи надає або зобов'язується передати чи надати іншій стороні договору на умовах, визначених у договорі [10].

Цікавим з точки зору теорії права інтелектуальної власності є визначення В. А. Дозорцева, оскільки воно є найбільше точним: «За авторським договором одна сторона – автор, дозволяє іншій стороні – користувачу, використовувати твір або надає їй право розпоряджатися твором в будь-якому об'ємі, а користувач

зобов'язаний виплатити автору винагороду за використання або надання такого права» [34, с. 23].

Як бачимо, авторський договір – це інструмент врівноваження інтересів між авторами та суспільством. Враховуючи специфіку авторських договірних відносин у сфері медицини, предметом яких є науковий твір.

Згідно з положеннями Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів, які знайшли своє відображення в положеннях Угоди ТРІПС, авторське право надає охорону оригінальному літературному або художньому твору, незалежно від його характеру, але така охорона не розповсюджується на ідеї. Як бачимо, Бернська конвенція твори науки відносить до категорії «літературні і художні твори», твори науки за природою свого створення суттєво відрізняються від інших творів, належних до цієї групи.

Твір науки – сукупність вироблених і теоретично систематизованих об'єктивних знань про дійсність, він може виникнути в результаті як наукової творчої діяльності, так і в результаті інтелектуальної діяльності, що відтворює усталений алгоритм дій для отримання прогнозованого результату, наприклад, певного терапевтичного ефекту [50, с. 69].

Проаналізувавши ст. 420 ЦК України та ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права» об'єктом авторського права, а отже предметом авторського договору замовлення в сфері медицини може бути:

- літературний письмовий твір наукового характеру, а саме виступи, лекції, книги, статті, монографії, дисертації, довідники адаптовані переклади, методи лікування, профілактики, діагностики. Наприклад, наукова стаття «Клінічні характеристики та застосування статинів у пацієнтів зі стабільною ішемічною хворобою серця при скеруванні для виконання ангіографії або аортокоронарного шунтування». Мета наукової статті – зіставити клінічні характеристики та частоту призначення статинів у реальній клінічній практиці в пацієнтів, скерованих у спеціалізовану клініку для здійснення ангіографії або аортокоронарного шунтування. Матеріали та методи наукової статті – у

ретроспективному «зрізовому» одноцентровому дослідженні проаналізували дані, отримані при первинному обстеженні 155 пацієнтів зі стабільною ішемічною хворобою серця, послідовно відібраних для операції аортокоронарного шунтування. Залежно від внесення статинів у перелік лікарських призначень, хворих ретроспективно поділили на дві групи: ті, яким призначили статини при первинному скеруванні в спеціалізований кардіохірургічний центр для ангіографії або реваскуляризації (n = 84), та ті, яким не призначили статини (n = 71) [52];

- аудіовізуальний твір. Наприклад, сугестивна психотерапія – це метод, який полягає у впливі на переживання пацієнта шляхом словесного переконання під час сну у стані повного розслаблення організму. Пацієнт повинен мати позитивний настрій і слухати тільки психотерапевта. Серед усіх методів сугестивної психотерапії найбільш відомий метод, який увійшов широко у науковий і практичний обіг, – гіпнотерапія. Сила переконання в стані гіпнозу досить значуща, тому його можуть проводити тільки спеціально підготовлені лікарі або клінічні психологи із великою обережністю. До сугестивних методів відносять також релаксацію і аутотренінг. Релаксація – досягнення людиною повного розслаблення м'язової і нервової системи, що сприяє зниженню нервово-психічної напруги чи тривоги. Медичні психологи навчають людей релаксації для того, щоб вони могли більш успішно самі долати надмірну напругу. Аутотренінг – це використання людиною прийомів самопереконання при повному м'язовому розслабленні. Цей метод використовується для зняття нервово-психічної напруги, емоційної саморегуляції, психологічного настрою на певні думки і стани [94, с. 33];

- ілюстрації, карти, наприклад, атлас хірургічних операцій та маніпуляцій [8].

Твір науки у сфері медицини може бути створений виключно медиком в результаті проведення наукових досліджень.

Розглянувши питання авторського права застосовуючи до фармацевтичної продукції полягає в тому, чи розповсюджується авторсько-правова охорона на

лист-вкладиш в упаковці лікарських засобів або анотація до застосування медичної продукції. Виробники генеричних препаратів мають право використовувати інформацію, яка вказана на листку-вкладишу, оскільки авторська-правова охорона стосується не інформації, а форми її викладення. Керуючись тим, що авторське право зазвичай накладає заборону на створення копій оригінального твору з комерційною метою, суди іноді приймали рішення про те, що виробники генеричних препаратів не мають право відтворювати початкові твори, які містилися в листках-вкладишах упаковки оригінального препарату, шляхом їх копіювання для продажу генеричних препаратів. Подібне рішення було прийнято у 2002 році південноафриканським судом відносно листка-вкладиша в упаковці антибактеріального препарату амоксициліну натрію/клавуланату калію [213].

Схоже рішення суду за аналогічною ситуацією було прийнято у 2011 році в Австралії відносно препарату лефлуноміда, призначеного для лікування ревматоїдного артрити. Федеральний суд Австралії вирішив, що довідкові матеріали, які містяться в упаковці препарату підлягають авторсько-правовій охороні. Однак, пізніше цього ж року, парламент Австралії прийняв поправки до закону країни про авторське право, згідно якого будь-яка інформація, яка стосується вже зареєстрованого фармацевтичного продукту, в тексті, який відноситься до фармацевтичного продукту, включаючи її пряме копіювання, не є порушенням авторського права. Наступні рішення суду підтвердили, що тепер в деяких завчасно оговорених обставинах відтворення компаніями-виробниками генеричних препаратів інформація про препарати, зареєстровані раніше Управлінням за контролем медичних препаратів, не є порушенням авторського права.

З прийняттям стандартів Угоди ТРІПС для держав-членів Всесвітньої торговельної організації виник ряд різних варіантів реалізації їх обов'язків щодо Угоди ТРІПС, що пояснюється різними підходами щодо реалізації гнучких положень Угоди ТРІПС в національному законодавстві.

Як відомо, не всі цивільно-правові договори в сфері охорони здоров'я оформлюються за допомогою авторського договору. Наприклад, Методичні рекомендації «Застосування озонотерапії в неврології», затверджені МОЗ України від 23 січня 2007 р. Розробником даної рекомендації є Харківська медична академія післядипломної освіти, Українська асоціація озонотерапевтів і виробників медобладнання та Інститут озонотерапії та медобладнання. Над даною методикою працював великий авторський колектив, кожен із авторів вносив свій інтелектуальний внесок у розробку даної методики. На даному прикладі ми прослідкуємо трудові відносини між працівниками вище названих установ і керівниками даних установ. Такі відносини ми не можемо віднести до авторських правовідносин із укладанням авторського договору, але до даних методичних рекомендацій можливе застосування принципу безпосереднього виконання. Що є важливою складовою під час створення наукового твору, в нашому випадку Методичних рекомендацій «Застосування озонотерапії в неврології» [42].

Ми вбачаємо, що авторське право в сфері медицини не повинно зводитися лише до монополії автором свого наукового твору і використання твору лише автором. Авторське право в сфері медицини є інструментом для гармонізації інтересів автора і суспільства. А договір замовлення наукового твору в сфері медицини є тим механізмом, який забезпечує задоволення інформаційних, наукових та освітніх потреб суспільства. Наприклад, опублікована наукова стаття на сторінці IP-Watch and Health Policy Watch «Ukraine Eyes Patent Law Reform After Civil Society Push On Medicines Access» [216]. В статті автори навели статистичні дані ВОІВ щодо патентів у сфері охорони здоров'я, розкрили проблеми в національному патентно-правовому режимі України та надали можливі варіанти вирішення проблем механізмами, які успішно використовуються в країнах ЄС.

Цей механізм функціонує завдяки існуванню винятків із майнових прав автора, які дозволяють вільне використання творів.

Бернська конвенція у ч. 2 ст. 9 закріплює право вільного використання творів та дозволяти відтворення літературних і художніх творів у певних особливих випадках за умови, що таке відтворення не завдає шкоди нормальному використанню твору і не зачіпає будь-яким необґрунтованим способом законні інтереси автора [194].

Закон України «Про авторське право і суміжні права» у ч. 6 ст. 15 відображає положення Бернської конвенції, де зазначено: обмеження майнових прав здійснюються за умови, що вони не завдаватимуть шкоди використанню твору та не обмежуватимуть безпідставно законні інтереси автора.

Підсумовуючи дослідження договорів замовлення на створення об'єктів авторського права в сфері медицини зазначимо, що автор зобов'язується створити науковий медичний твір відповідно до вимог другої сторони і передати їй твір. Авторські договори замовлення в сфері медицини регулюються ст. 1112 ЦК України та ч. 6 ст. 33 Закону України «Про авторське право та суміжні права», як бачимо законодавець обмежується встановленням лише декількох умов договору замовлення. По-перше, такий договір повинен містити визначення способів та умов використання твору. По-друге, якщо за договором замовлення створюється твір образотворчого мистецтва, оригінал цього твору переходить у власність замовника, а майнові авторські права на цей твір залишаються за автором, якщо інше не встановлено договором. По-третє, договором може передбачатися виплата на користь автора авансу як частини авторської винагороди [194]. Однак відображення у тексті договору зазначених умов недостатньо для повного і однозначного врегулювання відносин сторін. У договорі замовлення на створення об'єктів авторського права в сфері медицини доцільно передбачити серед істотних умов принцип безпосереднього виконання. Автором пропонується ввести відповідне положення до авторського договору: «принцип безпосереднього виконання», що буде спрямований на досягнення відповідної мети, а саме ширше розкривати обов'язок автора безпосередньо своєю творчою працею створити об'єкт зобов'язання.

Отже, принцип безпосереднього виконання авторського договору – обов'язок автора своєю творчою працею виконати зобов'язання особисто перед замовником згідно з умовами та вимогами законодавства.

Розподіл майнових прав на твір між автором і замовником. На практиці найбільш поширені випадки, коли після створення твору та схвалення його замовником автор здійснює відчуження майнових прав на твір на користь замовника. Якщо майнові права залишаються за автором, у договорі має бути чітко визначено способи, строки і межі використання твору замовником [194].

Авторське право на науковий твір в сфері медицини виникає внаслідок факту його створення. Для виникнення і здійснення авторського права не вимагається реєстрації твору чи будь-яке інше спеціальне його оформлення, а також виконання будь-яких інших формальностей [119].

Право інтелектуальної власності на винахід в сфері медицини набувається на підставі патенту. Патент на винахід засвідчує майнові права інтелектуальної власності, а саме: право на використання винаходу; виключне право дозволяти використання винаходу; виключне право перешкоджати неправомірному використанню та забороняти використання об'єкта (ст. 462 ЦК).

Перші винаходи в медицині не захищалися патентами, імена їх володільців невідомі, але вони існували й існують та їм належать значні ролі в розвитку медицини в усіх країнах. Становлення ринку медичної промисловості і медичних послуг, поява на ньому конкуренції стало передумовою в необхідності захисту медичних розробок у вигляді винаходів та корисних моделей [53, с. 84].

Медичні технології, а саме: медичні вироби, ліки, вакцини, нові способи лікування та діагностики людини – є необхідними складовими сфери охорони здоров'я. Розвиток медичних технологій багато років є пріоритетним напрямом діяльності міжнародних співпраць України з іншими державами (Базова угода між Урядом України і Всесвітньою організацією охорони здоров'я про встановлення відносин технічного консультативного співробітництва; Угода між Міністерством оборони України та Федеральним міністерством оборони Федеративної

Республіки Німеччина про співробітництво у військовій галузі; Договір між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах).

В галузі медицини та фармації наукові дослідження і розробки зазвичай розробляються на базі медичних компаній, які мають свої лабораторії, оснащені найновішими приладами і технічним забезпеченням для отримання нового, інноваційного продукту. Світові витрати на дослідження з 1998 по 2013 роки збільшилися в західних країнах удвічі, у Південній Азії за цей же період витрати на науку зросли в 4,4 рази, майже вдвічі обігнавши темпи зростання світового ВВП. При цьому більша частина цих витрат – гроші не держав, а бізнесу.

Глобальне опитування керівників компаній у 2017 році показало: половина компаній вважає, що інноваційні зусилля суттєво впливають на збільшення їх доходів завдяки росту продажів. Кожна п'ята компанія-лідер з впровадження інновацій чекає збільшення прибутку на 15 % у наступні п'ять років [40].

Історія розвитку і практики медицини свідчить про те, що наукове становлення медицини в більшості випадках залежить від експериментальних методів дослідження. Тим самим в повній мірі справдилися слова одного з основоположників експериментальної патології Клода Бернара, який стверджував, що медицина є наукою експериментальною. Виходячи з своєї наукової концепції, він вважав, що лабораторія і експерименти для лікаря є невід'ємною частиною його професії, так само як і для фізиків та хіміків [26].

Вбачаємо, що створення інноваційних винаходів (корисних моделей) в медичній сфері ґрунтуються саме на договірних відносинах між медиком-винахідником та замовником інноваційного продукту в сфері медицини для вирішення питань медичного значення.

В юридичній доктрині під час дослідження договорів замовлення на створення об'єктів патентного права зустріли різні назви даних договорів, а саме: патентно-ліцензійні договори; патентні договори; договори у сфері науково-технічної діяльності тощо. Деякі вчені термін «патентно-ліцензійні договори»

застосовують як синонім терміна «патентні договори», з такою позицією ми не погоджуємося [151].

Питанням класифікації договорів у сфері патентного права вкрай мало приділено науковою спільнотою. Так, Е. П. Гаврилов надає наступну класифікацію патентним договорам:

- договори про повну та часткову поступку патентних прав;
- договори про спільне володіння патентними правами;
- договори про реорганізацію юридичних осіб;
- установчі договори з передачею патентних прав, як внеску до складеного капіталу повних і командитних товариств та ін.;
- договір застави патентних прав;
- субліцензійні договори [22].

Таким чином, для сфери медицини договори замовлення на створення об'єктів патентного права вважаємо доречним класифікувати залежно від виду об'єкта:

1. Винаходи і корисні моделі. Об'єктом винаходу (корисної моделі), може бути: продукт (пристрій, речовина, штам мікроорганізму тощо); процес (спосіб), а також нове застосування відомого продукту чи процесу.

2. Промислові зразки.

Названі об'єкти об'єднуємо в рамки інституту патентного права, через такі особливості цих об'єктів, по-перше, вони мають конкретного творця (винахідника); по-друге, підставами набуття прав інтелектуальної власності є юридичні факти, з якими пов'язане надання правової охорони. Правова охорона в патентному праві здійснюється лише шляхом видачі патенту.

При аналізі специфіки договірних відносин щодо замовлення на створення об'єкта патентного права в медицині необхідно врахувати правову природу об'єктів патентування в сфері медицини для того, щоб визначити особливості договору у зазначеній сфері. Відповідно до Наказу МОЗ України від 23 лютого 2005 р. № 81 «Про затвердження переліку спеціальностей та строки навчання в

інтернатурі випускників медичних і фармацевтичних вищих навчальних закладів, медичних факультетів університетів» містяться напрями спеціальностей інтернатури, які відповідають сферам патентування винаходів (корисних моделей), а саме: акушерство та гінекологія; анестезіологія та інтенсивна терапія; внутрішні хвороби; дитяча хірургія; загальна гігієна; загальна практика – сімейна медицини; епідеміологія; інфекційні хвороби; лабораторна діагностика; клінічна онкологія; медицина невідкладних станів; медична психологія; мікробіологія та вірусологія; неврологія; нейрохірургія; ортопедія і травматологія; отоларингологія; офтальмологія; патологічна анатомія; психіатрія; педіатрія; пульмонологія та фтизіатрія; радіологія; стоматологія; судово-медична експертиза; урологія; хірургія; загальна фармація; клінічна фармація [219].

Однією з договірних форм реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини є договори замовлення на створення науково-технічної продукції в сфері медицини.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», наукова діяльність – інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання нових знань та (або) пошук шляхів їх застосування, основними видами якої є фундаментальні та прикладні наукові дослідження.

Договірною формою реалізації майнових прав інтелектуальної власності під час науково-технічної діяльності є створення на замовлення науково-технічної продукції. Глава 62 ЦК України закріплює положення договорів на виконання науково-дослідної роботи (НДР) або дослідно-конструкторських і технологічних робіт (ДКТР).

В сфері медицини зазвичай винаходи у формі пристрою, у формі речовини створюються на замовлення фармкомпаній, підприємств, дослідних установ. За договором на виконання ДКТР винахідник зобов'язується створити за завданням замовника новий пристрій (технологію) та конструкторську документацію на нього, а замовник зобов'язується прийняти виконану роботу й оплатити її. Наприклад, створений 1952 році апарат, що отримав назву від творця

Г. А. Ілізарова, здійснив переворот у медицині й почав нову епоху в травматології та ортопедії. Конструкція активно використовується в лікуванні переломів та їх ускладнень [6]. На сьогодні апарат Ілізарова набуває нових видів і форм, з удосконаленими технологічними можливостями (Патент RU2360629 на спосіб оперативного лікування багатоскольчатих переломів дистального метаєпіфіза кістки у дітей та підлітків [89]автором винаходу є В. М. Меркулов, О. І. Дорохін та Н. Б. Дуйсенов, а патентоволодільцем є Державний заклад Центральний науково-дослідний інститут травматології і ортопедії імені Н. Н. Прирова.

Фармацевтична компанія «Sanofi», в підтримку інновацій в сфері дослідження та розробок в галузі охорони здоров'я та з метою розвитку новаторських медичних досліджень у 2017 році в Україні за підтримкою Національної академії медичних наук України оголосили конкурс «Нагорода «Санofi» молодим науковцям за дослідження в медицині» [76]. За 4 місяця на конкурс надійшло 101 наукове дослідження з 17 регіонів України. Це свідчить про актуальність ініціативи та неабиякий ентузіазм вчених, чия щоденна праця присвячена пошуку методів поліпшення здоров'я людей. Головними критеріями вибору найкращих робіт були: практичне значення, інноваційний підхід та репрезентативність дослідження. Переможцями конкурсу стали: науковий співробітник відділу ЛОР-патології дитячого віку ДУ «Інститут отоларингології ім. проф. О. С. Коломійченка НАМН України», з науковою роботою «Попередження та відновлення ушкоджень морфофункціонального стану завитки при експериментально викликаному аміноглікозидному ототоксикозі» і отримала нагороду в розмірі 150 тис. грн; лікар-нейрохірург відділення патології спинного мозку та хребта ДУ «Інститут нейрохірургії ім. акад. А. П. Родоманова НАМН України», з науковою роботою «Покращання результатів хірургічного лікування хворих з травматичними ураженнями шийного відділу хребта на субаксіальному рівні» і отримав нагороду в розмірі 100 тис. грн; завідувачка неврологічного відділення Волинської обласної клінічної лікарні, з науковою роботою «Проспективне дослідження впливу психоемоційної реакції у пацієнтів з клінічно

ізолюваним синдромом розсіяного склерозу на атрофічні зміни головного мозку» і отримала нагороду в розмірі 50 тис. грн. Головним призначенням конкурс є заохочення винахідницької діяльності, який стимулює творчу активність громадян країни. В майбутньому фармацевтична компанія «Sanofi» зможе співпрацювати з винахідниками укладаючи договори замовлення на створення об'єктів інтелектуальної власності в сфері медицини.

В сучасних умовах глобалізації помітним є створення нових технологій та їх передача разом із інформаційними послугами. Безсумнівно, найгостріше реагує на процеси трансформації сфера медицини, так як перебуває під впливом різних об'єктивних та суб'єктивних факторів глобалізаційних процесів: оскільки одним із показників суспільного розвитку країни, відображенням її соціально-економічного та морального стану, вагомим чинником формування демографічного, економічного, трудового та культурного потенціалу суспільства є здоров'я населення.

Розпорядження автора винаходу в сфері медицини патентними правами означає передачу майнових прав, які належать йому іншій особі (особам). Згідно із ч. 6 ст. 28 Закону України «Про охорону прав на винаходи та корисні моделі» володілець патенту може передавати на підставі договору виключне право на винахід будь-якій особі, яка стає його правонаступником.

Згідно з ч. 7 зазначеної статті володілець патенту має право видати будь-якій особі дозвіл (ліцензію) на використання винаходу (корисної моделі) на підставі ліцензійного договору. Патентоволоділець часто не має достатніх ресурсів для використання винаходу і розширення меж своєї діяльності від дослідів в лабораторії до комерціалізації власного продукту. Аби вивести продукт на ринок необхідна матеріальна база, фінансові ресурси, для проведення подальших дослідів, технологічного проектування продукції, забезпечення її реєстрації, виробництва, маркетингу і збуту. Для успішного впровадження винаходу недостатньо лише оригінального рішення. Враховуючи наведені обставини патентоволодільцю варто розглянути питання про передачу договором ліцензії

іншим особам, які створять продукцію на її основі. Кожне із можливих рішень забезпечує різну можливість контролю над технологією, різну можливість винагороди.

Так, ст. 1107 ЦК України надає визначення ліцензійному договору за яким, одна сторона надає другій стороні дозвіл на використання об'єкта права інтелектуальної власності (ліцензію) на умовах, визначених на взаємній згоді сторін. Договір вважається укладений, коли сторони досягли згоди з усіх істотних умов договору. Істотними умовами ліцензійного договору є умови про предмет договору. Так, ч. 3 ст. 1109 ЦК України передбачено, що в ліцензійному договорі визначається вид ліцензії, сфера використання об'єкта права інтелектуальної власності (конкретні права, що надаються за договором, способи використання зазначеного об'єкта, територія та строк, на які надаються права, тощо), розмір, порядок і строки виплати плати за використання об'єкта права інтелектуальної власності, а також інші умови, які сторони вважають за доцільне включити у договір.

Ліцензійний договір на використання запатентованого винаходу може мати різні права для обох сторін. Наприклад виключна ліцензія гарантує, що ліцензіат не буде мати конкурентів при виробництві і збуті конкретного продукту, у тому числі й з боку ліцензіара. Дії ліцензії можуть бути обмежені територією і умовами ліцензії можуть допускати або забороняти видачу субліцензії. Невиключна ліцензія дає ліцензіару право видавати інші ліцензії іншим особам в межах дії ліцензії. Дії ліцензії можуть бути обмежені конкретними областями техніки, що дозволить ліцензіару видати ліцензії на використання одного і того ж винаходу або пов'язаних один із одним винаходом різними контрагентами в різних галузях техніки. Патенти на медичні технології часто зручні для видачі ліцензій на використання винаходу в конкретній сфері, оскільки такі технології часто мають багатоспекторне застосування. Наприклад, одна і та сама технологія може застосовуватися для діагностики і лікування однієї хвороби або різних хвороб.

Ліцензійні договори також можуть передбачати право на комерціалізацію додаткових способів застосування винаходу, що дає ліцензіату можливість розширити асортимент продуктів. А отже розмір виплат ліцензіару залежить від цілей сторін, виду ліцензії, розміру території, обмеження на використання винаходу, строку дії ліцензії, а також цінності самої технології. В якості альтернативи патентоволоділець технології може добровільно передати її у використання навіть без формальних ліцензійних форм.

За посібником із франчайзингу Всесвітньої організації інтелектуальної власності, франчайзинг – це договір, за яким одна особа – франчайзер (правоволоділець), який має розроблену систему ведення бізнесу, дозволяє іншій особі – франчайзі (користувачеві) – використовувати цю систему в обмін на винагороду.

В Україні ЦК України не містить дефініцію «франчайзинг». Регулювання договору комерційної концесії здійснюється главою 76 ЦК України, главою 36 ГК України, Законом України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг».

В українському законодавстві за договором комерційної концесії одна сторона (правоволоділець) зобов'язується надати другій стороні (користувачеві) за плату право користування відповідно до її вимог комплексом належних цій стороні прав із метою виготовлення та (або) продажу певного виду товару та (або) надання послуг (ст. 1115 ЦК України).

Підприємств, які мають на меті вийти на міжнародний медичний ринок, все частіше замислюються над укладенням договору комерційної концесії. За договором комерційної концесії одна сторона передає цілий комплекс прав починаючи від методів ведення бізнесу до комерційного досвіду та ділової репутації, а предметом договору комерційної концесії, є право на використання об'єктів права інтелектуальної власності: авторського права на твір (науки, мистецтва), торговельної марки, промислового зразку, винаходу, комерційних таємниць тощо. Популярність договірних відносин комерційної концесії в світі, та в Україні пояснюється тим, що користувач внаслідок передання комплексу прав за

договором отримує вже готову бізнес-ідею, яку йому треба лише втілити. І в першу чергу правоволоділець повинен подбати про захист своїх майнових та немайнових прав (авторське право, патентне право, торгівельна марка та ін.) важливо, щоб захист прав інтелектуальної власності мав комплексний характер.

Комерційна концесія це чітко узгоджена система просування товарів, робіт, послуг та технологій. Комерційна концесія основана на тісних взаємозв'язках і в більшості випадків довгостроковій взаємодії між фінансово незалежними сторонами правоволодільцем та користувачем комерційної концесії. Перший передає другому за винагороду право використовувати свою торгівельну марку, а також його ноу-хау у веденні медичного бізнесу, технологій, послідовність виконання процедур (певних дій), право інтелектуальної власності. Обов'язковою вимогою для користувача є ведення бізнесу в суворо розробленій концепції.

Користувач при договорі комерційної концесії отримує перевірену в практиці концепцію і методику ведення медичного бізнесу під вже добре відомою торговою маркою і платить правоволодільцю частину прибутку.

Така реалізація майнових прав для правоволодільця дає можливість не витрачаючи багато капіталу на відкриття нових компаній і філіалів, швидко розширити ринок для впровадження своїх товарів і послуг. Проте для другої сторони – це можливість успішного та прибуткового ведення медичної справи під ім'ям міжнародної медичної компанії. Отже, при укладенні договору комерційної концесії користувач отримує весь комплекс комерційних можливостей правоволодільця, які дозволять йому створити власний бізнес за перевіреною схемою та під добре відомою торговою маркою.

В Україні на сьогоднішній день вкрай мало технологій медичного бізнесу поширюються за рахунок договору комерційної концесії. В основному договори комерційної концесії в нашій країні торкнувся сфери швидкого харчування.

Все ж є приклади, коли іноземні компанії вирішили відкрити свої медичні заклади на основі досвіду відомих медичних центрів. Так успішні схеми договору комерційної концесії спрацювали в справі лабораторної діагностики «Сінево»,

«Діла», «Евролабс». Медична лабораторія «Діла» пропонує своїм пацієнтам високу якість клінічних досліджень, які забезпечуються завдяки: виробничим і організаційним процесам, побудованим у відповідності з міжнародним стандартом управління якістю TQM (Total Quality Management); інвестиціям у високотехнологічне обладнання та оригінальні реагенти провідних світових виробників; багаторівневій системі контролю якості; безперервному підвищенню професійної майстерності усіма співробітниками компанії. Також протягом 19 років компанія бере участь у національних та міжнародних програмах зовнішнього контролю якості RIQAS (Велика Британія), EQAS (США) та ін. За стандартом ISO 9001 «Діла» вперше сертифікована у 2005 році, а з 2007 року працює у відповідності з вимогами ISO 15189 «Спеціальні вимоги до якості та компетентності медичних лабораторій». Компанія «Діла» першою серед лабораторій України пройшла акредитацію за національним стандартом ДСТУ EN ISO 15189: 2015 (EN ISO 15189: 2012, IDT) «Медичні лабораторії – вимоги до якості і компетентності». Є й досвід відкриття так званих медичних офісів – закладів з вузьким колом профільних послуг для пацієнтів [37].

Проаналізувавши медичний сектор договорів комерційної концесії можемо виділити основні причини чому підприємці схильні до таких договорів. По-перше, відпрацьована технологія виробництва і управління. По-друге, реалізація майнових прав шляхом договору комерційної концесії є ефективним способом розширення мережі. Прикладом є Медичний Центр «Мати та дитина». По-третє, розширення медичного центру з підприємницької точки зору призведе до децентралізованого виду управління клініками. І логічно призведе до реалізації майнових прав шляхом договорів комерційної концесії. По-четверте, в системі договорів комерційної концесії можливе застосування додаткових видів діяльності. Наприклад, медичний центр, який кваліфікується на репродуктивних технологіях, для більш комфортного перебування пацієнтів в центрі, пропонує додатково в мережі діагностичну лабораторію та психологічний кабінет. Тобто в мережі медичних центрів пацієнтам пропонується обстеження, лікування, надання

медичних процедур, а також комфорт, і сприятливу атмосферу з боку професійного колективу.

Важливим етапом підписання договору комерційної концесії в сфері медицини є правильне планування інвестицій та використання сучасних медичних технологій. Питання планування інвестицій тісно пов'язані з питанням про відповідальність за їх здійснення. Адже, якщо ми говоримо про договір комерційної концесії в сфері медицини, то це вагома відповідальність із обох сторін за здоров'я пацієнтів. Взаємовідповідальність сторін договору комерційної концесії за життя і здоров'я людини є ключовим підґрунтям до успішної бізнес концепції. Якісні послуги, які надає користувач, і ділова репутація правоволодільця. Якість і ефективність діяльності користувача (медичний заклад, медичні лабораторії та ін.) належать до числа актуальних проблем в організації і управління діяльності, тому що безпосередньо пов'язано з кінцевим результатом – здоров'я пацієнта.

Ключовими критеріями якості є: 1. Ефективна і своєчасна допомога. 2. Ефективне використання ресурсів. 3. Задоволення потреби пацієнта. 4. Результативність лікування [37].

Набуває актуальності міжнародне співробітництво договорів комерційної концесії у сфері медицини, що формує державну політику і вдало сприяє адаптації законодавства України до законодавства ЄС.

Варто дотримуватися правил Типових концесійних договорів [136] при підписанні договорів комерційної концесії. Договір дає можливість чітко визначити права та обов'язки, а також встановити обмеження для користувача. Правові наслідки порушення умов договору закріплені в ст. 611 ЦК України, зокрема: 1) припинення зобов'язання внаслідок односторонньої відмови від зобов'язання, якщо це встановлено договором або законом, або розірвання договору; 2) зміна умов зобов'язання; 3) сплата неустойки; 4) відшкодування збитків та моральної шкоди. Користувачу варто пам'ятати про наслідки не виконання умов договору комерційної концесії.

Після того, як нами було розглянуто договірні конструкції реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини, можемо перейти до розгляду позадоговірних форм реалізації таких прав.

3.2 Позадоговірні форми реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини

Предметом дослідження цього підрозділу є особливості правової природи позадоговірних форм реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини, до яких нами віднесено: примусову, відкриту та добровільну ліцензії. Дані форми реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини отримали своє правове регулювання поза сферою договірного права.

З метою захисту прав людини на життя і здоров'я та у зв'язку з чисельними випадками його обмеження патентною монополією, яка може обмежувати таке право, сучасною міжнародно-правовою доктриною права інтелектуальної власності передбачено механізм видачі державою примусової ліцензії на винаходи в сфері охорони здоров'я з метою їх некомерційного використання. У правовій літературі цей спосіб розпорядження майновими правами інтелектуальної власності часто відносять до договірних форм [95; 175]. Проте, на нашу думку, він не має істотної складової договірних відносин – добровільності. Тому ми відносимо його до позадоговірних форм реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини.

Паризькою конвенцією про охорону промислової власності у ст. 5 встановлюється право кожної країни Союзу вжити законодавчих заходів, які передбачають видачу примусових ліцензій для запобігання зловживанням, які можуть виникнути внаслідок здійснення виключного права, що надається патентом. Звернімо увагу, що в офіційному англomовному тексті Паризької конвенції про охорону промислової власності визначення «compulsory», яке

перекладається як «обов'язковий, обов'язковий для всіх, примусовий» знайшло своє відображення в українському перекладі Конвенції «примусова ліцензія».

Угодою ТРІПС у ст. 31 передбачається право використовувати патент без дозволу патентоволодільця урядом країни-члена угоди чи третьою особою з дозволу уряду у разі надзвичайної ситуації в країні чи за умов інших обставин крайньої необхідності.

З метою реалізації зазначених положень було прийнято Дохійську декларацію про Угоду ТРІПС та громадське здоров'я. Угодою про асоціацію між Україною та ЄС у ст. 219 зазначається, що сторони визнають важливість Декларації стосовно Угоди ТРІПС та охорони здоров'я, прийнятої 14 листопада 2001 р. Директивою 2001/83/ЄС Про звіт законів Співтовариства щодо лікарських засобів для людини (далі – Директива 2001/83/ЄС) та Регламентом (ЄС) № 816/2006 «Про примусове ліцензування патентів, які стосуються виробництва лікарських засобів, для експорту до країн із проблемами в сфері охорони здоров'я» (далі – Регламент (ЄС) № 816/2006) встановлюється, що головна мета будь-яких правил, які регулюють виробництво, розподіл та використання лікарських засобів є захист здоров'я населення (ст. 1(2) Директиви 2001/83/ЄС). Відповідно до європейського законодавства економіко-правовими критеріями можливості використання механізму примусового ліцензування на державному рівні, як інструменту розширення доступу до лікування є наявність відповідних економічних показників і членство держав у СОТ та Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD). Важливою деталізацією є положення ст. 2 Регламенту ЄС про те, що предметом примусового ліцензування прав можуть бути, як права, визначені в патенті, так і права, які було подовжено відповідно до Сертифікату додаткової охорони.

Історія використання механізму примусового ліцензування з метою забезпечення інтересів суспільства та захисту здоров'я населення налічує понад 80-ти років. Так з 1941 по 1959 роки у США було видано 107 примусових

ліцензій [205, с. 1280147]. З 1950 по 1972 роки у Великій Британії було заявлено 76 і видано 21 примусову ліцензію [207, с. 122–125].

Проте і сучасна світова практика має відповідні приклади. Станом на 1997 рік у США було примусово ліцензовано 1500 патентів. Примусові ліцензіями видавалися також урядами країн ЄС, Азії, Африки та Латинської Америки. Слушними для України є приклади використання механізмів примусового ліцензування, які були ініційовані в ЄС і завершилися різними формами досягнення успіху: чи через видачу примусової ліцензії урядом чи завершилися на стадії ініціації, якої було достатньо для суттєвого зменшення ціни володільцем патенту. Крім цього зазначимо, що у країнах ЄС використовувалося формулювання «з метою забезпечення здоров'я населення та протидії антиконкурентним діям».

Так у 2000 році Roche звернулася до уряду Німеччини щодо видачі примусової ліцензії на пристрій для проведення скрінінгу крові на ВІЛ/СНІД, патент, який належав компанії Chiron. Зазначимо, що ініціативи Roche та явно вираженої політичної волі уряду видати примусову ліцензію виявилось достатньо для того, щоб уже у травні 2001 року Roche і Chiron уклали ліцензійний договір, ціна якого влаштувала обидві сторони. Цей приклад є свідченням того, що сам факт наявності правового інструментарію видачі примусової ліцензії та активна демонстрація наявності відповідної політичної волі у держави вже є достатньо впливовими механізмами пошуку балансу інтересів суспільства та прав інтелектуальної власності.

На початку 2000 року активна позиція французької пацієнтської громадськості щодо надто високої ціни тесту раку молочної залози, патент на який належав компанії Myriad, змусило вже у 2004 році провести відповідну законодавчу ініціативу і внести зміни до Кодексу інтелектуальної власності. Зміни у Статтю L 613-17 передбачали у разі потреби в сфері охорони здоров'я та у разі відсутності добровільної згоди за поданням Міністра промисловості та Міністра охорони здоров'я може бути видано примусову ліцензію на лікарський засіб,

медичний пристрій для діагностики *in vitro* та *in vivo* та на пов'язані з такими потребами терапевтичні продукти.

Механізм примусового ліцензування для забезпечення інтересів суспільства, які було порушено в результаті ведення антиконкурентних дій, було ефективно використано в Італії у 2005 році. Комітет із питань конкуренції та ринку (AGCM) видав примусову ліцензію на антибіотик *Imipenem cilastatina* компанії Glaxo. У 2007 році Комітет із питань конкуренції та ринку домогся від компанії Merck видачі добровільної ліцензії на фінастерід за два роки до завершення дії свідоцтва додаткової охорони.

Отже, успіх використання механізму примусового ліцензування як інструменту розширення доступу до лікування є ефективним і залежить від чіткого визначення на рівні національного законодавства та наявності політичної волі в державі.

З метою захисту прав людини на життя і здоров'я та у зв'язку з чисельними випадками його обмеження патентною монополією сучасною міжнародно-правовою доктриною передбачено механізм видачі державою примусової ліцензії на винаходи в сфері медицини з метою їх некомерційного використання. Така соціальна функція держави щодо подолання патентної монополії та забезпечення доступу до лікування передбачена низкою міжнародно-правових документів, положення яких імплементуються на рівні національних або регіональних юрисдикцій.

Слід звернути увагу на те, що відповідно до Угоди ТРІПС та Дохійської декларації саме держава (в особі уповноважених органів) повинна визначитися, які саме обставини у сфері медицини є підставою для видачі примусової ліцензії.

Патентна охорона в фармацевтичній промисловості за останні 20 років зростає, а рівень інновацій впав, за цей час виросла кількість нових аналогів «me-too», які в більшості випадків не мають додаткової терапевтичної цінності. Така глобальна тенденція в сфері наукових досліджень і розробок в непропорційній більшості відображається на населенні розвинених країн.

Назріла необхідність в державній програмі, яка враховувала б питання доступності та інновацій, а також невідкладні рішення фундаментального питання щодо створення стимулу щодо дослідницької діяльності, не перешкоджаючи доступності до медичних технологій.

Натомість у чинній Постанові КМ України № 877 від 04 грудня 2013 р. «Про затвердження Порядку Кабінетом Міністрів України дозволу на використання запатентованого винаходу(корисної моделі), що стосується лікарського засобу» функція ініціювання видачі примусової ліцензії покладається на заінтересованого суб'єкта господарювання, який звертається до МОЗ із відповідними пропозиціями. Відтак однозначною особою-ініціатором видання примусової ліцензії є держава в особі відповідного органу чи відповідних органів, на який(які) покладається обов'язок прийняття відповідного рішення.

В Угоді ТРІПС визначено положення, на підставі якого може бути видана примусова ліцензія: у випадку забезпечення здоров'я населення, екологічної безпеки та інших інтересів суспільства. Заінтересована особа, яка має намір використовувати запатентований винахід (корисну модель) із метою забезпечення здоров'я населення, зобов'язана звернутися до володільця такого винаходу (корисної моделі) із заявою про добровільну видачу ліцензії.

У разі безпідставної відмови правоволодільця патенту видати добровільну ліцензію на винахід (корисну модель) п. 5 ч. 2 ст. 31 Закону України «Про охорону прав на винаходи та корисні моделі» дозволяється не проводити попередніх переговорів із володільцем у випадку епідемії (не вважається порушенням прав використання винаходу за надзвичайних обставин, натомість зобов'язує повідомити володільця одразу, як це стане практично можливим). У Постанові КМУ № 877 від 04 грудня 2013 р. «Про затвердження Порядку надання Кабінетом Міністрів України дозволу на використання запатентованого винаходу (корисної моделі), що стосується лікарського засобу», зазначене правило не відображено, що унеможливує його практичне застосування в Україні.

Пропонуємо привести Постанову № 877 у відповідність, зокрема, до ч. 2 ст. 31 Закону України «Про охорону прав на винаходи та корисні моделі», вилучивши обов'язкове проведення попередніх переговорів при виданні примусової ліцензії у разі надзвичайних обставин – епідемії. Врегулювати у Постанові № 877 процедуру видачі примусової ліцензії на підставі епідемії з ініціативи КМУ, МОЗ або виробників.

Для вирішення сьогоденних проблем недоступності до найновіших медичних розробок, які створені для покращення здоров'я і продовження життя людини, в результаті патентних монополій, а також високих цін на препарати, Україна має використати положення Дохійської декларації.

Міжнародним та національним законодавством передбачено, що володілець патенту може добровільно надати право використовувати об'єкт права інтелектуальної власності третім особам на основі ліцензійної угоди. Добровільна ліцензія – це дозвіл, на основі якого патентовласник дозволяє іншій стороні використовувати об'єкт права інтелектуальної власності за виплату ліцензійної (або іншої) винагороди або безкоштовно, на праві застосовувати об'єкт права інтелектуальної власності в певній сфері, на зазначеній території і на певний строк. Проте і вона немає ознак договірних відносин. Це відкрита оферта, адресована невизначеному колу осіб, а це порушує традиційне розуміння суб'єктного складу договірних відносин.

У деяких країнах добровільні ліцензії називають «відкритими». Відкриті ліцензії – це особлива форма ліцензії, яка може бути використана країнам, які на шляху розвитку та удосконалення і гармонізації свого законодавства з законодавством ЄС. Якщо на патенті є помітка про відкрите ліцензування, це означає, що патентоволоділець дозволяє зацікавленій стороні (будь-якій особі) право користування винаходом. Помітку про правове ліцензування на патент робить уповноважений державний орган або патентоволоділець. Переваги відкритої ліцензії в тому, що третім особам дозвіл користуватися винаходом видається автоматично і не потребує обґрунтування з боку користувача ліцензії.

Відтак, відкрита ліцензія надає право на використання об'єкта промислової власності на підставі заяви володільця патенту про готовність надати будь-якій заінтересованій особі дозвіл на використання цього об'єкту.

Завдяки прийняттю Дохійської декларації наукомісткі фармацевтичні компанії, діють в рамках корпоративної соціальної відповідальності, все частіше застосовують відкриті ліцензії, надаючи можливість виробникам генеричних препаратів виробляти і продавати генеричні версії їх продукції в межах певного географічного регіону.

Сьогодні більшість компаній, які володіють правами на об'єкт права інтелектуальної власності на препарати для лікування ВІЛ/СПІДу, застосовують відкрите ліцензування або згоди на імунітет від судових переслідувань із виробниками генеричних препаратів або підписують згоду про відмову від переслідування за порушення своїх патентних прав на препарати для лікування ВІЛ/СПІДу. Таку згоду називають – відкрита, добровільна ліцензійна згода на відміну від примусової ліцензії.

Наприклад, у жовтні 2011 року ВОІВ у співробітництві з науковцями державного і приватного сектору та організацією «BIO Ventures for Global Health» створили новий консорціум, під назвою «WIPO Re: Search». Учасники консорціуму державних і приватних організацій передали права інтелектуальної власності, а також набуті експертні знання в розпорядження глобальної організації вчених, які працюють у сфері охорони здоров'я, аби спонукати в розробці нових ліків, вакцин і діагностичних засобів для лікування забутих тропічних хвороб, малярії та туберкульозу. Деякі активи права інтелектуальної власності передаються на базі безоплатних ліцензій винахідникам інших країн світу. Коли препарати поступають на ринок, в усіх найменш розвинених країнах, ліцензії на продаж є безоплатними, в інших розвиваючих країнах ліцензійні винагороди підлягають погодженню.

Очікується, що таке виділення ресурсів пришвидшить розробку ліків і вакцин проти забутих хвороб, малярії і туберкульозу, а також відповідних

діагностичних засобів, і що буде сприяти формуванню нових партнерств. ВОЗ підтримує проект щодо надання технічних консультацій. Робота «WIPO Re: Search» заснована на добровільній згоді та ліцензіях і на тих переконаннях, що інтелектуальна власність і технічні знання можуть використовуватися для стимулювання нових інвестицій у науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки, а також розробки нових рішень для медицини. У жовтні 2012 року консорціум налічував 62 учасників і спонукав створенню 1 дослідницької партнерської структури або згоди між його членами [218].

На відміну від примусової ліцензії рішення про відкриту ліцензію приймається праволодільцем самостійно. Вільна ліцензія, на відміну від примусової, може мати своїм предметом будь-який об'єкт права інтелектуальної власності. Зазначимо, що серед мотивації для прийняття такого рішення може бути, як бажання патентоволодільця поділитися із людством соціально-значущими знаннями, так і прагматичне бажання залучити до реалізації свого винаходу як найширше коло науковців, зробивши свої наукові дослідження необмеженими ні людським ресурсом, ні територією, що надає нових неосяжних можливостей для його подальшого вдосконалення. Прикладом останнього є Tesla Motors ідея відкритого доступу до технологій електрокарів прослідковується компанією Tesla Motors. У 2014 році компанія Tesla Motors відкрила доступ до своїх патентів. На думку керівника компанії, патенти служать для «придушення прогресу», «закріплення позицій великих корпорацій» та «збагачення юристів». Вільний доступ до патентів Tesla Motors не завдасть жодних збитків компанії, вважає Ілон Маск, оскільки «технічна перевага визначається не патентами», а здатністю залучати на роботу кращих інженерів.

Натомість правова природа відкритої ліцензії в сфері медицини є особливою тим, що відкрита ліцензія може мати довільну форму. Так, прикладами відкритої ліцензії є викладення у вільний доступ на інформаційних ресурсах в мережі Інтернет відео та аудіо матеріалів із операційних втручань та інших медичних маніпуляцій. Наприклад, інформація про способи і методи лікування у вільному

доступі оприлюднюється хірургом Ростиславом Валіхновським, який є засновником Інституту хірургії Доктора Валіхновського (Valikhnovski Surgery Institute) та методи лікування в сфері косметології оприлюднюються лікарем Вікторією Радкевич. Така практика поширена і за межами України.

Слід наголосити, що поширення у професійному середовищі нових знань є законодавчо закріпленим обов'язком лікаря відповідно до ст. 78 Закону України «Про Основи законодавства у сфері охорони здоров'я» поширювати наукові та медичні знання серед населення, пропагувати, у тому числі власним прикладом, здоровий спосіб життя та надавати консультативну допомогу своїм колегам та іншим працівникам охорони здоров'я.

Отже, вважаємо за необхідне доповнити п. 3 ст. 6 Закону України «Про правову охорону винаходів та корисних моделей» у такій редакції: «Правова охорона згідно з цим Законом не поширюється на такі об'єкти:

- хірургічні або терапевтичні способи лікування людини чи тварини;
- способи діагностики організму людини або тварин».

У свою чергу, ненадання правової охорони таким об'єктам, як хірургічні або терапевтичні способи лікування людини чи тварини та способам діагностики організму людини чи тварини підвищить доступ до медичних технологій та інновацій, що призведе до основної ідеї гармонізації прав творця та прав людини. На сьогодні в законодавстві України існує прогалина в сфері правової охорони права інтелектуальної власності, яка призводить до конфлікту прав людини на отримання медичної допомоги з однієї сторони та право творця на об'єкт права інтелектуальної власності в сфері медицини – з іншої.

Отже, запропоновані нами зміни до законодавства призведуть до гармонізації національного патентного законодавства з Європейською Патентною конвенцією та кращими європейськими практиками правозастосування, а отже, як наслідок, дозволить встановити справедливий баланс між інтересами патентоволодільців і правами громадян України на доступ до ліків.

Висновки до Розділу 3

1. Під реалізацією майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини розуміється правомочність володільця визначати юридичну долю належних йому майнових прав. Ми пропонуємо авторську систематизацію договірних форм реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини: Перша група – договори замовлення на створення об'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини: 1) в авторському праві; 2) в патентному праві. Друга група – договори реалізації майнових прав у сфері медицини: 1) ліцензійні договори (ліцензія виключна, повна); 2) договір комерційної концесії (франчайзингу).

2. Авторське право в сфері медицини не повинно зводитися лише до виключної монополії автора щодо свого наукового твору і використання його лише автором. Воно має бути інструментом для гармонізації інтересів автора і суспільства. А договір замовлення наукового твору в сфері медицини є тим механізмом, який забезпечує задоволення інформаційних, наукових та освітніх потреб суспільства.

3. Медичні технології, а саме: медичні вироби, ліки, вакцини, нові способи лікування та діагностики людини – є необхідними складовими сфери медицини. Розвиток медичних технологій багато років є пріоритетним напрямом діяльності міжнародних співпраць України з іншими державами.

4. В сфері медицини та фармації наукові дослідження і розробки зазвичай розробляються на базі медичних компаній, які мають свої лабораторії, оснащені найновішими приладами і технічним забезпеченням для отримання нового, інноваційного продукту.

5. Взаємна відповідальність сторін у договорі комерційної концесії за життя і здоров'я людини є ключовим підґрунтям успішної бізнес концепції. Якісні послуги, які надає користувач, і ділова репутація правоволодільця. Якість і ефективність діяльності користувача (медичний заклад, медичні лабораторії та ін.)

належать до числа актуальних проблем в організації і управління діяльності, тому що безпосередньо пов'язане з кінцевим результатом – здоров'я пацієнта.

6. Патентна реформа призведе до гармонізації патентного законодавства з Європейською Патентною конвенцією та кращими європейськими практиками правозастосування, а отже як наслідок дозволить встановити справедливий баланс між інтересами патентоволодільців і правами громадян України на доступ до ліків.

7.3 метою захисту прав людини на життя і здоров'я та у зв'язку з чисельними випадками його обмеження патентною монополією сучасною міжнародно-правовою доктриною передбачено механізм видачі державою примусової ліцензії на винаходи в сфері медицини з метою їх некомерційного використання. Така соціальна функція держави щодо подолання патентної монополії та забезпечення доступу до лікування передбачена низкою міжнародно-правових документів, положення яких імплементуються на рівні національних або регіональних юрисдикцій.

ВИСНОВКИ

1. В юридичній науці відсутній однозначний підхід щодо характеристики інституту реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини, що пояснюється неоднозначністю розуміння сутності і змісту реалізації майнових прав інтелектуальної власності в цілому, з одного боку, та недооцінкою медико-соціального значення інтелектуальної власності в сфері медицини, пріоритетного значення процесу реалізації майнових прав у цій сфері. Сьогодні на доктринальному рівні важливо усвідомити те, що реалізація майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини є особливим феноменом, що зачіпає інтереси не лише майнового характеру, але і особисті права, інтереси морального і духовного плану людини. Належна реалізація майнових прав інтелектуальної власності в цій сфері стосується також інтересів загальносуспільного рівня, що обумовлює пріоритетність належної наукової розробки їх цивільно-правових аспектів.

2. Сучасний стан наукової розробки цивільно-правових аспектів реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини характеризується поєднанням широкого кола наукових праць, які досліджують окремі аспекти майнових прав інтелектуальної власності (наприклад, окремі об'єкти інтелектуальної власності в сфері медицини, аспекти охорони і захисту прав інтелектуальної власності тощо), або предмет їх наукової розробки є значно ширший та розглядає цивільно-правові аспекти реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини опосередковано крізь призму інших, більш широких явищ і процесів (наприклад, цивільно-правових аспектів інтелектуальної власності, виключних прав тощо). Такий стан наукової розробки цивільно-правових аспектів реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини свідчить про загальність та епізодичність наукового дослідження, доводить доцільність узагальнення існуючих наукових розробок та проведення цілісного, предметного наукового дослідження проблем реалізації майнових прав

інтелектуальної власності в сфері медицини в контексті їх цивільно-правових аспектів.

3. Цивільно-правові аспекти реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини є предметом наукового осмислення, з однієї сторони, як явища національного плану, а з іншої сторони – як явища міжнародно-правового плану. Відповідно наукове пізнання вказаних аспектів потребує врахування його прояву на національному та міжнародному рівнях, встановлення аспектів їх співвідношення та взаємодії.

4. Сучасний стан розвитку біомедичних знань та тенденції подальших наукових біомедичних досліджень свідчать про значний розвиток об'єктів інтелектуальної власності в сфері медицини та значний потенціал для подальшого їх збільшення, переосмислення результатів їх наукової розробки тощо. Про це свідчать дослідження в сфері штучного запліднення, генної інженерії, транссексуальної хірургії, трансплантології, геронтології, фармакології тощо. Тому сучасна юридична наука та законодавча діяльність стикаються з новими вимогами, які пов'язані з необхідністю забезпечення синхронного розвитку правових досліджень і правового регулювання, у тому числі й питань реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини, посилення їх практичного спрямування дослідних робіт в частині наукового забезпечення законодавчої діяльності.

5. Складність та багатоаспектність предмету цього дослідження визначає методологічну основу його пізнання, що включає в себе: по-перше, забезпечення відповідності наукового дослідження принципам наукового пізнання, які являють собою систему вихідних положень, які забезпечують цілісність, комплексність та націленість на отримання результату наукового пізнання; по-друге, застосування функціонального потенціалу методологічних підходів наукового пізнання, які визначають загальну науково-пізнавальну стратегію вивчення цивільно-правових аспектів реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні, як особливого об'єктивно обумовленого правового явища; по-третє,

використання широкого кола методів, які надають можливість дослідити правовідносини, що пов'язані з реалізацією майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні, як багатоаспектного та багатопроявного феномену.

6. Цивільно-правове забезпечення реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини за ознакою сфери поширення відносин, може бути узагальнено в межах: а) загального рівня цивільно-правового забезпечення, який представлений правовими актами, що регламентують суспільні відносини, пов'язані з реалізацією майнових прав інтелектуальної власності, незалежно від приналежності цієї власності до тієї чи іншої сфери життєдіяльності суспільства; б) спеціального рівня цивільно-правового забезпечення, який представлений правовими актами, що регламентують суспільні відносини, пов'язані з реалізацією майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини, зумовлені галузевою приналежністю цієї власності до конкретної сфери життєдіяльності суспільства. За ознакою територіальності цивільно-правове забезпечення реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини, структуроване на такі рівні як: а) національний (внутрішньодержавний) рівень цивільно-правового забезпечення, який представлений правовими актами внутрішньодержавного характеру, що регламентують суспільні відносини, пов'язані із реалізацією майнових прав інтелектуальної власності; б) міжнародний рівень цивільно-правового забезпечення, який представлений міжнародними правовими актами, що регламентують суспільні відносини, пов'язані з реалізацією майнових прав інтелектуальної власності, незалежно від територіальної приналежності цієї власності.

7. Реалізація майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини призводить до суперечливих результатів: так, досягається реалізація майнових інтересів володільців об'єктів права інтелектуальної власності (зокрема, це стосується володільців патентів на винаходи). Проте така реалізація майнових інтересів володільців об'єктів права інтелектуальної власності деколи призводить

до неможливості реалізації прав людини на задоволення свого основоположного права, передбаченого, у тому числі, ст. 25 Загальної декларації прав людини.

8. Саме в сфері медицини в цілому реалізація майнових прав інтелектуальної власності призводить до виникнення конфлікту інтересів пацієнтів та володільців права на об'єкти інтелектуальної власності/суб'єктів сфери охорони здоров'я (виробників лікарських засобів та медичного обладнання, лікарів тощо).

9. Законодавство України потребує імплементації відповідних положень Угоди ТРІПС в частині правової охорони винаходів та корисних моделей. Корисна модель, права інтелектуальної власності на яку набуваються за спрощеною процедурою, забезпечує можливість недобросовісним власникам забороняти третім особам використовувати очевидні технічні рішення.

10. Об'єкти заявлені як винаходи (корисні моделі), а саме діагностичних, терапевтичних та хірургічних методів лікування людини або тварини мають бути виключені з кола патентоспроможних об'єктів, таке положення передбачено ст. 27.3(a) Угодою ТРІПС. Виходячи з міркувань, що лікар має право використовувати найкращі методи лікування пацієнта без необхідності отримання дозволу патентоволодільця.

11. Потребують законодавчого врегулювання питання про видачу патентів – це питання патентоспроможності об'єктів патентування найважливіших благ, таких, як способи лікування і методи діагностики, що порушують інтереси людини.

12. Суб'єкти права інтелектуальної власності в сфері медицини: по-перше, мають наукознавчий потенціал для проведення їх класифікації та їх включення до системи суб'єктів права інтелектуальної власності як невід'ємного елементу такої системи; по-друге, відповідають існуючій системі різновидів суб'єктів права інтелектуальної власності та втілюють в собі особливості виокремлених різновидів суб'єктів; по-третє, потребують свого аналізу з точки зору їх особливостей як різновиду системи суб'єктів права інтелектуальної власності, що надасть можливість розкрити їх як самостійну юридичну категорію.

13. Суб'єкти права інтелектуальної власності в сфері медицини є різновидом суб'єктів права інтелектуальної власності, які можуть бути виокремлені за критерієм «сферу діяльності суб'єктів права інтелектуальної власності». Зазначений різновид суб'єктів права інтелектуальної власності не є єдиним в цій класифікації. За вказаним критерієм можливо виокремити і інших суб'єктів права інтелектуальної власності, наприклад, в сфері фізики, хімії, біології, економіки, психології тощо. Вказаний перелік не є вичерпним, що зумовлено складністю суспільних відносин в цілому, та багаторівневістю сфер життєдіяльності суспільства зокрема.

14. Обґрунтоване авторське визначення поняття «суб'єкти права інтелектуальної власності в сфері медицини», під яким доцільно визначити коло творців об'єктів права інтелектуальної власності, що стосуються питань зміцнення та збереження здоров'я, продовження життя людей, попередження та лікування захворювань людини, та інших осіб, яким належать особисті немайнові або майнові права інтелектуальної власності відповідно до положень чинного законодавства України чи договору.

15. Доведено, що за основу розуміння змісту майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини варто взяти дуалістичний підхід, що поєднує в собі їх розуміння в: 1) статичному значенні як комплекс суб'єктивних прав учасників правовідносин, які стосуються користування і розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, надання дозволів або ведення заборон використання об'єктів права інтелектуальної власності іншими особами, що пов'язано із питаннями зміцнення та збереження здоров'я, продовження життя людей, попередження та лікування захворювань людини; 2) динамічному значенні як елемент об'єктів цивільного обороту, що впливають на участь суб'єктів права інтелектуальної власності в правовідносинах щодо користування і розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, надання дозволів або ведення заборон використання об'єктів права інтелектуальної власності іншими особами,

що пов'язано із питаннями зміцнення та збереження здоров'я, продовження життя людей, попередження та лікування захворювань людини.

16. Неоднозначність розуміння та правового забезпечення в Україні змісту майнових прав інтелектуальної власності, обумовлює невизначеність їх особливостей і в сфері медицини. На нашу думку, зміст майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини визначається, з однієї сторони, особливостями майнових прав інтелектуальної власності, які мають особливу природу; визначають особливе коло правомочностей; пов'язані з системою особистих немайнових прав суб'єктів права інтелектуальної власності; набуваються, змінюються і припиняються в порядку особливої державної реєстраційної процедури; діють в умовах темпоральних та територіальних меж; з іншої сторони, особливостями сфери життєдіяльності суспільства, в результаті зміст майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини: по-перше, пов'язаний із питаннями зміцнення та збереження здоров'я, продовження життя людей, попередження та лікування захворювань людини; по-друге, зумовлює приналежність прав відносно визначеному колу суб'єктів права інтелектуальної власності, які є авторами об'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини або іншими особами, яким належать майнові права інтелектуальної власності в сфері медицини відповідно до положень чинного законодавства України чи договору; по-третє, має реальний характер, тобто потенційно націлений на реалізацію в процесі здійснення медичної діяльності.

17. Під реалізацією майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини розуміється правомочність володільця визначати юридичну долю належних йому майнових прав. Ми пропонуємо авторську систематизацію договірних форм реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини: Перша група – договори замовлення на створення об'єктів права інтелектуальної власності в сфері медицини: 1) в авторському праві; 2) в патентному праві. Друга група – договори реалізації майнових прав у сфері

медицини: 1) ліцензійні договори (ліцензія виключна, повна); 2) договір комерційної концесії (франчайзингу).

18. Авторське право в сфері медицини не повинно зводитися лише до виключної монополії автора щодо свого наукового твору і використання його лише автором. Воно має бути інструментом для гармонізації інтересів автора і суспільства. А договір замовлення наукового твору в сфері медицини є тим механізмом, який забезпечує задоволення інформаційних, наукових та освітніх потреб суспільства.

19. Медичні технології, а саме: медичні вироби, ліки, вакцини, нові способи лікування та діагностики людини – є необхідними складовими сфери медицини. Розвиток медичних технологій багато років є пріоритетним напрямом діяльності міжнародних співпраць України з іншими державами.

20. В сфері медицини та фармації наукові дослідження і розробки зазвичай розробляються на базі медичних компаній, які мають свої лабораторії, оснащені найновішими приладами і технічним забезпеченням для отримання нового, інноваційного продукту.

21. Взаємна відповідальність сторін у договорі комерційної концесії за життя і здоров'я людини є ключовим підґрунтям успішної бізнес концепції. Якісні послуги, які надає користувач, і ділова репутація правоволодільця. Якість і ефективність діяльності користувача (медичний заклад, медичні лабораторії та ін.) належать до числа актуальних проблем в організації і управлінні діяльності, тому що безпосередньо пов'язане з кінцевим результатом – здоров'я пацієнта.

22. Патентна реформа призведе до гармонізації патентного законодавства з Європейською Патентною конвенцією та кращими європейськими практиками правозастосування, а отже як наслідок дозволить встановити справедливий баланс між інтересами патентоволодільців і правами громадян України на доступ до ліків.

23. З метою захисту прав людини на життя і здоров'я та у зв'язку з чисельними випадками його обмеження патентною монополією сучасною міжнародно-правовою доктриною передбачено механізм видачі державою

примусової ліцензії на винаходи в сфері медицини з метою їх некомерційного використання. Така соціальна функція держави щодо подолання патентної монополії та забезпечення доступу до лікування передбачена низкою міжнародно-правових документів, положення яких імплементуються на рівні національних або регіональних юрисдикцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдеев Р. Ф. Философия информационной цивилизации. Москва: Владос, 1994. 336 с.
2. Аврамова О. Є., Ревлюк І. С. Система суб'єктів інтелектуальної власності. *Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»*. Серія: «Актуальні проблеми розвитку українського суспільства». Харків: НТУ «ХПІ», 2013. № 6 (980). С. 30–33. URL: <https://www.kpi.kharkov.ua/archive.pdf> (дата звернення: 15.07.2015).
3. Автономов А. С. Генетические закономерности права: сб. науч. трудов, посвященных 90-летию со дня рождения С. Г. Дробязко / ред. кол. С. А. Балашенко и др. Минск: Бизнесофсет, 2013. С. 87–95.
4. Алексеев С. С. Общая теория права: учебник. Москва: Велби: Проспект, 2008. 576 с.
5. Амангельды А. А. Договоры в сфере интеллектуальной собственности по законодательству Республики Казахстан. Алматы: ИЦ ОФ Интерлигал, 2010. 344 с.
6. Апарат Ілізарова для зрошування та подовження кісток – як ставлять і скільки носити. URL: <http://radka.in.ua/zdorovya/aparat-ilizarova-dlia-zroshyvannia-ta.html> (дата звернення: 12.02.2017).
7. Атаманова Ю. Е. Участие в хозяйственных обществах правами промышленной собственности: правовые проблемы передачи инновационного продукта. Харьков: библиография, 2004. 208 с.
8. Атлас хірургічних операцій та маніпуляцій / за ред. Л. Я. Ковальчука, В. М. Поліщука та ін. Тернопіль-Рівне: ВЕРТЕКС, 1997. 428 с. URL: http://intranet.tdmu.edu.ua/data/books/atlas_hiryrgichnuh_operacij.pdf (дата звернення: 15.10.2015).
9. Бажанов В. О. Договір про розподіл майнових прав на службовий твір. *Часопис Академії адвокатури України*. 2012. № 4 (17). URL:

<http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/Chaau/2012-4/12bvonst.pdf> (дата звернення: 07.07.2014).

10. Бажанов В. О. Договірні правовідносини в авторському праві України: монографія. Львів: ПП Сорока Т. Б., 2014. 176 с.

11. Базилевич В. Д. Інтелектуальна власність: підручник. 2-ге вид., стереотип. Київ: Знання, 2008. 431 с.

12. Балашов Л. Е. Философия: учебник. 3-е изд., справ. и допол. Москва, 2008. 664 с. URL: <http://filosofia.ru/76489/> (дата звернення: 26.04.2014).

13. Батова В. О., Пічкур О. В., Работягова Л. І., Тверезенко О. О. Договірні відносини щодо результатів наукової та науково-технічної діяльності: монографія / за заг. ред. О. Ф. Дорошенко; НДІ ІВ НАПрН України. Київ: Інтерсервіс, 2013. 66 с.

14. Баулін О. В., Лебідь В. І., Матвеев П. С., Пожидаєва М. А. Адвокатський іспит: підготовчий курс: навч. посібник. 4-те вид., допов. і перероб. Київ: Алерта, 2016. 848 с. URL: https://uchebникonline.com/pravo/advokatskiy_ispit_-_baulin_ov/ponyattya_prava_intelektualnoyi_vlasnosti_subyekt_i_obyekt_prava_intelektualnoyi_vlasnosti.htm (дата звернення: 05.05.2017).

15. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів від 24.07.1971 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_051/print (дата звернення: 12.10.2015).

16. Бизяева Л. Н., Ягудин Р. Х., Малеев М. В. Интеллектуальная собственность в медицине. *Практическая медицина*. 2013. № 69 (02–03 сентября). Т. 1. С. 20–21. URL: www.cyberleninka.ru/article/n/intellektualnaya-sobstvennost-v-medicine.pdf (дата звернення: 15.07.2014).

17. Бошицький Ю. Л. Право інтелектуальної власності: навч. посібник. Київ: Логос, 2007. 488 с.

18. Булат Є. А. Проблеми удосконалення правової охорони результатів інтелектуальної діяльності в процесі інтеграції України в Європейський дослідницький простір: дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2017. 80 с.

19. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.
20. Вербець В. В., Субот О. А., Христюк Т. А. Соціологія: навч. посібник. Київ: КОНДОР, 2009. 550 с. URL: <http://lib.oa.edu.ua/funds/lecturer-oa/sociology> (дата звернення: 23.11.2016).
21. Всесвітня конвенція про авторське право від 06.09.1952 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_052/print (дата звернення: 14.03.2015).
22. Гаврилов Э. П. Патентные договора: правовое регулирование. *Патенты и лицензии*. 2003. № 10. С. 47–55.
23. Гаврилов Э. П. Советское авторское право: Основные положения. Тенденции развития. Москва: Наука, 1984. 222 с.
24. Гареев Є. Ш. Володілець патенту на винахід як суб'єкт права інтелектуальної власності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2007. № 33. С. 106–110. URL: <http://www.apdp.in.ua/v33/20.pdf> (дата звернення: 28.11.2016).
25. Гареев Є. Ш. Правова охорона винаходів: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2007. 178 с.
26. Георгиевский А. С. Методология и методика научно-исследовательской работы в медицине. 2-е изд., перераб. и допол. Ленинград: Медицина, 1981. 256 с.
27. Герцик Ю. Г., Семёнов В. И., Герцик Г. Я. Охрана прав на интеллектуальную собственность как фактор экономического и технологического развития фармацевтической и медицинской промышленности. *Вестник Росздравнадзора*. 2012. № 3. С. 64–70. URL: [file:///C:/Users/User/Downloads/ohrana-prav-na-intellektualnuyu-sobstvennost-kak-faktor-ekonomicheskogo-i-tehnologicheskogo-razvitiya-farmatsevticheskoy-i.pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/ohrana-prav-na-intellektualnuyu-sobstvennost-kak-faktor-ekonomicheskogo-i-tehnologicheskogo-razvitiya-farmatsevticheskoy-i) (дата звернення: 23.02.2015).
28. Голунский С. А., Строгович М. С. Теория государства и права. Москва: Госюриздат, 1940. 273 с.

29. Гура М. Система правової охорони об'єктів права інтелектуальної власності. *Юридична газета*. 2004. № 7 (19). URL: www.yur-gazeta.com/oarticle/656/ (дата звернення: 11.01.2016).
30. Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право: прийнятий Дипломатичною конференцією 20.12.1996 р. та положення Бернської конвенції (1971 р.), на які містяться посилання у Договорі. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_770/print (дата звернення: 15.07.2014).
31. Договір про закони щодо товарних знаків від 27.10.1994 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_102/print (дата звернення: 15.07.2014).
32. Договір про патентне право від 01.06.2000 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/895_002/print (дата звернення: 15.07.2014).
33. Договір про патентну кооперацію від 19.06.1970 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/895_001/print (дата звернення: 15.07.2014).
34. Дозорцев В. А. Авторский договор и его типы. *Социалистическая законность*. 1984. № 5.
35. Дозорцев В. А. Интеллектуальные права: Понятие. Система. Задачи кодификации: сб. статей / Исследовательский центр частного права. Москва: Статут, 2005. 416 с.
36. Дорланд В. А. Ілюстрований медичний словник Дорланда: англ.-укр. іл. словник: у 2 т. / пер. з англ.; гол. ред.: П. Джуль, Б. Зіменковський. 2-ге вид. Л.: НАУТІЛУС, 2003. Т. 2: L–Z. 1354 с.
37. Досвід країн Європи у фінансуванні галузі охорони здоров'я. Уроки для України. URL: http://eeas.europa.eu/archives/delegations/ukraine/documents/virtual_library/14_reviewbook_uk.pdf (дата звернення: 15.02.2018).
38. Дроб'язко В. С., Дроб'язко Р. В. Право інтелектуальної власності: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2004. 512 с.

39. Жарінова А. Г. Інтелектуальна власність – основа підйому економіки України в умовах світової економічної кризи. *Часопис Київського університету права*. 2008. № 4. С. 149–153.

40. Жмеренецький О. Інновації або смерть: як бізнесу вижити на тонучому кораблі «Україна». *Економічна правда*: електронне видання. 2017. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2017/08/16/628080/> (дата звернення: 15.02.2018).

41. Загальна теорія держави і права: підручник для студ. ВУЗів юрид. спец. вищ. навч. закладів / за ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. Харків: Право, 2002. 432 с.

42. Застосування озонотерапії в неврології: методичні рекомендації: затверджені Міністерством охорони здоров'я України 23.01.2007 р. URL: <http://www.medozone.com.ua/meditsina/106-metodicheskie-rekomendacii-primenenie-ozonoterapii-v-nevrologii-utverzhdennye-mozu-23012007g.html> (дата звернення: 18.10.2016).

43. Захист прав інтелектуальної власності: норми міжнародного і національного законодавства та їх правозастосування: практ. посібник / Доріс Лонг, Патриція Рей, В. О. Жаров, Т. М. Шевелева, І. Е. Василенко, В. С. Дроб'язко. Київ: К.І.С., 2007. 448 с.

44. Зенин И. А. Право интеллектуальной собственности: учебник. Млсква: Юрайт, 2011. 567 с.

45. Зубарева Н. Г. Инновации в медицине и патентное право. *Бюллетень сибирской медицины*. 2007. № 2, т. 6. С. 68–71.

46. Інтелектуальне право України / за заг. ред. О. С. Яворської. Тернопіль: Підручники і посібники, 2016. 608 с.

47. Калятин В. О. Интеллектуальная собственность (Исключительные права). Москва: Норма, 2000. 480 с.

48. Каплун І. П., Колісніченко Е. В., Панченко В. О., Папченко А. А. Інтелектуальна власність: навч. посібник: у 2 ч. Суми: СумДУ, 2010. Ч. 1. 157 с.

URL: http://elkniga.info/book_187_glava_5_1.1_Ponjattja_%D1%96_vidi_prava%EF%BF%BD.html (дата звернення: 12.07.2014).

49. Качур А. В. Щодо поняття правового режиму майнових прав інтелектуальної власності у сфері господарювання. *Право та інновації*. 2014. № 4 (8). С. 54–63. URL: <http://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2015/03/Kachur8.pdf> (дата звернення: 17.05.2015).

50. Кашинцева О. Ю. Інтелектуальна власність та біоетика: аспекти гармонізації: монографія. Київ: НДІ інтелектуальної власності НАПрН України, «НВП «Інтерсервіс», 2015. 195 с.

51. Клейменова С. М. Авторські правовідносини як форма реалізації правомочностей суб'єктів авторського права: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2004. 203 с.

52. Клінічні характеристики та застосування статинів у пацієнтів зі стабільною ішемічною хворобою серця при скеруванні для виконання ангіографії або аортокоронарного шунтування. *Кардіохірургія та інтервенційна кардіологія*. 2017. № 4. URL: http://csic.com.ua/ua/nomery/_ostanniy-nomer/4-2017/788-sekventsiine-koronarne-shuntuvannia-iaak-prohres-koronarnoi-khirurhii-3 (дата звернення: 15.02.2018).

53. Коваленко Т. Н. Патентно-правовая охрана изобретений в области медицины (травматология и ортопедия) в России: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.03, 2003. 84 с.

54. Коваленко Т. Н., Волокитина К. А. Правовые аспекты новых медицинских технологий. *Правовые вопросы в здравоохранении*. 2010. № 1. С. 10–19.

55. Коваль І. Ф. Законодавче забезпечення державної реєстрації у сфері передання майнових прав інтелектуальної власності. *Право та інноваційне суспільство*. 2015. № 1 (4). С. 42–48.

56. Коваль І. Ф., Качур А. В. Поняття «майнові права інтелектуальної власності» у законодавстві України. *Вісник Донецького національного університету. Серія В: «Економіка і право»*. 2014. Вип. 2. С. 106–110.

57. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.

58. Кодинец А. Договори в сфері інформаційних відносин: особливості систематизації та нормативного регулювання. *Legeasiviata*. December 2014. URL: <http://www.legeasiviata.in.ua/archive/2014/12-3/16.pdf> (дата звернення: 17.06.2015).

59. Кодинец А. А. Договора в сфері інтелектуальної власності: проблеми правового регулювання. *Альманах цивілістики: сб. статей / под ред. Р. А. Майданика*. Київ: Алерта, КНТ, ЦУЛ, 2010. Вип. 3. С. 225–252.

60. Козлов О. М. Медицина як сфера діяльності людей. *Психоанализ.ру: електронний форум*. URL: http://www.psychoanalyse.ru/useful/mjedicina_kak_sfjera_djejatjelnosti_ljudjej.html (дата звернення: 15.10.2016).

61. Комаров С. А. Общая теория государства и права: курс лекций. 2-е изд., справ. и допол. Москва: Манускрипт, 1996. 312 с.

62. Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності від 14.07.1967 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_169 (дата звернення: 09.01.2014).

63. Конституция Соединенных Штатов Америки от 17.09.1787 г. URL: http://cccp.name/Files/konstitucija_ssha.pdf (дата звернення: 13.10.2015).

64. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 16.02.2014).

65. Кореняко Л. Б., Мейбалиев М. Т. Авторские права и промышленная собственность в медицине. *INTERNATIONAL SCIENTIFIC REVIEW*. 2016. № 4 (14). С. 235–237. URL: <http://scientific-conference.com/images/PDF/2016/13/avtorskie-prava-i-promyshlennaya.pdf> (дата звернення: 14.01.2017).

66. Кореняко Л. Б., Мейбалиев М. Т. Правовые основы патентно-информационных исследований в области медицины. *International Scientific Review of the Problems and Prospects of Modern Science and Education: X International Science Conference* (Boston, USA, 07–08 February 2016). Boston, 2016. P. 274–275.
67. Костюченко О. М. Правове регулювання інтелектуальної власності в Україні. URL: <http://old.minjust.gov.ua/4487> (дата звернення: 28.07.2017).
68. Крижна В. М. Ліцензійний договір – правова форма реалізації патентних прав: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 1999. 226 с.
69. Кубах А. І. Право інтелектуальної власності: навч. посібник. Харків: ХНАМГ, 2008. 149 с.
70. Кузьменко Т. М. Соціологія: навч. посібник. Київ: Центр учбової літ., 2010. 320 с. URL: http://ebooktime.net/book_160_glava_1_%D0%90%D0%BD%D0%BE%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F.html (дата звернення: 14.02.2014).
71. Кулініч О. О., Романадзе Л. Д. Право інтелектуальної власності: навч. посібник. Одеса: Фенікс, 2011. 492 с.
72. Лабораторії ДІЛА. URL: <https://dila.ua/> (дата звернення: 12.09.2017).
73. Лазарев В. В., Липень С. В. Теория государства и права: учебник для вузов. Москва: Спарк, 2000. 511 с.
74. Лазарев В. В., Липень С. В., Саидов А. Х. Проблемы общей теории jus: учебник для магистрантов юрид. вузов. Москва: Норма-Инфра, 2012. 656 с.
75. Луць Л. А. Загальна теорія держави і права: навч.-метод. посібник. Київ: Атіка, 2010. 412 с.
76. Майбутнє мотивує: компанія «Санофі» нагородила переможців конкурсу молодих вчених. *Фармацевт практик*: журнал. URL: <http://fp.com.ua/news/majbutnye-motyvuje-kompaniya-sanofi-nagorodyla-peremozhstiv-konkursu-molodyh-vchenyh/> (дата звернення: 15.05.2018).
77. Марченко М. Н. Теория государства и права: ученик. 2-е изд., перераб. и допол. Москва: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2004. 640 с.

78. Медико-правовий тлумачний словник / упоряд.: І. Я. Сенюта, Х. Я. Терешко, Н. Є. Хлібороб, О. В. Цибак; за ред. І. Я. Сенюти. Львів: ЛОБФ «Медицина і право», 2010. 540 с.

79. Мельник О. М. Цивільно-правова охорона інтелектуальної власності в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2004. 39 с.

80. Микитин В. І. Актуальні аспекти правового регулювання майнових прав інтелектуальної власності. *Право і суспільство*. 2011. № 4. С. 59–64.

81. Мингалева Ж. А. О формировании правового поля в области инновационной и интеллектуальной деятельности. *Вестник Пермского Университета. Серия: «Юридические науки»*. 2010. Вып. 4 (10). С. 122–126.

82. Мироненко Н. М. Поняття суб'єктів права інтелектуальної власності та критерії їх класифікації. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2009. № 2. URL: <http://ndiiv.org.ua/uk/ponyattya-subyektiv-prava-intelektual/?print=print> (дата звернення: 14.07.2014).

83. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2 т. / за відп. ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. Київ: Юрінком Інтер, 2005. URL: <http://legalexpert.in.ua/komkodeks/gk.html> (дата звернення: 17.11.2013).

84. О патентах: Закон Соединенных Штатов Америки 1792 года. URL: http://ipstyle.ua/ru/articles/patents/patent_usa.html (дата звернення: 13.10.2015).

85. Об авторском праве: Закон Соединенных Штатов Америки 1790 года. URL: <http://www.wipo.int/wipolex/ru/details.jsp?id=3923> (дата звернення: 13.10.2015).

86. Общая теория государства и права. Академический курс: в 2 т. / под ред. М. Н. Марченко. 2-е изд., перераб. и допол. Москва: Зерцало, 1998. Т. 1. 652 с.

87. Общая теория государства и права. Академический курс: в 2 т. / под ред. М. Н. Марченко. Москва: Зерцало, 1998. Т. 1: Теория государства. 453 с.

88. Опимах М. В. Развитие медицинской промышленности: новые направления и перспективы. *Вестник Росздравнадзора*. 2011. № 5. С. 8–12.

89. Описание изобретения к патенту. URL: <http://bd.patent.su/2360000-2360999/pat/servlet/servlet7de2.html> (дата звернення: 29.10.2015).
90. Орлюк О. Захист прав інтелектуальної власності: проблеми правозастосування. *Інтелектуальна власність*. 2007. № 2. С. 24–29.
91. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-ХІІ. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2801-12> (дата звернення: 21.03.2015).
92. Павлов В. П. Проблемы теории собственности в российском гражданском праве: монография. Москва: Бек, 2000. 428 с.
93. Паризька конвенція про охорону промислової власності. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_123 (дата звернення: 16.02.2014).
94. Періг І. М. Вступ до спеціальності «Психологія»: навч.-метод. посібник для студ. спец. «Психологія», «Практична психологія». Тернопіль: ТНТУ імені Івана Пулюя, 2017. 33 с.
95. Підпригора О. А., Підпригора О. О. Право інтелектуальної власності України: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 1998. 335 с.
96. Пономарьова О. (Ілляшенко О.) Етико-правові особливості загальних умов охороноспроможності об'єктів патентування в сфері медицини. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2013. № 6. С. 51–56.
97. Пономарьова О. (Ілляшенко О.) Принцип безпосереднього виконання авторського договору у сфері охорони здоров'я. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2015. № 2. С. 14-23.
98. Пономарьова О. Деякі особливості набуття майнових прав інтелектуальної власності винахідниками в медичній сфері. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2017. № 4. С. 59–66.
99. Пономарьова О. О. (Ілляшенко О. О.) Деякі особливості авторського договору у сфері охорони здоров'я. *VIII Наукові читання, присвячені пам'яті Володимира Михайловича Корецького*: зб. наук. праць міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 23 лют. 2015 р.) / Київський університет права НАН України, Інститут

держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Київ. 2015. С. 216–218.

100. Пономарьова О. О. (Ілляшенко О. О.) Деякі особливості прав творця на об'єкт інтелектуальної власності в сфері медицини: стан в Україні. *Законодавство України у сфері інтелектуальної власності та його правозастосування: національні, європейські та міжнародні виміри*: матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених та студентів з проблем інтелектуальної власності (м. Київ, 18 верес. 2015 р.) / КНУ імені Тараса Шевченка, НДІ інтелектуальної власності НАПрН України, Інститут інтелектуальної власності НУ «Одеська юридична академія». Київ. 2015. С. 68–71.

101. Пономарьова О. О. (Ілляшенко О. О.). Вплив глобалізації та її наслідки на зміст загальних умов охороноспроможності об'єктів патентування інтелектуальної власності в сфері медицини. *VII Наукові читання, присвячені пам'яті Володимира Михайловича Корецького*: зб. наук. праць міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 17 лют. 2014 р.) / Київський університет права НАН України, Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Київ. 2014. С. 143–145.

102. Пономарьова О. О. (Ілляшенко О. О.). Деякі етико-правові аспекти загальних умов охороноспроможності об'єктів патентування в сфері охорони здоров'я. *Актуальні питання інтелектуальної власності та інноваційного розвитку*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 21 берез. 2014 р.) / НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України, НДІ інтелектуальної власності НАПрН України, Національний юридичний університет ім. Я. Мудрого, Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна. Харків. 2014. С. 129–131.

103. Пономарьова О. О. (Ілляшенко О. О.). Деякі особливості майнових прав інтелектуальної власності медичних працівників. *Актуальні проблеми медичного права*: матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 29 берез. 2013 р.) / Міжнародний гуманітарний університет. Одеса, 2013. С. 57–59.

104. Пономарьова О. О. (Ілляшенко О. О.). Деякі особливості реалізації

майнових прав медичних працівників на об'єкти авторського права в сфері психіатрії. *Договірні форми реалізації майнових прав інтелектуальної власності на об'єкти авторського права*: матеріали наук.-правничої Інтернет-конф. (м. Київ, 18 листоп. 2014 р.) / НДІ інтелектуальної власності НАПрН України. Київ, 2014. С. 35–38.

105. Пономарьова О. О. (Ілляшенко О. О.). Етико-правові межі наукових досліджень медичних працівників. *Вітчизняний та світовий досвід правового регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності*: зб. наук. праць за матеріалами Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Черкаси, 17–18 квіт. 2014 р.) / Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького. Черкаси, 2014. С. 17–21.

106. Пономарьова О. О. (Ілляшенко О. О.). Легітимність наукового результату отриманого при застосуванні медико-біологічного експерименту. *Актуальні проблеми медичного права*: матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 23 берез. 2014 р.) / Міжнародний гуманітарний університет. Одеса, 2014. С. 49–53.

107. Пономарьова О. О. (Ілляшенко О. О.). Особливості майнових прав інтелектуальної власності на генеричні лікарські засоби. *Актуальні проблеми правотворення в сучасній Україні*: зб. матеріалів IV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19 квіт. 2013 р.) / Київський університет права НАН України. Київ, 2013. С. 359–362.

108. Пономарьова О. О. Договір комерційної концесії у сфері медицини як інструмент сталого розвитку країни. *Реформування патентного законодавств: етика, мораль, право*: зб. наук. праць наук.-практ. конф. (м. Київ, 07 листоп. 2017 р.) / НДІ інтелектуальної власності НАПрН України. Київ: Інтерсервіс, 2018. С. 67–70.

109. Пономарьова О. О. Етичні особливості створення наукового твору у сфері медицини. *Інтеграція Молдови і України в Європейський Союз: правовий аспект*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Кишинів, Республіка Молдова,

06–07 листоп. 2015 р.) / Институт юридических и политических исследований академии наук Республики Молдова, Славянский университет, Институт уголовного права и прикладной криминологии, Государственный аграрный университет Молдовы. Кишинів. 2015. С. 143–144.

110. Пономарьова О. О. Кашинцева О. Ю. Примусове ліцензування винаходів в сфері фармації як механізм захисту від недобросовісної конкуренції на ринку ЄС. *Глобальні виміри захисту економічної конкуренції*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 28 лют. 2018 р.) / Антимонопольний комітет України, Центр комплексних досліджень з питань антимонопольної політики. Київ. 2018. С. 54–56.

111. Пономарьова О. О. Науковий твір у сфері медицини: особливості правового режиму. *Актуальні проблеми інтелектуальної власності*: зб. матеріалів I Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 23 верес. 2016 р.) / Львівський національний університет ім. Івана Франка. Львів. 2016. С. 106–109.

112. Пономарьова О. О. Реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини за договором комерційної концесії. *Право і суспільство*. 2018. № 3. С. 79–85.

113. Пономарьова О. О. Суб'єкти права інтелектуальної власності в сфері медицини. *Національний вісник Херсонського державного університету. Серія: «Юридичні науки»*. 2018. Вип. 3 т. 1. С. 111–114.

114. Пономарьова О. О., Кашинцева О. Ю. Деякі особливості договорів на створення та використання об'єктів патентування у сфері медицини. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2018. № 3. С. 91–99.

115. Потоцький М. Ю. Правове регулювання інтелектуальної власності в Україні: загальнотеоретичне дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2009. 18 с.

116. Потоцький М. Ю. Правове регулювання інтелектуальної власності в Україні: загальнотеоретичне дослідження: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2009. 211 с.

117. Право інтелектуальної власності: Академічний курс: підручник для студ. вищ. навч. закладів / за ред. О. А. Підпригори, О. Д. Святоцького. 2-ге вид., перероб. та допов. Київ: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. 672 с. URL: <http://uristinfo.net/avtorskoe-pravo/243-pravo-intelektualnoyi-vlasnosti-pidoprigora-oa/6512-subekti-prava-intelektualnoyi-vlasnosti.html> (дата звернення: 15.09.2016).

118. Право інтелектуальної власності: Академічний курс: підручник для студ. вищ. навч. закладів / О. П. Орлюк, Г. О. Андрощук, О. Б. Бутнік-Сіверський; за ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького; Академія правових наук; НДІ інтелектуальної власності. Київ: Ін Юре, 2007. 696 с.

119. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-ХІІ. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3792-12> (дата звернення: 14.12.2014).

120. Про боротьбу із захворюванням на туберкульоз: Закон України від 24.02.1994 р. № 4004-ХІІ. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2586-14> (дата звернення: 18.09.2015).

121. Про видавничу справу: Закон України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/318/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 05.05.2015).

122. Про власність: Закон СРСР від 06.03.1990 р. № 1305-1. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v1305400-90?nreg=v13054000&find=1&text=%B3%ED%F2%E5%EB%E5%EA%F2%F3%E0%EB&x=0&y=0#w11> (дата звернення: 19.08.2013).

123. Про власність: Закон УРСР від 07.02.1991 р. № 697-ХІІ. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/697-12> (дата звернення: 19.08.2013).

124. Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір: постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2001 р. № 1756. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1756-2001-%D0%BF> (дата звернення: 14.12.2014).

125. Про донорство крові та її компонентів: Закон України від 23.06.1995 р. № 239/95. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/239/95-%D0%B2%D1%80?nreg=239%2F95-%E2%F0&find=1&text=%E0%E2%F2%EE%F0&x=0&y=0> (дата звернення: 14.12.2014).

126. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: Закон України від 24.02.1994 р. № 4004-XII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4004-12/page?text=%EF%E0%F2%E5%ED%F2> (дата звернення: 14.12.2014).

127. Про заборону репродуктивного клонування людини: Закон України від 14.12.2004 р. № 2231-IV. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4004-12/page?text=%EF%E0%F2%E5%ED%F2> (дата звернення: 15.07.2014).

128. Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунodefіциту (СНІД) та соціальний захист населення: Закон України від 12.12.1991 р. № 1972-XII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1972-12> (дата звернення: 14.12.2014).

129. Про затвердження Інструкції про подання, розгляд, публікацію та внесення до реєстру відомостей про передачу права власності на винахід (корисну модель) та видачу ліцензії на використання винаходу (корисної моделі): наказ Міністерства освіти і науки України від 16.07.2001 р. № 521. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0716-01> (дата звернення: 26.03.2014).

130. Про затвердження Інструкції про подання, розгляд, публікацію та внесення до реєстру відомостей про передачу права власності на промисловий зразок та видачу ліцензії на використання промислового зразка: наказ Міністерства освіти і науки України від 03.08.2001 р. № 574. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0644-01> (дата звернення: 14.12.2014).

131. Про затвердження Інструкції про подання, розгляд, публікацію та внесення до реєстру відомостей про передачу права власності на знак для товарів і послуг та видачу ліцензії на використання знака для товарів і послуг: наказ Міністерства освіти і науки України від 03.08.2001 р. № 576. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0718-01> (дата звернення: 14.12.2014).

132. Про затвердження Порядку надання Кабінетом Міністрів України дозволу на використання запатентованого винаходу (корисної моделі) чи зареєстрованої топографії інтегральної мікросхеми: постанова Кабінету Міністрів України від 14.01.2004 р. № 8. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/8-2004-%D0%BF> (дата звернення: 14.12.2014).

133. Про затвердження Порядку надання Кабінетом Міністрів України дозволу на використання запатентованого винаходу (корисної моделі), що стосується лікарського засобу: постанова Кабінету Міністрів України від 04.12.2013 р. № 877. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/877-2013-%D0%BF> (дата звернення: 14.12.2014).

134. Про затвердження Порядку сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності: постанова Кабінету Міністрів України від 23.12.2004 р. № 1716. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1716-2004-%D0%BF> (дата звернення: 14.12.2014).

135. Про затвердження Правил складання і подання заявки на винахід та заявки на корисну модель: наказ Міністерства освіти і науки України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0173-01> (дата звернення: 14.12.2014).

136. Про затвердження Типового концесійного договору: постанова Кабінету Міністрів України від 12.04.2000 р. № 643. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/643-2000-п> (дата звернення: 14.12.2014).

137. Про захист населення від інфекційних хвороб: Закон України від 06.04.2000 р. № 1645-III. ГКЛ: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1645-14/page?text=%E0%E2%F2%EE%F0> (дата звернення: 14.12.2014).

138. Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів та їх шкідливого впливу на здоров'я населення: Закон України від 22.09.2005 р. № 2899-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2899-15/page2?text=%B3%ED%F2%E5%EB%E5%EA%F2> (дата звернення: 14.12.2014).

139. Про імплантацію електрокардіостимуляторів: Закон України від 14.09.2000 р. № 1950-III. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1950-14> (дата звернення: 14.12.2014).

140. Про курорти: Закон України від 05.10.2000 р. № 2026-III. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2026-14> (дата звернення: 14.12.2014).

141. Про лікарські засоби: Закон України від 04.04.1996 р. № 123/96-ВР. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/main/123/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 14.12.2014).

142. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 р. № 1906-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1906-15> (дата звернення: 14.12.2014).

143. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15.12.1993 р. № 3687-ХІІ. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3687-12> (дата звернення: 14.12.2014).

144. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг: Закон України від 15.12.1993 р. № 3689-ХІІ. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3689-12> (дата звернення: 09.11.2013).

145. Про психіатричну допомогу: Закон України від 22.02.2000 р. № 1489-III. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1489-14> (дата звернення: 14.12.2014).

146. Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини: Закон України від 16.07.1999 р. № 1007-ХІV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1007-14?nreg=1007-14&find=1&text=%E0%E2%F2%EE%F0&x=0&y=0> (дата звернення: 14.12.2014).

147. Протасов В. Н. Теория права и государства. Проблемы теории права и государства. 2-е изд., перераб. и допол. Москва: Юрайт-М, 2001. 178 с.

148. Пыжев С. В., Ионас В. М. Изобретения в медицине. Москва: Медицина, 1984. 231 с.

149. Романюк Е. И. Интеллектуальная собственность в медицине Украины. *Rusnauka.com:* архив научных публикаций. URL:

http://www.rusnauka.com/23_SND_2008/Pravo/26780.doc.htm (дата звернення: 13.09.2016).

150. Ромовська З. В. Українське цивільне право. Загальна частина. Академічний курс : підручник для вузів. 3-тє вид., допов. Київ: Дакор, 2013. 670 с.

151. Рузакова О. А. Право интеллектуальной собственности. Москва: МФПА, 2004. 308 с.

152. Селіваненко В. В. Правова охорона інтелектуальної власності у сфері охорони здоров'я (цивільно-правовий аспект): дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 200 с.

153. Семенов О. И. История возникновения интеллектуальной собственности. *Intellect-pravo.ru*: електронний ресурс наук. публікації. URL: <http://intellect-pravo.ru/history.html> (дата звернення: 17.04.2014).

154. Сенюта І. Я. Право людини на охорону здоров'я та його законодавче забезпечення в Україні (загальнотеоретичне дослідження): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2006. 16 с.

155. Сергеев А. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации: учебник. 2-е изд., перераб. и допол. Москва: ТК Велби, 2004. 752 с.

156. Сергеев А. П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации: учебник. Москва: Проспект: ТОО «Теис», 1996. 704 с.

157. Сінгапурський договір про право товарних знаків від 27.03.2006 р. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_h54/print1324563710759816 (дата звернення: 14.12.2014).

158. Скакун О. Ф. Теорія держави та права: підручник. Київ: Алерта; КМТ; ЦУЛ, 2009. 520 с.

159. Слипченко С. А. Оборотоспособность объектов личных неимущественных прав, обеспечивающих социальное бытие физического лица: монография. Харьков: ФОП Мичурина Н. А., 2011. 336 с.

160. Словник української мови: в 11 т. / редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.]. Київ: Наук. думка, 1973. Т. 4: І–М / ред. А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк,

П. П. Доценко. 840 с. URL: <http://sum.in.ua/s/medychnyj> (дата звернення: 11.07.2013).

161. Словник української мови: в 11 т. / редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.]. Київ: Наук. думка, 1978. Т. 9: П–С / ред. А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, П. П. Доценко. 984 с. URL: <http://sum.in.ua/s/medychnyj> (дата звернення: 11.07.2013).

162. Слыхов А. А., Терешкина Т. М. Патентная защита интеллектуальных продуктов и технических средств для реабилитации инвалидов. *Комплексная реабилитация: наука и практика*. 2010. № 1 (9). С. 6–13.

163. Спасибо-Фатеева И. В. Понятие имущества и имущественных прав и их места среди объектов гражданских прав. *Страницы Харьковской цивилистики: в 3 ч. / под общ. ред. И. В. Венедиктовой и С. Н. Бервено*. Харьков: ХНУ им. В. Н. Каразина, 2010. Ч. 3: Доктора Харьковской цивилистической школы. С. 288–307.

164. Стеценко С. Г., Стеценко В. Ю., Сенюта І. Я. Медичне право України: підручник / за заг. ред. С. Г. Стеценка. Київ: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 507 с.

165. Суб'єкти права інтелектуальної власності на винаходи, корисні моделі, промислові зразки і компонування ІМС / Патентне агентство «Кожарський і партнери». URL: http://kojarskiy.com.ua/konsultacii_stati_13.html (дата звернення: 16.09.2016).

166. Судариков С. А. Право интеллектуальной собственности: учебник. Москва: ТК Велби, Изд-во «Проспект», 2008. 368 с.

167. Теория государства и права: курс лекций / под ред. Н. И. Матузова и А. В. Малько. Москва: Юристъ, 1997. 423 с.

168. Теория государства и права: учебник / под ред. А. Г. Хабибулина, В. В. Лазарева. 3-е изд., перераб. и допол. Москва: ИД «ФОРУМ»; ИНФРА-М, 2009. 624 с.

169. Теорія держави і права: підручник для студ. юрид. вищ. навч. закладів / О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. 368 с.

170. Теорія держави і права. академічний курс: підручник / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 688 с.

171. Томаров И. Е. К вопросу о природе и системе объектов гражданских правоотношений и объектов интеллектуального правоотношения. Альманах цивилистики: сб. статей / под ред. Р. А. Майданика. Киев: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009. Вып. 2. С. 89–90.

172. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: http://zakon.rada.gov.ua/go/984_011 (дата звернення: 26.01.2016).

173. Угода про торгівельні аспекти прав інтелектуальної власності. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/981_018 (дата звернення: 26.01.2016).

174. Халфина Р. О. Общее учение о правоотношении. Москва: Юрид. лит., 1974. 40 с.

175. Харитонов Є. О., Саніахметова Н. О. Цивільне право України: підручник. Київ: Істина, 2003. 761 с.

176. Харитонова Е. И. Гражданские правоотношения интеллектуальной собственности, возникающие в результате творчества (концептуальные основы: монография. 2-е изд., перераб. и допол. Одесса: Фенікс, 2012. 413 с.

177. Харитонова О. І. Деякі проблемні питання визначення змісту права інтелектуальної власності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. № 43. С. 55–60.

178. Харитонова О. І. Деякі проблемні питання визначення змісту права інтелектуальної власності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. Вип. 42.

С. 7–12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2008_42_2 (дата звернення: 15.12.2016).

179. Харитонов О. І. Деякі проблемні питання визначення змісту права інтелектуальної власності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. № 11. С. 7–12.

180. Харченко В. Б. Кримінально-правова охорона прав на результати творчої діяльності та засоби індивідуалізації в Україні: монографія. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011. 479 с.

181. Харченко В. Б. Особисті немайнові та виключні майнові права на об'єкти інтелектуальної власності у структурі неправомірної вигоди. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2015. № 3 (11). С. 90–101.

182. Харитонов Є. О., Харитонов О. І., Дрішлюк А. І. Добровільне представництво у цивільному праві України: навч. посібник. Київ: Істина, 2007. 176 с.

183. Цибульов П. М. Основи інтелектуальної власності: навч. посібник. Київ: І-Т інтелектуальної власності і права, 2005. 108 с. URL: <http://buklib.net/books/21932/> (дата звернення: 04.05.2015).

184. Цивільне право України: навч. посібник для вищ. навч. закладів / Ю. В. Білоусов, С. В. Лозінська, С. Д. Русу та ін.; за ред. Р. О. Стефанчука. Київ: Наук. думка; Прецедент, 2004. 448 с. URL: http://www.ebk.net.ua/Book/law/stefanchuk_tsivpu/zmist.htm (дата звернення: 12.09.2016).

185. Цивільне право України: підручник: у 2 кн. / О. В. Дзера, Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін.; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. 2-ге вид., допов. і перероб. Київ: Юрінком Інтер, 2005. Кн. 2. 640 с.

186. Цивільне право України: підручник: у 2 кн. / О. В. Дзера (кер. авт. кол.), Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін.; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. 2-ге вид., допов. і перероб. Київ: Юрінком Інтер, 2004. Кн. 2. 736 с.

187. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 05.05.2014).

188. Ціборовський О. М., Істомін С. В., Сорока В. М. Шляхи систематизації законодавства України у сфері охорони здоров'я. Київ. 2011. 72 с.
189. Червонюк В. И. Теория государства и права: учебник. Москва: Инфра-М, 2006. 704 с.
190. Черданцев А. Ф. Теория государства и права: учебник для вузов. Москва: Юрайт, 2000. 422 с.
191. Шевцов В. И., Коваленко Т. Н. Интеллектуальная собственность в медицине: правовые аспекты. *Здравоохранение*. 2003. № 1. С. 153–157.
192. Шевченко Я. М. Право інтелектуальної власності в системі цивільного права України. *Університетські наукові записки*. 2005. № 3 (15). С. 49–51. URL: <http://www.univer.km.ua/visnyk/797.pdf> (дата звернення: 16.12.2013).
193. Шишка Р. Б. Охорона прав суб'єктів інтелектуальної власності у цивільному праві України: дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2004. 468 с.
194. Штефан А. С. Авторське право і суміжні права: особливості правової охорони, здійснення та захисту: монографія. Київ: НДІ інтелектуальної власності НАПрНУ; Інтерсервіс, 2017. 150 с.
195. Явич Л. С. Право и общественные отношения. Москва: Наука, 1971. 116 с.
196. Яворська О. С. Майнові права як об'єкти цивільного обороту. *Вісник Львівського університету. Серія: «Юридична»*. 2011. Вип. 53. С. 225–231.
197. Яворська О. С. Реальні договори у цивільному праві України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2013. № 70. С. 169–175.
198. Якубівський І. Є. Договірні відносини зі створення за замовленням об'єктів права інтелектуальної власності. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 7. С. 31–37.
199. Якубівський І. Є. Територіальні межі майнових прав інтелектуальної власності. *Вісник Львівського університету. Серія: «Юридична»*. 2015. Вип. 61. С. 348–357.

200. Ярема А. Г., Карабань В. Я., Кривенко В. В., Ротань В. Г. Науково-практичний коментар до цивільного законодавства України: в 4 т. Київ: А.С.К.; Севастополь: Ін-т юрид. досліджень, 2004. Т. 2, ч. 3. 864 с.
201. Adjustable and tunable hand tremor stabilizer. URL: <https://patents.google.com/patent/US6730049B2/en> (дата звернення: 19.01.2015).
202. Bently L., Sherman B. Intellectual property law. Oxford: Oxford University Press, 2001. 372 s.
203. Cohn E. J. Manual of German Law. Vol. I. General Introduction. Civil Law. London: EU, 1968. 324 s.
204. Coing H. Europäisches Privatrecht. München. 1985. 238 s.
205. Finnegan, Marcus (1977) The folly of compulsory licensing. Licensing Executive Society (LES). June. P. 128–147.
206. Gibson J. E. Intellectual property and medicine. Module A: Intellectual property of medicine and its sources. London: University of London Press, 2012. 67 s.
207. Goldstein Sol. A study of compulsory licensing. Licensing Executive Society (LES). 1977. P. 122–125.
208. Gordley J. Foundations of Private Law. Property, Tort, Contract, Unjust Enrichment. Oxford. 2006. 134 s.
209. Lexchin J. Intellectual property rights and the Canadian pharmaceutical marketplace: Where do we go from here? *Int. J Health Serv.* 2005. № 35. URL: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/?term=Lexchin%20J%5BAuthor%5D&cauthor=true&cauthor_uid=15932005 (дата звернення: 21.01.2015).
210. Ponomarova O. Intellectual Property Rights in Medicine: Ukrainian Realities. *Eurasian Academic Research Journal.* 2017. № 5 (11). С. 98–105.
211. Ponomarova O. Peculiarities of realization of proprietary rights of intellectual property in the field of medicine. Human rights: theory and practice collection of scientific papers (London. 23–28.01.2017). *Права людини: теорія та практика*: матеріали I Міжнар. освітньо-наукового форуму (м. Закопане, Польща, 23–28 січ. 2017 р.). Закопане. 2017. С. 115–116.

212. Ponomarova O. Reforming of the legislation of Ukraine on intellectual property in the sphere of medicine in accordance with the European Union legislation. *Розвиток юридичної науки: проблеми та перспективи*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 20-річчю від дня створення юридичного факультету НУДПСУ (м. Кошіце, Словачька Республіка, 03–06 трав. 2016 р.). Кошіце. 2016. С 66–67.

213. RCEP Investment Chapter Presents a Grave Threat to Access to Medicines. URL: http://utw/msfaccess.org/www.msfaccess.org/sites/default/files/MSF_assets/Access/Docs/ACCESS_book_GlobalPolitics_tHoen_ENG_2009.pdf (дата звернення: 25.05.2015).

214. Singh R. Law relating to intellectual property (A complete comprehensive material on intellectual property covering acts, rules, conventions, treaties, agreements, case-law and much more). New Delhi: Universal Law Publishing Co. Pvt. Ltd, 2004. Vol. 1. 231 s.

215. The DNA sequence and biological annotation of human chromosome 1. Nature International journal of science. URL: <https://www.nature.com/articles/nature04727> (дата звернення: 26.06.2016).

216. Ukraine Eyes Patent Law Reform After Civil Society Push On Medicines Access. URL: <http://www.ip-watch.org/2018/04/30/ukraine-eyes-patent-law-reform-civil-society-push-medicines-access/>. (дата звернення: 05.05.2018).

217. Watal J. Intellectual property rights in the WTO and developing countries. London: Kluwer Law International, 2001. 328 s.

218. Media Centre. URL: www.int/mediacentre/factsheets/fs275/en/ (дата звернення: 15.08.2013).

219. Про внесення змін до наказу МОЗ України від 23.02.2005 р. № 81: наказ Міністерства охорони здоров'я від 23.02.2005 р. № 81. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1486-05> (дата звернення: 16.02.2015).

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Ілляшенко О. Етико-правові особливості загальних умов охороноспроможності об'єктів патентування в сфері медицини. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2013. № 6. С. 51–56.

2. Ілляшенко О. Принцип безпосереднього виконання авторського договору у сфері охорони здоров'я. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2015. № 2. С. 14–23.

3. Пономарьова О. Деякі особливості набуття майнових прав інтелектуальної власності винахідниками в медичній сфері. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2017. № 4. С. 59–66.

4. Ponomarova O. Intellectual Property Rights in Medicine: Ukrainian Realities. *Eurasian Academic Research Journal*. 2017. № 5 (11). С. 98–105.

5. Пономарьова О. О. Реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини за договором комерційної концесії. *Право і суспільство*. 2018. № 3. С. 79–85.

6. Пономарьова О. О. Суб'єкти права інтелектуальної власності в сфері медицини. *Національний вісник Херсонського державного університету. Серія: «Юридичні науки»*. 2018. Вип. 3 т. 1. С. 111–114.

7. Пономарьова О. О., Кашинцева О. Ю. Деякі особливості договорів на створення та використання об'єктів патентування у сфері медицини. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2018. № 3. С. 91–99.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Ілляшенко О. О. Деякі особливості майнових прав інтелектуальної власності медичних працівників. *Актуальні проблеми медичного права: матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 29 берез. 2013 р.)* / Міжнародний гуманітарний університет. Одеса, 2013. С. 57–59.

9. Ілляшенко О. О. Особливості майнових прав інтелектуальної власності на генеричні лікарські засоби. *Актуальні проблеми правотворення в сучасній Україні: зб. матеріалів IV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19 квіт. 2013 р.)* / Київський університет права НАН України. Київ. 2013. С. 359–362.

10. Ілляшенко О. О. Етико-правові межі наукових досліджень медичних працівників. *Вітчизняний та світовий досвід правового регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності: зб. наук. праць за матеріалами Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Черкаси, 17–18 квіт. 2014 р.)* / Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького. Черкаси. 2014. С. 17–21.

11. Ілляшенко О. О. Деякі особливості реалізації майнових прав медичних працівників на об'єкти авторського права в сфері психіатрії. *Договірні форми реалізації майнових прав інтелектуальної власності на об'єкти авторського права: матеріали наук.-правничої Інтернет-конф. (м. Київ, 18 листоп. 2014 р.)* / НДІ інтелектуальної власності НАПрН України. Київ. 2014. С. 35–38.

12. Ілляшенко О. О. Вплив глобалізації та її наслідки на зміст загальних умов охороноспроможності об'єктів патентування інтелектуальної власності в сфері медицини. *VII Наукові читання, присвячені пам'яті Володимира Михайловича Корецького: зб. наук. праць міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 17 лют. 2014 р.)* / Київський університет права НАН України, Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Київ. 2014. С. 143–145.

13. Ілляшенко О. О. Легітимність наукового результату отриманого при застосуванні медико-біологічного експерименту. *Актуальні проблеми медичного*

права: матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 23 берез. 2014 р.) / Міжнародний гуманітарний університет. Одеса. 2014. С. 49–53.

14. Ілляшенко О. О. Деякі етико-правові аспекти загальних умов охороноспроможності об'єктів патентування в сфері охорони здоров'я. *Актуальні питання інтелектуальної власності та інноваційного розвитку*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 21 берез. 2014 р.) / НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України, НДІ інтелектуальної власності НАПрН України, Національний юридичний університет ім. Я. Мудрого, Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна. Харків. 2014. С. 129–131.

15. Ілляшенко О. О. Деякі особливості авторського договору у сфері охорони здоров'я. *VIII Наукові читання, присвячені пам'яті Володимира Михайловича Корецького*: зб. наук. праць міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 23 лют. 2015 р.) / Київський університет права НАН України, Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Київ. 2015. С. 216–218.

16. Ілляшенко О. О. Деякі особливості прав творця на об'єкт інтелектуальної власності в сфері медицини: стан в Україні. *Законодавство України у сфері інтелектуальної власності та його правозастосування: національні, європейські та міжнародні виміри*: матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених та студентів з проблем інтелектуальної власності (м. Київ, 18 верес. 2015 р.) / КНУ імені Тараса Шевченка, НДІ інтелектуальної власності НАПрН України, Інститут інтелектуальної власності НУ «Одеська юридична академія». Київ. 2015. С. 68–71.

17. Пономарьова О. О. Етичні особливості створення наукового твору у сфері медицини. *Інтеграція Молдови і України в Європейський Союз: правовий аспект*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Кишинів, Республіка Молдова, 06–07 листоп. 2015 р.) / Інститут юридических и политических исследований академии наук Республики Молдова, Славянский университет, Інститут уголовного права и прикладной криминологии, Государственный аграрный университет Молдовы. Кишинів. 2015. С. 143–144.

18. Ponomarova O. Reforming of the legislation of Ukraine on intellectual property in the sphere of medicine in accordance with the European Union legislation. *Розвиток юридичної науки: проблеми та перспективи*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 20-річчю від дня створення юридичного факультету НУДПСУ (м. Кошіце, Словачька Республіка, 03–06 трав. 2016 р.). Кошіце. 2016. С 66–67.

19. Пономарьова О. О. Науковий твір у сфері медицини: особливості правового режиму. *Актуальні проблеми інтелектуальної власності*: зб. матеріалів І Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 23 верес. 2016 р.) / Львівський національний університет ім. Івана Франка. Львів. 2016. С. 106–109.

20. Ponomarova O. Peculiarities of realization of proprietary rights of intellectual property in the field of medicine. Human rights: theory and practice collection of scientific papers (London. 23–28.01.2017). *Права людини: теорія та практика*: матеріали І Міжнар. освітньо-наукового форуму (м. Закопане, Польща, 23–28 січ. 2017 р.). Закопане. 2017. С. 115–116.

21. Пономарьова О. О. Договір комерційної концесії у сфері медицини як інструмент сталого розвитку країни. *Реформування патентного законодавств: етика, мораль, право*: зб. наук. праць наук.-практ. конф. (м. Київ, 07 листоп. 2017 р.) / НДІ інтелектуальної власності НАПрН України. Київ: Інтерсервіс, 2018. С. 67–70.

22. Пономарьова О. О., Кашинцева О. Ю. Примусове ліцензування винаходів в сфері фармації як механізм захисту від недобросовісної конкуренції на ринку ЄС. *Глобальні виміри захисту економічної конкуренції*: матеріали ІІ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 28 лют. 2018 р.) / Антимонопольний комітет України, Центр комплексних досліджень з питань антимонопольної політики. Київ. 2018. С. 54–56.

Додаток Б

УКРАЇНА

Управління охорони здоров'я Херсонської міської Ради
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ХЕРСОНСЬКА МІСЬКА КЛІНІЧНА ЛІКАРНЯ
ім.О.С.ЛУЧАНСЬКОГО»

73005 м.Херсон вул.Кримська,138 тел.35-30-66 факс.35-49-71
E-mail: ldrks@ukr.net

15.03.2018р. №01-09/

Директору
Науково-дослідного інституту
інтелектуальної власності
Національної академії правових
наук України,
д.ю.н., професору,
академіку НАПрН України
Орлюк О.П.

ДОВІДКА

про впровадження
результатів дисертаційного дослідження
**«Цивільно-правові аспекти реалізації майнових прав інтелектуальної
власності в сфері медицини в Україні»**
Пономарьової Олени Олександрівни

Ця довідка засвідчує те, що 15 березня 2018 року в комунальному закладі «Херсонська міська клінічна лікарня імені О.С. Лучанського» науковим співробітником Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності Національної академії правових наук України Пономарьовою О.О. було проведено лекцію на тему «Договірні форми реалізації майнових прав інтелектуальної власності медичними працівниками» та було впроваджено теоретичні та практичні результати дисертаційного дослідження за темою «Цивільно-правові аспекти реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні» у роботі медичного закладу.

Головний лікар КЗ
«ХМКЛ ім.О.С.Лучанського»

Л.В.Ломако

Додаток В

Україна

ДЕПАРТАМЕНТ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ХЕРСОНСЬКОЇ
ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ХЕРСОНСЬКА ДИТЯЧА ОБЛАСНА КЛІНІЧНА ЛІКАРНЯ»
ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

Вул. Українська, 81, м. Херсон, 73013, тел. 22-51-90, факс. 43-94-89 Е – mail: dob@bdp.ks.ua

14.03.2018 р. №01-1/9

на № _____ від _____

Директору
Науково-дослідного
інституту інтелектуальної
власності Національної
академії правових наук
України, д.ю.н., професору,
академіку НАПрН України
Орлюк О.П.

ДОВІДКА
про впровадження
результатів дисертаційного дослідження
«Цивільно-правові аспекти реалізації майнових прав інтелектуальної
власності в сфері медицини в Україні»
Пономарьової Олени Олександрівни

Ця довідка засвідчує те, що 14 березня 2018 року в Комунальному закладі «Херсонська дитяча обласна клінічна лікарня» Херсонської обласної ради науковим співробітником Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності Національної академії правових наук України Пономарьовою О.О. було проведено тренінг на тему «Комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності в медичній практиці» та було впроваджено теоретичні та практичні результати дисертаційного дослідження за темою «Цивільно-правові аспекти реалізації майнових прав інтелектуальної власності в сфері медицини в Україні» у роботі медичного закладі.

Головний лікар

І.В. Холодняк

Додаток Г

ПРОЕКТ

до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення рівня охорони і захисту прав інтелектуальної (промислової) власності та удосконалення державного управління сферою інтелектуальної власності»

Зміст положення (норми) чинного законодавства	Зміст положення (норми) запропонованого проекту акта
Цивільний кодекс України	
<p>Стаття 460. Придатність корисної моделі для набуття права інтелектуальної власності на неї</p> <p>1. Корисна модель вважається придатною для набуття права інтелектуальної власності на неї, якщо вона, відповідно до закону, є новою і придатною для промислового використання.</p> <p>2. Об'єктом корисної моделі може бути продукт (пристрій, речовина тощо) або процес у будь-якій сфері технології.</p>	<p>Стаття 460. Придатність корисної моделі для набуття права інтелектуальної власності на неї</p> <p>1. Корисна модель вважається придатною для набуття права інтелектуальної власності на неї, якщо вона, відповідно до закону, є новою і придатною для промислового використання.</p> <p>2. Об'єктом корисної моделі є пристрій.</p>
Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»	
<p>Стаття 6. Умови надання правової охорони</p> <p>1. Правова охорона надається винаходу (корисній моделі), що не суперечить публічному порядку, принципам гуманності і моралі та відповідає умовам патентоздатності.</p> <p>2. Об'єктом винаходу (корисної моделі), правова охорона якому (якій) надається згідно з цим Законом, може бути:</p> <p>продукт (пристрій, речовина, штам мікроорганізму, культура клітин рослини і тварини тощо);</p>	<p>Стаття 6. Умови надання правової охорони</p> <p>1. Правова охорона надається винаходу (корисній моделі), що не суперечить публічному порядку, загально визнаним принципам моралі та відповідає умовам патентоздатності.</p> <p>2. Об'єктом винаходу, правова охорона якому надається згідно з цим Законом, може бути продукт (пристрій, речовина, штам мікроорганізму, культура клітин рослини і тварини тощо), процес</p>

<p>процес (спосіб), а також нове застосування відомого продукту чи процесу.</p> <p>Абзац відсутній</p> <p>3. Правова охорона згідно з цим Законом не поширюється на такі об'єкти технології:</p> <ul style="list-style-type: none"> сорти рослин і породи тварин; біологічні в своїй основі процеси відтворення рослин та тварин, що не відносяться до небіологічних та мікробіологічних процесів; топографії інтегральних мікросхем; результати художнього конструювання. 	<p>(спосіб), а також нове застосування відомого продукту чи процесу.</p> <p>Об'єктом корисної моделі, правова охорона якій надається згідно з цим Законом, є пристрій.</p> <p>3. Правова охорона згідно з цим Законом не поширюється на такі об'єкти:</p> <ul style="list-style-type: none"> сорти рослин і породи тварин; біологічні в своїй основі процеси відтворення рослин та тварин, що не відносяться до небіологічних та мікробіологічних процесів, а також продукту такого процесу; топографії інтегральних мікросхем; результати художнього конструювання; хірургічні або терапевтичні способи лікування людини або тварини; способи діагностики організму людини або тварини; нові форми відомого з рівня технології лікарського засобу, у тому числі солі, складні ефіри, прості ефіри, композиції, комбінації та інші похідні, поліморфи, метаболіти, чисті форми, розміри часток, ізомери, нове дозування або будь-яка нова властивість чи нове використання відомого лікарського засобу.
--	--